

УВОДНА РЕЧ

Поштовани,

Од 1. јануара 2010. године почео је са радом Виши суд у Београду, који је у успостављеној новој мрежи судова, највећи суд тог ранга у Републици Србији, са два специјализована одељења, и то Посебним одељењем (за организовани криминал) и Одељењем за ратне злочине.

Иако је надлежност виших судова, у односу на раније окружне судове измењена, Виши суд у Београду је у значајној мери преузео надлежност Окружног суда у Београду, који суд је престао са радом 31. децембра 2009. године, а чије су одлуке, као и сентенце одлука, али и стручни радови судија и судијских помоћника тог суда, који су објављивани у Билтенима Окружног суда у Београду још од 1977. године, били од значаја за судску праксу и рад судија, судијских помоћника, судијских приправника, али и остале стручне јавности у Републици Србији.

Управо због овако обимне и значајне већ постојеће судске праксе, затим специфичне надлежности Вишег суда у Београду, за кривична дела организованог криминала и кривична дела ратних злочина, која заокупљају пажњу како стручне, тако и јавности уопште, и то не само у нашој земљи, у Вишем суду у Београду формирана је Редакција судске праксе која је припремила Билтен, као наставак традиције Окружног суда у Београду, кроз који ће представити сентенце одлука овог суда, као и стручне радове судија и судијских помоћника, који су по оцени Редакције значајни за судску праксу, пре свега за њено уједначавање, а самим тим и правилну примену појединих одредаба закона.

Посебно се надамо да ћемо издавањем овог Билтена успети, не само да помогнемо у раду судија и стручном усавршавању судијских помоћника и судијских приправника, већ и да судску праксу

Вишег суда у Београду учинимо доступном стручној јавности, као и да боље информишемо целокупну јавност у Републици Србији.

***ВРШИЛАЦ ФУНКЦИЈЕ ПРЕДСЕДНИКА
ВИШЕГ СУДА У БЕОГРАДУ
Судија Драгољуб Албијанић***

1.0. КРИВИЧНО ПРАВО

1.1. Кривично материјално право

ПОМАГАЊЕ (члан 35. КЗ)

Првоокривљени је помогао друго и треће окривљеном да изврше кривично дело разбојништва тако што је предложио друго и треће окривљеном да од оштећене, коју је првоокривљени упознао, одузму мобилни телефон, да би затим позвао оштећену да се виде, па када се растао са њом позвао је телефоном, а друго и треће окривљени су напали оштећену, у тренутку када је она извадила телефон да се јави, и одузели јој мобилни телефон.

(Пресуда Апелационог суда у Београду Кж. 279/10 од 2. јула 2010. и пресуда Окружног суда у Београду К. 1767/04 од 28. априла 2009. године)

*Аутор сенценце
судија Александар Трешњев*

СТИЦАЈ (члан 60. КЗ)

Реалан је стицај између кривичног дела против безбедности јавног саобраћаја и неовлашћено коришћење туђег возила, у ситуацији када окривљени одузме туђе возило па затим се таквим возилом изврши кривично дело против безбедности јавног саобраћаја.

(Пресуда Апелационог суда у Београду Кж. 5581/10 од 8. децембра 2010. и пресуда Окружног суда у Београду К. бр. 1678/04 од 29. децембра 2008. године)

*Аутор сенценце
судија Александар Трешњев*

УБИСТВО НА МАХ **(члан 115. КЗ)**

Злостављање од стране убијеног може трајати и дужи временски период.

Првостепеном пресудом окривљени је оглашен кривим да је извршио убиство на мах тако што је у стању јаке раздражености без своје кривице тешким вређањем и дугогодишњим злостављањем од стране убијеног, оца окривљеног, ушао са пиштољем и ножем код окривљеног и претећи му, изазвао окривљеног услед чега је окривљени извршио убиство у стању јаке раздражености.

Првостепени суд је на основу налаза и мишљења судског вештака утврдио да код окривљеног нису присутни симптоми постојања трајне привремене душевне болести, душевне заосталости нити привремене душевне поремећености, да је окривљени особа са емоционално нестабилном структуром личности, чије су интелектуалне способности у границама просека, те да код њега нису регистровани клинички симптоми који би указивали на алкохолну зависност или пак токсикоманску зависност од опојних дрога. Вештаци су навели да је период критичног догађаја у породици окривљеног био оптерећен честим конфликтима и сукобима посебно окривљеног са сад покојним оцем и да је оваква неповољна ситуација код окривљеног генерисала стање континуиране емоционалне напетости, снизила му праг толеранције на фрустрације и развила осећај анимозитета према оцу. Анализом душевног стања окривљеног у време извршења кривичног дела која му се ставља на терет вештаци су утврдили да је током конфликта са сада покојним оцем, код окривљеног дошло до наглог пораста већ присутне емоционалне напетости, чији психолошки садржај чини афект беса високог интензитета као и стање повишене емоционалне напетости, услед чега су његове способности схватања значаја дела као и могућност управљања поступцима биле битно смањене.

Правилно је првостепени суд утврдио да је злостављање од стране оштећеног трајало дужи временски период и да је на кумулира-

ни афекат утицало злостављање у дужем временском периоду, а не само конкретна провокација која је изазвала реакцију окривљеног.

(Пресуда Апелационог суда у Београду Кж. 1885/10 од 2. децембра 2010. и пресуда Окружног суда у Београду К. бр. 175/07 од 3. априла 2008. године)

*Аутор сентенце
судија Александар Трешњев*

УВРЕДА (члан 170. КЗ)

Представља увреду чињеница да је окривљени приватног тужиоца плунуо и истом упутио увредљиве речи "ти си јефтичар, умрећеш тако што ћеш умрети".

Првостепеном пресудом окривљени је оглашен кривим да је извршио кривично дело увреде тако што је извршио реалну увреду плувањем и увреду изношењем речи "ти си јефтичар, умрећеш тако што ћеш умрети"

(Пресуда Апелационог суда у Београду Кж1 бр. 2547/10 од 22. новембра 2010. и пресуда Општинског суда у Шапцу К. бр. 869/09 од 20. новембра 2009. године)

*Аутор сентенце
судија Александар Трешњев*

ИЗНОШЕЊЕ ЛИЧНИХ И ПОРОДИЧНИХ ПРИЛИКА (члан 172. КЗ)

Да би се извршило кривично дело изношења личних и породичних прилика потребно је да то изношење буде учињено трећем лицу.

Првостепеном пресудом двојица окривљених су оглашени кривим да су извршили по једно кривично дело изношења личних и породичних прилика из чл. 172. ст. 1. КЗ-а и то тако што су у кући сведока, у његовом присуству, за приватну тужилу и то првоокривљени изјавио "Јелена ћути, знамо и твоје поште, Рикс се нама хвалио да те јебао", поновивши то неколико пута, а другоокривљени "Јесте, хвалио нам се Рикс да те је јебо" а што се односило на њен лични и породични живот, што може шкодити њеној части и угледу.

Правилан је закључак првостепеног суда да су критичном приликом првоокривљени и другоокривљени у кући сведока и у његовом присуству износили околности из личног и породичног живота приватне тужиле које изјаве могу шкодити части и угледу приватне тужиле. Ово је суд закључио како из исказа сведока, тако и из исказа приватне тужиле, супруге сведока, дакле домаћице у кући у којој се и одвијао критични догађај, као и од сина приватне тужиле, који је посредно имао сазнања, јер је за критични догађај сазнао од своје мајке чим се вратио кући. Такође, правилан је став првостепеног суда да би се извршило кривично дело изношења личних и породичних прилика потребно је да то изношење буде учињено трећем лицу, што је у конкретној ситуацији постојало.

(Пресуда Апелационог суда у Београду Кж1 бр. 5127/2010 од 23. септембра 2010. и пресуда Основног суда у Лазаревцу К. бр. 763/10 од 02. јуна 2010. године)

*Аутор сентенце
судија Александар Трешњев*

СИЛОВАЊЕ **(члан 178. КЗ)**

Чињеница да је оштећена, након вишечасовног мучења од стране окривљеног, пристала на сексуални однос, не говори о њеном накнадном саглашавању са односом, већ управо супротно да је овакво понашање оштећене дошло када је њена воља

била сломљена, а у чему је видела решење проблема и могућност ослобађања из конкретне ситуације и одласка из стана окривљеног.

Окривљени је, између осталог, осуђен за кривично дело силовања из члана 103. став 1. КЗ РС у стицају са кривичним делом противприродног блуда из члана 110. став 1. КЗ РС, јер је у току вечери на сплаву упознао оштећену, коју је принудно довео у стан у коме је становао, и у периоду од 8 – 12 часова ујутру употребом силе и претње принудио на обљубу и против природни блуд, тако што је затвореном шаком ударио у главу и наредио јој да се скине говорећи да ће добити такав ударац да неће бити свесна шта јој се дешава, ако то не уради, затим је у више наврата, држећи је за косу и за главу терао да стави његов полни орган у уста, што је код ње изазвало гушење, гађење и мучење а између тих радњи, покушавао да продре својим полним органом у њен полни орган, па како није успео, поново је, замахујући руком као да ће је ударити и терао да га орално задовољи, да му лиже чмар и тестисе, затим покушао и анални однос у чему није успео, а све док је оштећена плачући молила да то не ради и да је пусти да иде кући, па како он то није хтео да уради док се не задовољи, на крају, у стању каквом се налазила, оштећена је пристала на сексуални однос како би је пустио и након тога када је успео својим полним органом да продре у полни орган оштећене и заврши полни акт, допустио оштећеној да оде из стана.

Одсуство физичког отпора или отпора одређеног интензитета не искључује увек постојање кривичног дела силовања, јер се полази од тога да ли је жртва према конкретним околностима, и у којој мери, могла да пружи физички отпор, што се несумњиво утврђује у сваком конкретном случају. Чињеница да је оштећена, након вишечасовног мучења од стране окривљеног, пристала на сексуални однос, не говори о њеном накнадном саглашавању са односом, већ управо супротно да је овакво понашање оштећене дошло када је њена воља сломљена како је сама навела, после мучења које је трајало више сати, а у чему је видела решење проблема и могућност ослобађања из конкретне ситуације и одласка из стана окривљеног јер је

сама навела да је схватила да ће је окривљени можда пустити да иде кући тек када сврши.

Према наводима жалбе за постојање кривичног дела силовања потребно је да женско лице пружа озбиљан и стални отпор, а са становишта теорије, отпор је озбиљан онда ако се њиме не симулира стид или нешто друго, већ је израз чврсте одлуке да се избегне полни однос. Отпор је сталан онда када траје све до последњег момента. Како у конкретном случају није постојао отпор већ је постојао накнадни предлог оштећене за полни однос, тако да не постоје елементи кривичног дела силовања.

Цитирани жалбени наводи оцењени су као неосновани. Наиме, наводни предлог оштећене да имају нормалан сексуални однос, а како то правилно налази првостепени суд, не говори о њеном накнадном саглашавању са односом и пристајање на сексуални однос, већ управо супротно, да је овакво понашање оштећене дошло када је њена воља сломљена, после како је сама навела мучења које је трајало више сати, а у чему (у престанку отпора) је видела решење проблема и могућност ослобађања из конкретне ситуације и одласка из стана окривљеног будући да је сама навела да је схватила да ће је окривљени можда пустити да иде кући тек када сврши.

(Пресуда Апелационог суда у Београду Кж. 1627/10 од 28. октобра 2010. и пресуда Окружног суда у Београду К. 411/05 од 18. маја 2009. године)

*Аутор сентенце
судија Александар Трешњев*

НЕОВЛАШЋЕНА ПРОИЗВОДЊА И СТАВЉАЊА У ПРОМЕТ ОПОЈНИХ ДРОГА (члан 246. став 1. КЗ)

Када суд утврди, из налаза вештака, да је окривљени држао опојну дрогу у одређеној количини, која је одузета од њега,

чињеница да је иста била у смеши са другим супстанцама није од утицаја на одлуку суда, као ни у ком проценту је опојна дрога била заступљена у наведеној смеши.

Првостепеном пресудом окривљени је оглашен кривим да је, између осталог, држао кокаин укупне количине 9,59 грама.

Апелациони суд у Београду налази да се неосновано жалбом браниоца окривљеног првостепена пресуда побије због погрешно и непотпуно утврђеног чињеничног стања и с тим у вези због повреде кривичног закона, наводи да је првостепени суд погрешно утврдио како је окривљени критичном приликом ради продаје држао супстанцу која је проглашена за опојну дрогу и то кокаин укупне количине 9,59 грама, с обзиром да је из налаза и мишљења УКП НКТЦ (вештачења), утврђено да наведена смеша, која је одузета од окривљеног, није у себи садржала само кокаин већ и креатин, сенацетин и бензокаин. Ово стога што је првостепени суд на основу свих изведених доказа дошао до несумњивог закључка да је окривљени извршио кривично дело које му је оптужницом стављено на терет, између осталог имајући у виду управо наведени налаз и мишљење из кога је утврђено да је у непознатој прашкастој супстанци беле боје нето масе 9,59 грама, која је одузета од окривљеног детектовано присуство кокаина, па чињеница да је исти био у смеши са описаним супстанцама није од утицаја на другачију одлуку овог суда, нити је од утицаја на околност да наведеним вештачењем није утврђено у ком проценту је кокаин био заступљен у наведеној смеши.

(Пресуда Апелационог суда у Београду Кж. 6040/10 од 16. децембра 2010. и пресуда Вишег суда у Београду К. 3394/10 од 14. јула 2010. године)

*Аутор сентенце
судија Александар Трешњев*

ЗЛОЧИНАЧКО УДРУЖИВАЊЕ (члан 346. КЗ)

Када се већем броју окривљених лица ставља на терет кривично дело неовлашћена производња, држање и стављање у

промет опојних дрога из члана 246. став 2. у вези става 1. КЗ и истовремено кривично дело злочиначко удруживање из члана 346. ст. 1. и 2. КЗ уз опис да су се окривљени удружили за вршење кривичних дела из члана 246. став 2. у вези става 1. КЗ, ради се о привидном стицају по основу консумције, а у радњама окривљених се остварују обележја само кривичног дела неовлашћене производње, држања и стављања у промет опојних дрога из члана 246. став 2. у вези става 1. КЗ.

Тужилац за организовани криминал подигао је оптужницу против више окривљених лица због кривичног дела неовлашћена производња, држање и стављање у промет опојних дрога из члана 246. став 2. у вези става 1. КЗ и због кривичног дела злочиначко удруживање из члана 346. ст. 1. и 2. КЗ.

Пресудом Окружног суда у Београду - Посебног одељења, окривљени су оглашени кривима само за кривично дело неовлашћена производња, држање и стављање у промет опојних дрога из члана 246. став 2. у вези става 1. КЗ у саизвршилаштву у вези члана 33. КЗ у продуженом трајању у вези члана 61. КЗ.

Апелациони суд у Београду је нашао да је правилно првостепени суд утврдио да се у радњама ових окривљених не стичу и елементи кривичног дела злочиначко удруживање из члана 346. КЗ, исправно закључивши да су обележја тог кривичног дела у конкретном случају садржана у елементима бића кривичног дела неовлашћена производња, држање и стављање у промет опојних дрога из члана 246. став 2. у вези става 1. КЗ, јер "радње удруживања" на начин како су описане у изреци првостепене пресуде, сходно утврђеном чињеничном стању, представљају квалификаторну околност за тежи облик кривичног дела из члана 246. став 2. КЗ, када је кривично дело из става 1. члана 246. КЗ извршено од стране више лица која су се удружила за вршење тих кривичних дела, или је учинилац дела из става 1. члана 246. КЗ организовао мрежу препродаваца или посредника. Дакле, извршење кривичног дела из члана 246. став 1. КЗ од стране више лица која су се удружила за вршење тих кривичних дела, представља квалификаторну околност за постојање тежег облика кривичног дела неовлашћена производња, држање

и стављање у промет опојних дрога из члана 246. став 2. КЗ. Због тога се такве радње окривљених не могу сматрати обележјем другог, посебног дела (из члана 346. КЗ).

(Пресуда Апелационог суда у Београду Кж1 По1 број 16/10 од 05. новембра 2010. и пресуда Окружног суда у Београду - Посебног одељења К.П. 3/09 од 29. децембра 2009. године).

*Аутор сентенце
судија Снежана Јовановић*

КРИЈУМЧАРЕЊЕ ЉУДИ (члан 350. КЗ)

Кривично дело злочиначко удруживање из члана 346. КЗ је конзумирано у кривичном делу недозвољен прелаз државне границе и кријумчарење људи из члана 350. став 3. у вези става 2. КЗ.

Тужилац за организовани криминал је подигао оптужницу против више лица због кривичног дела злочиначко удруживање из члана 346. ст. 1. и 2. КЗ и кривичног дела недозвољен прелаз државне границе и кријумчарење људи из члана 350. став 3. у вези става 2. КЗ.

Пресудом Окружног суда у Београду - Посебног одељења, окривљени су оглашени кривим само због кривичног дела недозвољен прелаз државне границе и кријумчарење људи из члана 350. став 3. у вези става 2. КЗ, а не и због кривичног дела злочиначко удруживање, налазећи да је кривично дело злочиначко удруживање конзумирано у кривичном делу недозвољен прелаз државне границе и кријумчарење људи из члана 350. став 3. у вези става 2. КЗ.

Радње описане у оптужници као радње кривичног дела из члана 346. ст. 1. и 2. КЗ, по оцени суда, представљају елементе кривичног дела из члана 350. став 3. у вези става 2. КЗ и представљају квалификаторну околност за тежи облик кривичног дела из члана 350.

став 3. КЗ где се предвиђа и тежа казна, уколико је кривично дело из става 2. члана 350. КЗ учињено од стране организоване групе.

Опис радњи које је тужилаштво дало за радње кривичног дела злочиначко удруживање може се сматрати описом који у потпуности опредељује деловање организоване криминалне групе у оквиру одредби које важе за организовани криминал а које представљају у овом случају и битна обележја квалификованог облика кривичног дела из члана 350. став 3. у вези става 2. КЗ, те се припадање криминалној групи у конкретном случају не може сматрати обележјем другог посебног кривичног дела.

(Пресуда Апелационог суда у Београду Кж1 По1 4/10 од 12. маја 2010. и пресуда Окружног суда у Београду - Посебног одељења, К.П. 23/07 од 10. октобра 2008. године).

*Аутор сентенце
судија Милена Рашић*

РАТНИ ЗЛОЧИН ПРОТИВ ЦИВИЛНОГ СТАНОВНИШТВА (члан 372. КЗ)

Окривљени су нечовечно поступали тако што су наредили да се оштећени, од раније лишени слободе, построје у две врсте и да се међусобно туку шамарима, за које време су се смејали, навијали, захтевали да туча буде жешћа.

Сва тројица окривљених нечовечно су поступали тако што су наредили да се поједини оштећени у Дому построје у две врсте и да се међусобно туку шамарима, за које време су се двојица окривљених смејали, навијали, захтевали да туча буде жешћа. Као радње окривљених све елементе кршења међународног хуманитарног права у виду нарочито деградирајућих и понижавајућих поступака и нартаја на људско достојанство. Окривљени су нечовечно поступали према оштећенима лишеним слободе, управо у ситуацијама када су људ-

ске вредности – част, достојанство, самопоштовање, у највећој опасности.

(Пресуда Врховног суда Србије - Већа за ратне злочине Кж. I РЗ. 3/08 од 08. априла 2009. и пресуда Окружног суда у Београду - Већа за ратне злочине К.В. 5/2005 од 12. јуна 2008. године)

Аутор сентенце
Вања Поповић, стручни сарадник
Вишег суда у Београду

РАТНИ ЗЛОЧИН ПРОТИВ ЦИВИЛНОГ СТАНОВНИШТВА **(члан 372. КЗ)**

Да би се радње окривљеног могле квалификовати као кривично дело ратног злочина против цивилног становништва, поред осталих услова, потребно је да буде утврђена веза између радњи извршења које се окривљеном стављају на терет и оружаног сукоба. У том смислу суд је дужан да у образложењу пресуде изнесе закључке у погледу тога да ли је у конкретном случају, извршење кривичног дела зависило од контекста оружаног сукоба, од чијег утврђивања зависи правна квалификација дела.

Жртве су били цивили, обични, беспомоћни, недужни људи (сватовска поворка), нису представљали било какву реалну претњу за безбедност окривљених и других припадника ОВК. Једини разлог за овакво поступање окр. А.Л. према оштећенима је њихова етничка припадност (Роми, Египћани, Срби), а противзаконито је затворен и један Албанац, те друго лице коме је отац Албанац, а мајка Српкиња, због претпоставке да су сарађивали са Србима, јер се нису повукли у време оружаног сукоба, те су стога припадници ОВК сматрали да они њима нису лојални. Овакви поступци према њима су у директној вези са оружаним сукобом. Такво поступање је имало за циљ да им се изнуди признање о њиховој сарадњи са другом страном у сукобу и јасно им је стављено до знања да морају да напусте

територију Косова и Метохије, што су преживели оштећени и учинили.

Наведене радње оптужени је предузео за време оружаног сукоба, међународног и немеђународног (унутрашњег), који су окончани 20.06.1999. године, чије постојање у то време се неосновано оспорава жалбом браниоца оптуженог. Да је предметни догађај и поступање оптуженог према оштећенима, који су неспорно цивилна лица, која нису учествовала у сукобу, у вези са наведеним циљевима ОВК и оружаним сукобом исте са оружаним снагама СРЈ, произилази из утврђених околности да су извршиоци дела, припадници ОВК, изуђивали признања од оштећених о њиховој сарадњи са другом страном у сукобу и јасно им стављали до знања да морају да напусте територију Косова и Метохије, што су преживели оштећени и учинили, као и њихове породице.

(Пресуда Врховног суда Србије - Већа за ратне злочине, бр. Кж I РЗ 3/06 од 26. фебруара 2007. и пресуда Окружног суда у Београду – Већа за ратне злочине, бр. К.В. 4/05 од 18. септембра 2006. године.)

*Аутор сентенце
Ружица Ђ. Јовановић, правни сарадник
у Одељењу за ратне злочине*

РАТНИ ЗЛОЧИН ПРОТИВ ЦИВИЛНОГ СТАНОВНИШТВА (члан 372. КЗ)

Међународно хуманитарно право, укључујући и одредбе о ратним злочинима, примењује се до тренутка постизања мира и општег завршетка војних операција.

Према томе, потписивањем Војно техничког споразума о Косову 09.06.1999. године, оружани сукоб и рат нису аутоматски окончани, већ је то био почетак успостављања мира и управо тим споразумом у члану 2. тачка 2. под е) је предвиђено да ће кампања бомбардовања бити укинута (до тада суспендована) по комплетном

повлачењу снага СРЈ, а КФОР задржава овлашћење да, ако буде неопходно силом обезбеди испуњење обавеза из споразума. Одредбом члана 6. IV Женевске конвенције о заштити грађанских лица за време рата од 12.08.1949. године и члана 3. Допунског протокола I уз Женевске конвенције од 12.08.1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба, јасно је прописано да примена конвенције и овог протокола престаје на територији страна у сукобу општим завршетком војних операција. Како повлачење оружаних снага СРЈ, уз борбено обезбеђење, представља војну операцију, то је сасвим јасно да се међународно хуманитарно право, укључујући одредбе о ратним злочинима, примењује до тренутка постизања мира и окончања војних операција, а што се на КиМ догодило 20.06.1999. године. Овакав став је заузело и Тужилаштво Хашког трибунала у својим оптужењима за догађаје на Косову.

Неосновано бранилац оптуженог истиче да примена Закона о организацији и надлежности државних органа у поступку за ратне злочине, у конкретном случају, није могућа ни из разлога што се дело ратног злочина, које је услов за примену овог закона, може извршити само у условима рата, а да из описа дела у оптужници произилази да су радње извршења предузете након окончања рата, закључењем Војнотехничког споразума 09.06.1999. године, односно за време мира. Наиме, неспорно је да ратни злочин може бити извршен само за време рата или оружаног сукоба, али према утврђењу првостепеног суда, за које су у побијаној пресуди дати исцрпни и ваљани разлози, инкриминисане радње управо су и предузете за време оружаног сукоба и то паралелно унутрашњег и међународног. Ово стога што је време извршења дела опредељено на период од 12-16.06.1999. године, а поменути Војнотехничким споразумом, у сагласности са Резолуцијом УН бр. 1244, одређен је рок од 11 дана од дана потписивања истог за комплетно повлачење оружаних снага СРЈ са Косова и предвиђено укидање кампање бомбардовања СРЈ од стране коалиције НАТО пакта тек истеком тог рока, дакле, 20.06.1999. године, када је према извештају војне поште 1122-1 од 11.2.2005. године и завршено повлачење оружаних снага СРЈ са подручја Косова и Метохије које подразумева борбено обезбеђење и представља војну операцију, па се стога тај дан има сматрати даном

општег завршетка војних операција на том подручју, када, у смислу члана 6. став 2. IV Женевске конвенције о заштити грађанских лица за време рата од 12.8.1949. године, престаје примена Конвенције, односно тзв. ратног права.

Овај рок се односи и на унутрашњи сукоб између оружаних снага СРЈ и РС, с једне и наоружане војне формације Ослободилачке војске Косова ОВК (УЧК), с друге стране, имајући у виду побијаном пресудом утврђене чињенице постојања сукоба на појединим подручјима Косова и Метохије и време последњег већег сукоба (15.6.1999. године на подручју села Сајковац – Подујево) и да је ОВК у току повлачења оружаних снага СРЈ запоседала поједине делове територије, противно обавези обуставе свих офанзивних акција и демилитаризацији са даном доношења Резолуције УН бр. 1244 (тачка 15).

(Пресуда Врховног суда Србије - Већа за ратне злочине Кж I РЗ 3/06 од 26. фебруара 2007. и пресуда Окружног суда у Београду - Већа за ратне злочине К.В. 4/05 од 18. јуна 2006. године)

Аутор сентенце
Никола Чукановић, правни сарадник
у Одељењу за ратне злочине

РАТНИ ЗЛОЧИН ПРОТИВ ЦИВИЛНОГ СТАНОВНИШТВА **(члан 372. КЗ)**

Да би се убиство могло третирати као тешко кршење норми међународног хуманитарног права, оно мора бити умишљајно.

(Пресуда Врховног суда Србије - Већа за ратне злочине Кж. I РЗ. 3/08 од 08. априла 2009. и пресуда Окружног суда у Београду - Већа за ратне злочине К.В. 5/2005 од 12. јуна 2008. године.)

Аутор сентенце
Ружица Ђ. Јовановић, правни сарадник
у Одељењу за ратне злочине

РАТНИ ЗЛОЧИН ПРОТИВ РАЊЕНИКА И БОЛЕСНИКА (члан 373. КЗ)

Статус рањеника је свеобухватнији и са мање ограничења у односу на статус ратног заробљеника, па је, у ситуацији када оштећени ужива заштиту и као рањеник и као ратни заробљеник, неопходно да поступајући суд да оштећеном статус рањеника, а кривично дело квалификује као ратни злочин против рањеника.

Апелациони суд у Београду је нашао да је првостепени суд на правилно и потпуно утврђено чињенично стање погрешно применио кривични закон, налазећи да су у радњама окривљеног садржана сва битна обележја кривичног дела ратни злочин против ратних заробљеника из члана 144. КЗ СРЈ, за које дело га је огласио кривим. Међутим, имајући у виду одредбу члана 380. став 1. тачка 2. ЗКП-а, да се жалбом јавног тужиоца не истиче таква повреда, те да иста није учињена на штету окривљеног, Апелациони суд у Београду није изменио правну квалификацију кривичног дела. По оцени овог суда, првостепени суд је погрешно применио кривични закон, те окривљеног огласио кривим за кривично дело из члана 144. КЗ СРЈ, третирајући оштећеног као ратног заробљеника. Ово стога што је према стању у списима предмета неспорно да је оштећени био рањен у моменту када је пронађен, те је било места примени одредбе члана 143. КЗ СРЈ. Наиме, у ситуацији када лице-оштећени ужива заштиту по више основа, његова заштита се кумулира, дакле, у конкретном случају, оштећени је уживао заштиту по међународним конвенцијама и протоколима и као ратни заробљеник и као рањеник. Међутим, када је првостепени суд, с обзиром на одредбе чл. 143. и 144. КЗ СРЈ, био у прилици да определи статус оштећеног, то је у конкретном случају, по оцени овог суда, било места давању оштећеном статуса рањеника, тим пре што је тај статус свеобухватнији и са мање ограничења. Тако, примера ради, рањеник ужива заштиту без обзира на његове претходне активности, затим Додатним протоколом је проширена заштита рањеника и у ситуацијама када нису дошли у власт противне стране, а што код ратних заробљеника

није случај, те можда и најважније то да без обзира на природу ратног сукоба, рањеник ужива заштиту по међународном праву.

(Пресуда Апелационог суда у Београду - Одељења за ратне злочине Кж1 По2 3/11 од 11. априла 2011. године и пресуда Вишег суда у Београду - Одељења за ратне злочине К.По2 38/10 од 17. новембра 2010.)

Аутор сентенце
Јелена Живковић, правни сарадник
у Одељењу за ратне злочине

РАТНИ ЗЛОЧИН ПРОТИВ РАТНИХ ЗАРОБЉЕНИКА **(члан 374. КЗ)**

Околност да ли неко лице има статус борца није од значаја за утврђење постојања кривичног дела ратни злочин против цивилног становништва, уколико у конкретном случају то лице није учествовало у борби, већ се управо од ње склонило, без оружја и у цивилној одећи. Тада то лице ужива заштиту предвиђену заједничким чланом 3. Женевске конвенције, који као најопштији штити сва лица која непосредно не учествују у борби и истовремено забрањује свако самовољно лишење живота.

Другостепени суд налази да стоји чињеница да је покојни био припадник ЗНГ-а, што је суд утврдио на основу потврде Министарства одбране Републике Хрватске – Управа за одбрану Вараждин, те исказа оштећене која је навела да се њен муж добровољно пријавио и добио задатак да повремено, ноћу, чува стражу на заклонима од песка који су били постављени испред њихове куће, на улици. Оружје је узимао и враћао када заврши стражу, а у кући нису имали оружја. Тог дана, када је убијен, није био на задатку, није био у униформи, нити је имао оружје, а утрчао је у подрум 15 минута после ње и друге покојне. Обзиром на изнето, правилан је закључак првостепеног суда да је покојни имајући у виду одлучне чињенице да је критичног дана био у цивилној одећи, без оружја, те да није

учествовао у борби, већ се напротив од ње склонио у подрум, уживао заштиту предвиђену заједничким чланом 3. Женевске конвенције, који као најопштији штити сва лица која непосредно не учествују у борби и истовремено забрањује свако самовољно лишење живота. Имајући у виду изнето, уз чињеницу да покојни у релевантно критично време, није био активно и директно укључен у непријатељства, у контексту којих је кривично дело учињено, то је он, по налагању Апелационог суда, уживао заштиту забрана садржаних у заједничком члану 3. Женевских конвенција из 1949. године.

(Пресуда Апелационог суда у Београду - Одељења за ратне злочине Кж1 По2 1/2011 од 18. марта 2011. и пресуда Вишег суда у Београду - Одељења за ратне злочине К По2 40/2010 од 01. новембра 2010. године.)

Аутор сентенце
Срђан Влатковић, правни сарадник
у Одељењу за ратне злочине

1.2. Кривично процесно право

ПРИМЕНА НАЧЕЛА *NE BIS IN IDEM* (члан 6. ЗКП)

У случају када по пресуди суда стране државе, за дело учињено у иностранству, окривљени који је држављанин Републике Србије, казну није издржао, нити је правоснажном пресудом ослобођен, нити је казна застарела, има места суђењу окривљеном пред домаћим судом за исто дело, а да такво поступање не представља кршење правила *ne bis in idem*.

Из пресуде Жупанијског суда у Госпићу из 1996. године, утврђено је да је оптуженима суђено у одсуству и да су осуђени због кривичног дела ратни злочин против ратних заробљеника у смислу члана 122. ОКЗ РХ, и то три окривљена на казне затвора у трајању од по 8 година, а два окривљена на казне затвора у трајању од по 7 година. Предмет оцене суда стога је било да ли у конкретном случају постоји процесна сметња да се поступа у овом предмету и да ли би дошло до повреде начела "*ne bis in idem*".

Суд је нашао да се не ради о пресуђеној ствари, да суђење у Републици Србији не представља кршење правила "*ne bis in idem*", ово стога што је одредбом члана 106. КЗ СРЈ предвиђено да југословенско кривично законодавство важи за држављанина СРЈ и кад у иностранству учини које друго кривично дело, а како из пресуде Жупанијског суда у Госпићу произилази да је оптуженима суђено у одсуству, да казну нису ни у целини, ни делимично издржали то су у смислу члана 108. став 2. у вези члана 106. КЗ СРЈ испуњени сви законски услови да се кривични поступак води против оптужених пред домаћим судом у Републици Србији.

Неоснован је жалбени навод браниоца да је првостепена пресуда донета уз повреду кривичног закона из члана 369. став 1. тачка 2. ЗКП-а, с обзиром да су окривљени већ правоснажно осуђе-

ни од стране Жупанијског суда у Госпићу због кривичног дела ратног злочина из члана 122. ОКЗ РХ на казне затвора у трајању од 7 односно 8 година, те да се у конкретном случају ради о идентичном чињеничном опису и истој правној квалификацији. Ово из разлога што Апелациони суд налази да је правилан закључак првостепеног суда да се у конкретном случају не ради о пресуђеној ствари, имајући у виду да је одредбом члана 106. КЗ СРЈ предвиђено да исти важи за држављане СРЈ, који у иностранству учине кривична дела, а како по наведеној пресуди окривљени казну нису издржали, нити су правоснажном пресудом ослобођени, нити је кривично гоњење застарело, то у смислу одредбе члана 108. КЗ СРЈ има места суђењу окривљенима пред домаћим судом, тј. судом у РС.

(Пресуда Апелационог суда у Београду - Одељења за ратне злочине Кж1 По2 9/10 од 19. јануара 2011. и пресуда Вишег суда у Београду - Одељења за ратне злочине К. По2 36/10 од 15. јуна 2010. године)

Аутор сентенце
Јелена Живковић, правни сарадник
у Одељењу за ратне злочине

ИЗУЗЕЋЕ СУДИЈЕ **(члан 40. тачка 4. ЗКП)**

Нису испуњени услови за изузеће судије када је била присутна приликом испитивања окривљеног од стране истражитеља Хашког трибунала, као једна од судија Већа за ратне злочине, сходно Закону о сарадњи са хашким трибуналом.

На главном претресу одлуком већа, на основу члана 43. став 5. ЗКП-а, одбачен је захтев браниоца за изузеће председника већа, јер је очигледно управљен на одуговлачење поступка, с обзиром да председник већа у овом предмету, није вршила истражне радње, већ је само била присутна приликом испитивања окривљеног од стране истражитеља Хашког трибунала, као једна од судија Већа за ратне злочине, сходно Закону о сарадњи са хашким трибуналом. Имајући у виду да је на претходном претресу бранилац тражио изузеће целог

већа, председника суда и тужиоца за ратне злочине, који захтеви су одбијени решењима ВСС и Високог савета правосуђа, а због чега је главни претрес био одложен, па на следећем претресу поново тражио изузеће председника већа, иако она није вршила истражне радње у овом предмету, то је његов захтев за изузеће одбачен, јер је очигледно управљен на одуговлачење поступка.

Неосновани су жалбени наводи браниоца окривљеног да је учињена битна повреда одредаба кривичног поступка из члана 368. став 1. тачка 2. ЗКП-а у вези са чланом 40. став 1. тачка 4. ЗКП-а. Председник већа, није вршила истражне радње у овом предмету и није у својству истражног судије присуствовала испитивању окривљеног од стране истражитеља Међународног кривичног трибунала у Хагу, већ у својству судије Већа за ратне злочине Окружног суда у Београду, када се радило о испитивању за потребе МКТЈ, а не овог поступка, у коме записник о том испитивању и није коришћен као доказ. Стога, нема разлога за изузеће председника већа по основу члана 40. став 1. тачка 4. ЗКП-а, па је захтев браниоца у том правцу, оправдано од стране првостепеног суда оцењен као управљен на одуговлачење поступка, те одбачен правилном применом члана 43. став 5. ЗКП-а.

(Пресуда Врховног суда Србије - Већа за ратне злочине Кж. I РЗ 3/06 од 26. фебруара 2007. и пресуда Окружног суда у Београду - Већа за ратне злочине К.В. 4/05 од 18. септембра 2006. године)

Аутор сентенце

Вања Поповић, стручни сарадник

Вишег суда у Београду

ПРЕТРЕСАЊЕ СТАНА

(члан 79. ст. 3. ЗКП)

Нису испуњени услови да се обави претресање стана без наредбе истражног судије и у присуству само једног сведока, у ситуацији када је полиција на улици пресрела окривљене, па није било бојазни да ће окривљени ући у стан и бити у могућности да одбаце, сакрију или униште опојну дрогу која се налази у њему.

Првостепеним решењем издвојен је из списка записник о претресању стана и других просторија.

Одредбом чл. 78. ст. 1. ЗКП-а прописано је да претресање стана или лица наређује суд писмено образложеном наредбом, а ст. 3 чл. 79 ЗКП-а да претресању стана или лица присуствују два пунолетна грађанина као сведоци.

Одредбом чл. 337. ст. 3. ЗКП-а прописано је да ће веће одлучити да ће се из списка издвоје и одвојено чувају, међу осталима и записницима наведени чл. 178. тог законика. У конкретном случају, приликом претресања стана који користи окривљени није постојала опасност да ће окривљени одбацили, сакрити или уништити предмете које треба одузети као доказе у кривичном поступку, јер су се критичном приликом налазили ван стана. Наиме, полиција их је пресрела на улици, па није било бојазни да ће окривљени ући у стан и бити у могућности да одбаци, сакрије или униште опојну дрогу која се налази у стану, тако да је у конкретном случају постојала потреба за наредбом истражног судије. Такође, приликом претреса стана органи унутрашњих послова, обзиром на ситуацију и да су једног сведока већ обезбедили, а имали су могућност да обезбеде и још једног сведока, јер није било опасности да ће окривљени одбацили, сакрити или уништити предмете које треба одузети као доказ у кривичном поступку. Стога, у конкретном случају, нису ни постојали услови наведени у чл. 81. ЗКП-а.

Имајући у виду одредбу чл. 18. ст. 2. ЗКП-а према којој се судска одлука не може заснивати на доказима који су сами по себи и према начину прибављања у супротности са одредбама овог законика, другог закона, Устава и Међународног права, по оцени суда наведени записник не може се користити као доказ у кривичном поступку против окривљених, па је стога на основу одредбе чл. 337. ст. 3. ЗКП-а у вези са чл. 178. ст. 3. ЗКП-а одлучено као у изреци првостепеног решења.

(Решење Апелационог суда у Београду Кж2 бр. 4295/10 од 17. новембра 2010. и решење Вишег суда у Београду К. бр. 3210/10 од 29. октобра 2010. године)

*Аутор сентенце
судија Александар Трешњев*

САСЛУШАЊЕ ОКРИВЉЕНОГ (члан 89. ЗКП)

Чињеница да је окривљени у време давања свог исказа у полицији био смањено урачунљив услед зависности од наркотика, не значи да се на том исказу не може заснивати судска одлука, уколико је такав исказ јасан, детаљан као и да нема било каквих индиција које би указивале да окривљени због евентуалног конзумирања наркотика није био у стању да да исказ.

У жалби бранилац првостепену пресуду побија образлажући да је окривљени био под утицајем наркотика, пошто је пола сата пре хапшења конзумирао 1,5 грам хероина, уз то из налаза и мишљења судског вештака следи да је он због конзумирања опојне дроге у време извршења кривичног дела био смањено урачунљив, а сведок који је учествовао у хапшењу, привођењу и саслушању окривљеног, у свом исказу наводи да је окривљени њему давао утисак да је под дејством наркотика, на шта је указивала комплетна моторика и понашање окривљеног.

Наводи браниоца окривљеног да је окривљени био под утицајем дроге, те да се због тога ради о доказу на коме се не може засновати судска одлука сходно одредби члана 89. став 1. ЗКП-а те члана 368. став 1. тачка 10. ЗКП-а оцењени су као неосновани, будући да уколико је окривљени конзумирао наркотике то није било због тога што је он био приморан од стране службених лица у циљу добијања одговарајућих исказа. Осим тога, имајући у виду исказ који је окривљени дао у преткривичном поступку, а који је јасан, детаљан, те у том смислу нема било каквих индиција које би указале да окривљени због евентуалног конзумирања наркотика није био у стању да да исказ, а што је потврђено и исказом судског вештака неуропсихијатра на главном претресу. Стога су ови наводи одбијени као неосновани.

(Пресудом Апелационог суда у Београду Кж. 6348/10 од 28. децембра 2010. и пресуда Окружног суда у Београду К. 2398/07 од 25. децембра 2009. године)

*Аутор сентенце
судија Александар Трешњев*

ВЕШТАЧЕЊЕ **(члан 114. ЗКП)**

Вештачење наркотика, обављено од стране Националног криминалистичко-техничког центра у преткривичном поступку, без наредбе истражног судије, може се користити као доказ у кривичном поступку.

Првостепеним решењем издвојена су из списка два вештачења Националног криминалистичко-техничког центра. Предмет вештачења су биле опојне дроге. Разлог издвајања је био чињеница да вештачења нису обављена по наредби истражног судије.

Другостепеним решењем укинута је првостепено решење. Према налажењу Апелационог суда у Београду вештачење је било урађено у свему према одредбама ЗКП-а. Ово стога што вештачење није трпело одлагање и одређено је искључиво у сврху утврђивања околности које су од значаја за постојање самог бића кривичног дела које се окривљенима ставља на терет, из ког разлога се ова вештачења могу користити као доказ у кривичном поступку иако су прибављена без наредбе истражног судије.

У прилог оваквом схватању иде и став Европског суда за људска права према коме радње које у моменту одређивања нису трпеле одлагање и вршене су у преткривичном поступку, могу бити одређиване и без наредбе истражног судије, јер је суштина преткривичног поступка у томе да се на главном претресу омогући расправљање о околностима које су од значаја за постојање самог бића кривичног дела које се окривљенима ставља на терет. Дакле, према налажењу Апелационог суда у Београду предметна вештачења имају потребне формалне услове за коришћење у кривичном поступку, а да ли ће имати и суштинску доказну снагу зависи од контрадикторног кривичног поступка, односно резултата доказног поступка, у којем могу бити оспорена или потврђена.

(Решење Апелационог суда у Београду Кж2. бр. 3000/11 од 13. септембра 2011. године и решење Вишег суда у Београду К. бр. 1875/10 од 07. јула 2011. године.)

Аутор сентенце
судија Александар Трешњев

ИДЕНТИТЕТ ОПТУЖБЕ **(члан 351. ЗКП)**

Није повређен идентитет оптужбе и пресуде, када је оптужницом окривљеном стављено на терет да је продавао опојну дрогу, а суд утврди да окривљени није продавао опојну дрогу већ је трећем лицу давао опојну дрогу да је ужива, па уместо кривичног дела из члана 246. КЗ, за које је оптужен, оптуженог осуди за кривично дело омогућавања уживања опојних дрога из члана 247. КЗ-а.

(Пресуда Апелационог суда у Београду Кж. 6191/10 од 16. новембра 2010. и пресуда Вишег суда у Београду К. 3028/10 од 9. јуна 2010. године).

Аутор сентенце
судија Александар Трешњев

ИДЕНТИТЕТ ОПТУЖБЕ **(члан 351. ЗКП)**

Између оптужбе и пресуде мора постојати субјективни идентитет (истоветност оптуженог) и објективни идентитет (истоветност дела).

Имајући у виду жалбене наводе, Апелациони суд указује да између оптужбе и пресуде мора постојати идентитет (подударност), тј. да између оптужбе и пресуде мора постојати идентитет у погледу чињеничне основице: субјективни идентитет (истоветност оптуженог) и (објективни идентитет) истоветност дела. Док, у погледу правне оцене дела оптужни акт и пресуда се могу разликовати.

(Пресуда Апелационог суда у Београду Кж1 бр. 2775/10 од 19. октобра 2010. и пресуда Окружног суда у Београду К. бр. 1439/09 од 06. новембра 2009. године)

Аутор сентенце
судија Александар Трешњев

ИДЕНТИТЕТ ОПТУЖБЕ И ПРЕСУДЕ (члан 351. ЗКП)

Повређен је идентитет оптужбе и пресуде када је оптужницом окривљенима стављено на терет да су извршили кривично дело тако што су као саизвршиоци направили више лажних исправа и преиначили јавне исправе, док су у пресуди окривљени оглашени кривим да су помагали трећем лицу у сачињавању лажних јавних исправа.

Оптужницом јавног тужиоца окривљенима је стављено на терет да су сачинили више лажних јавних исправа и да су преиначили праве јавне исправе те да су као саизвршиоци извршили кривично дело из чл. 355. ст. 2. КЗ-а.

Првостепеном пресудом првоокривљени је оглашен кривим да је помагао НН лицу тако што му је ставио на располагање стан да би у њему НН лице сачињавало лажне јавне исправе, док је другоокривљени ставио на располагање НН лицу компјутерску опрему.

Апелациони суд увидом у списе предмета утврдио је да је чињенични опис дела, који се окривљенима оптужницом ставља на терет, у потпуности другачији у односу на чињенични опис дела због чијег извршења су окривљени побијаном пресудом оглашени кривим, јер је предметном оптужницом, окривљенима, стављено на терет да су заједно и по договору направили више лажних исправа и преиначили праве јавне исправе, док је у побијаној пресуди наведено да су окривљени помагали НН лицу у сачињавању лажних јавних исправа. На овај начин измена чињеничног описа дела у изреци пресуде није остала у границама чињеничног основа оптужбе, тачније није остала у границама оних чињеница и околности на којима је оптужба заснована, већ је прекорачена оптужба тако што је окривљенима стављена на терет потпуно другачија радња извршења предметног кривичног дела, с обзиром да се првостепена пресуда не односи на дело које је у оптужби садржано.

(Пресуда Апелационог суда у Београду Кж1 бр. 3756/10 од 09. новембра 2010. и пресуда Другог општинског суда у Београду К. бр. 1765/08 од 16. новембра 2009. године)

*Аутор сентенце
судија Александар Трешњев*

ИЗРЕКА ПРЕСУДЕ (члан 356. КЗ)

Када, за кривично дело из члана 246. став 1. КЗ, у чињеничном диспозитиву није наведено да су радње вршене неовлашћено, у радњама окривљеног нема елемената предметног кривичног дела.

Наиме, диспозитивом оптужнице јавног тужиоца Окружног јавног тужиоца у Београду, али и побијаном пресудом окривљеног није стављено на терет да је неовлашћено у два наврата куповао ради продаје супстанцу проглашену за опојну дрогу марихуану и у изреци првостепене пресуде изостаје један од елемената кривичног дела из члана 246. став 1. КЗ, односно "неовлашћеност". С обзиром да радње окривљеног онако како су описане у изреци првостепене пресуде али и у предметној оптужници представљају радњу, извршење кривичног дела из члана 246. став 1. КЗ, само када се вршене неовлашћено, док закон о производњи и промету опојних дрога регулише производњу, прераду и промет ових супстанци у ситуацијама када је дозвољен и којих може вршити, то је у осталим случајевима реч о неовлашћеном вршењу ових делатности, то апелациони суд у Београду налази да је изрека неразумљива и противречна разлозима датим у образложењу побијане пресуде и закључку првостепеног суда да су се у радњама окривљеног стекла сва битна обележја кривичног дела неовлашћена производња држања и стављања у промет опојних дрога из члана 246. став 1. Кривичног законика, са којих разлога у његовим радњама и нема елемената овог кривичног дела.

Другостепени суд је побијању пресуду преиначио тако што је окривљеног на основу члана 355. тачка 1. ЗКП-а ослободио оптужбе.

(Пресуда Апелационог суда у Београду Кж.115/10 од 7. октобра 2010. и пресуда Окружног суда у Београду К.486/09 од 15. априла 2009. године).

*Аутор сентенце
судија Александар Трешњев*

ПРЕКОРАЧЕЊЕ ОПТУЖНИЦЕ **(члан 368. став 1. тачка 8. ЗКП)**

Прекорачена је оптужница када је окривљени, у изреци пресуде, оглашен кривим (за трајно кривично дело) за период од одређеног датума па "до данас", док се у образложењу пресуде наводи да је то период који је обухваћен од одређеног датума па до закључења главног претреса, ово стога што речи, из оптужног акта "до данас", треба тумачити као датум подношења оптужног акта, па је неприхватљив став да се, у овој ситуацији, окривљени може гонити и огласити кривим и за период после подношења оптужног акта, па до дана закључења главног претреса.

У изреци првостепене пресуде, између осталог, наводи се да окривљени није давао издржавање за свог малолетног сина почев од 12.12.2007. године па до данас. Док се у образложењу побијане пресуде наводи да окривљени није извршио обавезе по правноснажној парничној пресуди од њеног доношења 12.12.2007. године до дана закључења главног претреса у кривичном поступку, који период је, по ставу првостепеног суда, обухваћен оптужењем, те да није на име свог доприноса о издржавању малолетног сина платио ни динара.

Код таквог стања ствари Апелациони суд указује првостепеном суду да период оптужења није од 12.12.2007. године па до дана закључења главног претреса, како то погрешно закључује првостепени суд, нити би исти могао бити по Кривичном законiku и Законiku о кривичном поступку. Већ је време извршење кривичног дела према наведеном оптужном акту од 12.12.2007 године, док речи, из оптужног акта "до данас", треба тумачити као датум подношења оптужног акта, а то је 20.11.2009. године. Правно је немогуће да окривљени коме се оптужним актом ставља на терет кривично дело, одговара за извршење истог дела током трајања кривичног поступка, односно до дана закључења главног претреса како то налази првостепени суд. Уколико након подношења оптужног акта, постоји основана сумња, да окривљени врши кривично дело, онда би јавни тужилац морао поднети нови оптужни акт за период од подношења претходног па до дана подношења новог оптужног акта. Стога је неприхватљив став да се окривљени може гонити и огласити кривим и

за период после подношења оптужног акта, па до дана закључења главног претреса, који је будућа неизвесна околност. На овај начин првостепени суд је прекорачио оптужбу јер се пресуда може односити само на дело које је предмет оптужбе, садржана је у поднетом оптужном акту, а што у конкретном случају представља период од 12.12.2007. године до 20.11.2009. године.

(Решење Апелационог суда у Београду Кж1 бр. 4253/2010 од 19. октобра 2010. и пресуда Основног суда у Неготину К. бр. 268/10 од 18. марта 2010. године)

*Аутор сентенце
судија Александар Трешњев*

ПОВРЕДА КЗ (члан 369. став 1. тачка 4. ЗКП)

Повређен је кривични закон тако што је суд прекорачио овлашћење која има по закону када окривљеном изрекне васпитну меру у форми пресуде а не решењем.

Првостепеном пресудом окривљени који је у време извршења кривичног дела и суђења био млађе пунолетно лице изречена је васпитна мера појачаног надзора од стране органа старатељства и то Градског центра за социјални рад Београда одељења Вождовац.

Другостепеним решењем преиначена је пресуда Вишег суда у Београду тако што је окривљеном изречена васпитна мера појачаног надзора од стране органа старатељства.

По налажењу апелационог суда у конкретном случају је повређен закон из члана 369. став 1. тачка 4. ЗКП-а, јер је приликом одлучивања о изрицању кривичне санкције – васпитне мере, обзиром да се васпитна мера, прописана Законом о малолетним учиницима кривичних дела и кривично правној заштити малолетних лица, не изриче пресудом већ решењем, нити се окривљени оглашавају

кривим, са којих разлога је апелациони суд поводом жалбе јавног тужиоца а по службеној дужности побијану пресуду преиначио.

(Решење Апелационог суда у Београду Кж. 5819/10 од 23. новембра 2010. и пресуда Вишег суда у Београду К. 1336/10 од 12. маја 2010. године)

*Аутор сентенце
судија Александар Трешњев*

ЗАХТЕВ ЗА ЗАШТИТУ ЗАКОНИТОСТИ (члан 419. ЗКП)

Повређен је закон када другостепени суд није одлучио о свим жалбама истовремено.

Првостепеном пресудом окривљени је оглашен кривим због кривичног дела увреде у стицају са кривичним делом лаке телесне повреде.

Против ове пресуде Окружног суда у Неготину, Републички Јавни тужилац подигао је Захтев за заштиту законитости због битне повреде одредаба кривичног поступка из чл. 368 ст. 2 ЗКП-а у вези са чл. 385. ЗКП-а, са предлогом да се захтев усвоји и укине пресуда Окружног суда у Неготину и предмет врати другостепеном суду на поновни поступак.

Из списка предмета је утврђено да су против пресуде Окружног суда у Неготину биле изјављене жалба окривљене и браниоца окривљене, а да другостепени суд у жалбеном поступку је одлучио само о жалби браниоца окривљене, док је по жалби окривљене остало неодлучено.

Према одредби чл. 385. ст. 2. ЗКП-а о свим жалбама против исте пресуде другостепени суд одлучује једном одлуком, па како другостепени суд није поступио сходно наведеној одредби, то је повредио процесне одредбе у жалбеном поступку на штету окривљене, јер о њеној жалби није одлучено. Због учињене повреде Врховни касациони суд је укинуо другостепену пресуду и предмет доставио надлежном Апелационом суду у Београду на поступак по изјављеним жалбама.

(Пресуда Врховног касационог суда, КЗЗ бр. 88/10 од 12. маја 2010. и пресуда Окружног суда у Неготину Кж. бр. 249/09 од 30. јуна 2009. године)

*Аутор сентенце
судија Александар Трешњев*

2.0. ГРАЂАНСКО ПРАВО

2.1. Закључци са седница грађанског одељења Вишег суда у Београду

ПОСТУПАЊЕ СА ТУЖБОМ КОЈА ЈЕ НЕРАЗУМЉИВА ИЛИ НЕПОТПУНА

У поступку претходног испитивања тужбе, кад утврди да је тужба неразумљива или непотпуна, односно да не садржи све што је потребно да би се по њој могло поступати, ради отклањања ових недостатака, када је у питању странка која нема пуномоћника адвоката, суд ће предузети потребне мере предвиђене чланом 78 и чланом 103 Закона о парничном поступку.

О б р а з л о ж е њ е

Измењеном одредбом члана 279. став 1. тачка 7. ЗПП предвиђено је да суд, по претходном испитивању тужбе, доноси решење којим се тужба одбацује ако је тужба неразумљива или не садржи све што је потребно да би се по њој могло поступати.

Чланом 103. став 1. ЗПП прописано је да ће суд, осим ако законом није другачије одређено, странци која нема пуномоћника адвоката вратити поднесак ради исправке, ако је поднесак неразумљив или не садржи све што је потребно да би се по њему могло поступати. Након измене одредбе члана 279. став 1. тачка 7. ЗПП, према којој је суд био овлашћен да одбаци тужбу ако тужилац у року који је суд одредио није отклонио недостатке из чл. 78. и 103. истог закона, као спорно се појавило питање да ли је суд дужан да, када је у питању странка која нема пуномоћника адвоката, предузима одређене мере у циљу отклањања ових недостатака.

У члану 278. ЗПП прописана је обавеза суда да, када у поступку претходног испитивања тужбе утврди да је тужба неразумљива или непотпуна, или да постоје недостаци који се тичу стра-

начке способности, законског заступања странке и овлашћења заступника за покретање парнице, ради отклањања ових недостатака, предузима потребне мере предвиђене законом (чл. 78. и 103. ЗПП).

То значи да ће суд странци која нема пуномоћника адвоката вратити тужбу ради исправке и да ће, ако тужба не буде враћена у одређеном року или буде враћена без исправке, односно допуне, тужбу одбацити.

*Приредила
судија Ђурђа Нешковић*

ДОСПЕЛОСТ ЗАХТЕВА ЗА НАКНАДУ ШТЕТЕ НА ИМЕ РАЗЛИКЕ ИЗМЕЂУ ИСПЛАЋЕНЕ И УСКЛАЂЕНЕ ПЕНЗИЈЕ ВОЈНИХ ПЕНЗИОНЕРА

Пензије војних осигураника имају карактер оброчних давања која доспевају сваког месеца, чија се висина одређује и обрачунава на начин прописан Законом о војсци. Како се не ради о повременим новчаним потраживањима, затезна камата тече од доспелости појединих месечних obroка, а не од дана када је суду поднесен захтев за њихову исплату.

О б р а з л о ж е њ е

Први основни суд затражио је од овог суда да достави мишљење о доспелости захтева за накнаду штете због исплаћивања мањих износа пензија војним пензионерима од оних који би им били исплаћени да је усклађивање извршено у законским роковима, тј. од кад тужиоцима припада право на исплату законске затезне камате.

Тужбом је истакнут тужбени захтев на име накнаде материјалне штете због мање исплаћених износа припадајуће пензије за период од 01.08.2004. године до 30.11.2007. године са законском затезном каматом на сваки од ближе означених месечних износа почев од 20. дана наредног месеца за претходни месец до коначне исплате.

Одредбама чл. 244. и 245, у вези члана 197. Закона о војсци Југославије прописани су начин обрачуна висине пензије војног

осигураника, који ово своје право остварује пред Фондом за социјално осигурање војних осигураника (у даљем тексту Фонд). Чланом 261. истог закона, важећег у време настанка спорног односа, прописано је да се пензије одређене по овом закону усклађују почетком сваке календарске године са пензијама одређеним у претходној години, док је чланом 5. Уредбе о начину остваривања и престанку права из пензијског и инвалидског осигурања војних осигураника, такође важеће у време настанка спорног односа, прописано да се пензије усклађују по службеној дужности. Пошто Фонд није поступио у складу са овом одредбом, није ускладио пензије војних осигураника – тужилаца почетком календарске године са пензијама одређеним у претходној години за утужени период, већ је то учинио накнадно у 2007. години појединачним решењима са ретроактивним дејством, тужиоцима је нанета материјална штета коју је дужан накнадити сходно члану 172. ЗОО.

Питање обима накнаде материјалне штете ЗОО је решио одредбама члана 189, према којима је одговорно лице дужно да оштећеном накнади и просту (обичну) штету и измаклу корист. То се правило примењује и када се накнада штете врши у новцу и кад се врши у натури. Висина накнаде штете, било да се накнада врши у новцу или у натури, треба да буде једнака висини укупно проузроковане штете, без обзира на то у чему се састоји штета, само у простој штети или у измаклој користи или у оба вида штете. Овај принцип је дошао до изражаја не само у овом члану, него и у члану 190. истог закона. Накнада штете одређена на основу овог принципа представља потпуну, интегралну накнаду проузроковане штете – накнаду штете у целини. Када је штета проузрокована у новцу, накнада штете обухвата и стварну штету и изгубљену добит у виду неостварених камата, коју оштећено лице не мора доказивати јер се ова штета претпоставља. Накнада на име стварне штете се одређује у истој висини новчане суме у којој је штета причињена на дан проузроковања штете, а накнада измакле користи се одређује у виду законске затезне камате и то од момента настанка просте штете па до момента исплате досуђене накнаде. У погледу одређивања затезне камате примењује се одредба члана 277. ЗОО, с том разликом што камата не тече, као код

уговорне одговорности, од дана задоцњења у извршењу новчане обавезе, него од дана када је штета причињена у новцу.¹

Пензије војних осигураника, као и зарада и накнада зараде војних лица и цивилних лица на раду у војсци, имају карактер оброчних давања, која доспевају сваког месеца, чија се висина одређује и обрачунава на начин прописан Законом о војсци. Како се не ради о повременим новчаним потраживањима, затезна камата тече од доспелости појединих месечних obroка, а не од дана када је суду поднесен захтев за њихову исплату.

Приредио
судија Александар Ивановић

ОДВОЈЕНО МИШЉЕЊЕ СУДИЈА ЗОРИЦЕ БУЛАЈИЋ И ЂУРЂЕ НЕШКОВИЋ

Грађанско одељење Вишег суда у Београду заузело је правни став да захтев за накнаду штете због исплаћивања мањих износа пензија војним пензионерима од оних који би им били исплаћени да је усклађивање извршено у законским роковима доспева даном исплате пензије тужиоцима, од када им припада право на исплату законске затезне камате.

Пошто сматрамо да овакав правни став није у складу са одредбама чл. 279. Закона о облигационим односима, користећи се овлашћењима из чл. 23. став 3. Судског пословника, достављамо своје одвојено

М И Ш Љ Е Њ Е

Пензијско осигурање по својој правној природи представља вид социјалног осигурања које се заснива на оствареном дохотку осигураника у одређеном периоду (пензиони основ) и дужине пен-

¹ Слободан Перовић, Коментар ЗОО, књига прва стр. 435-440.

Врховни суд Србије, Рев. 292/92

XXXIII Заједничка седница Савезног суда, републичких и покрајинских врховних судова и Врховног војног суда 29.05.1987.

зијског стажа. Чл. 244. и 245. Закона о Војсци Југославије, који се примењују сходно чл. 197. Закона о војсци Србије ("Службени гласник РС" бр. 116/07 и 88/09) прописани су начини обрачуна висине пензије за војног осигураника који ово своје право остварује пред Фондом за социјално осигурање војних осигураника (у даљем тексту Фонд). Чл. 261. истог закона, важећег у време подношења тужби, прописано је да се пензије одређене по овом закону усклађују почетком сваке календарске године са пензијама одређеним у претходној години, док је чл. 5 Уредбе о начину остваривања и престанку права из пензијског и инвалидског осигурања војних осигураника ("Службени лист СРЈ" бр. 36/94) прописано да се пензије усклађују по службеној дужности. Овакву обавезу тужени није извршио, па тужиоци имају право да захтевају њено испуњење у свему како она гласи, сходно чл. 262. Закона о облигационим односима. Истом одредбом поверилац је овлашћен да од дужника захтева и накнаду штете коју претрпи услед неизвршења ове обавезе. Из ове законске одредбе произилази да повериочево право на накнаду штете зависи од испуњења обавезе, чиме је право на накнаду штете акцесорно потраживање које прати судбину главног потраживања. Пошто тужени Фонд није поступио у складу са овом одредбом, то је пропуштањем да усклади пензију тужиоцу нанео штету коју је дужан накнадити му, сходно чл. 172. Закона о облигационим односима.

Стога захтев за исплату разлике између исплаћене и усклађене пензије сходно одредбама Закона о војсци Србије, представља захтев за накнаду штете, чији је циљ реституција, тј. успостава материјалне ситуације каква је била пре штетног догађаја. Како су сваког месеца умањивани износи дуговане пензије, то је захтев за њену накнаду захтев да се успостави стање какво је било пре умањења приликом сваке исплате, чиме је ово потраживање задржало карактер повременог потраживања. Штетна радња туженог није утицала на измену карактера потраживања, па тужиоцу, сходно одредби чл. 279. став 3. Закона о облигационим односима, припада право на камату од дана подношења захтева за њену исплату.

Наиме, овом одредбом прописано је да на повремена потраживања камата тече од момента подношења захтева за њихову исплату. Карактер повремености потраживања одређен је начином об-

рачуна, па се повременим потраживањима сматрају она која доспевају годишње или у краћим временским размацама (чл. 372. став 1. Закона о облигационим односима) и чија се висина унапред зна. Како је одредбом чл. 12. став 1. Уредбе о начину остваривања и престанку права из пензијског и инвалидског осигурања војних осигураника прописано да се пензије утврђују у месечном износу и исплаћују уназад, то је потраживање пензије повремено давање.

Стога тужилац има право на камату само од момента подношења захтева за исплату разлике пензије.

Приредиле
Зорица Булајић и Ђурђа Нешиковић

МЕСНА НАДЛЕЖНОСТ

Након ступања на снагу закона о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава ("Службени гласник РС", бр. 116/08) у преузетим предметима у којима до дана примене тог закона није донета одлука Први основни суд у Београду задржава надлежност, па се месно ненадлежним може огласити само из разлога и у фази поступка прописаним чланом 20. Закона о парничном поступку.

О б р а з л о ж е њ е

Одредбом члана 12. став 2. Закона о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава ("Службени гласник РС" бр. 116/2008) прописано је да предмете у којима до дана примене овог закона није донета одлука од судова и јавних тужилаштава основаних Законом о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава ("Службени гласник РС" бр. 63/01 и 12/02) преузимају судови основани овим законом, па тако, између осталог, предмете Првог, Другог, Трећег, Четвртог и Петог општинског суда у Београду преузима Први основни суд у Београду, а предмете општинских судова у Лазаревцу, Младеновцу, Обреновцу и Сопоту преузима Други основни суд у Београду.

Законом о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава ("Службени гласник РС" бр. 116/2008) предвиђена је надле-

жност Првог основног суда у Београду за подручје општина Врачар, Вождовац, Звездара, Земун, Нови Београд, Палилула, Раковица, Савски венац, Стари град и Чукарица и надлежност Другог основног суда у Београду за подручје општина Барајево, Гроцка, Лазаревац, Младеновац, Обреновац, Сопот и Сурчин. Сходно Закону о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава ("Службени гласник РС" бр. 63/01 и 12/02) за подручје општина Барајево и Гроцка био је надлежан да поступа Пети општински суд у Београду, а за подручје Сурчина Четврти општински суд у Београду.

У пракси се као спорно поставило питање месне надлежности у започетим а неокончаним поступцима у предметима Петог, односно Четвртог општинског суда у Београду у споровима везаним за подручје Гроцке, Барајева и Сурчина, на ком подручју сада врши надлежност Други основни суд у Београду.

Месна надлежност суда регулисана је одредбама Закона о парничном поступку и примену тих одредби није могуће искључити одредбама Закона о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава, конкретно одредбом члана 13. тог закона. Наиме, суштина те законске одредбе је у томе да, у ситуацији новоформиране мреже судова, Први основни суд задржава надлежност у предметима преузетим од Првог, Другог, Трећег, Четвртог и Петог општинског суда у Београду, али се, за случај да је преузети предмет у фази када се, у смислу члана 20. ЗПП, поводом приговора туженог или по службеној дужности суд може огласити месно ненадлежним, не може искључити оцена месне надлежности од стране суда који је предмет преузео. Стога се не може само с позивом на одредбу члана 13. Закона о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава изазивати сукоб надлежности, јер тако регулисано преузимање предмета не представља околност на којој би могла бити заснована месна надлежност суда.

Из свега произилази да у започетим поступцима Први основни суд у Београду задржава надлежност у преузетим предметима, те да се може огласити месно ненадлежним само из разлога и у фази поступка прописаним чланом 20. Закона о парничном поступку.

*Приредила
судија Јасна Беловић*

УТВРЂИВАЊЕ ВРЕДНОСТИ ПРЕДМЕТА СПОРА

Суд не може мењати вредност предмета спора означену у тужби само на основу поднеска једне парничне странке, већ ће, уколико сматра да је вредност предмета спора у тужби означена сувише ниско или сувише високо, на брз и погодан начин проверити тачност означене вредности предмета спора на припремном рочишту или на првом рочишту за главну расправу.

Након започињања расправљања о главној ствари није дозвољена промена вредности предмета спора, чак и ако је реално дошло до промена вредности предмета спора, сем ако због промене вредности предмета спора није дошло до објективног преиначења тужбе.

Одредбе Закона о уређењу судова ("Службени гласник РС" бр. 116/2008 и 104/2009) о стварној надлежности не утичу на примену одредаба Закона о парничном поступку у погледу времена и начина утврђивања вредности предмета спора.

О б р а з л о ж е њ е

Првостепени судови не могу мењати вредност предмета спора на предлог једне парничне странке, већ могу поступити само на начин предвиђен чланом 34. став 3. Закона о парничном поступку, у присуству обе парничне странке, а дискреционо је право суда да одреди начин на који ће најпогодније одредити вредност предмета спора у поступку.

Након започињања расправљања о главној ствари не може се мењати већ утврђена вредност предмета спора.

Изузетак од тог правила је ако тужилац изврши објективно преиначење тужбе и тада се може утврдити нова вредност спора. Уколико тако утврђена вредност предмета спора мења стварну надлежност суда, првостепени суд се може огласити стварно ненадлежним у смислу члана 17. Закона о парничном поступку.

На примену одредаба Закона о парничном поступку у погледу времена и начина утврђивања вредности предмета спора не утиче Закон о уређењу судова и не може се само због новог устројства

судова мењати већ утврђена вредност предмета спора, тим пре што је прелазним и завршним одредбама Закона о парничном поступку регулисано питање окончања раније започетих предмета, као и могућности за изјављивање ревизије у поступцима који су започети пре ступања на снагу Закона о изменама и допунама Закона о парничном поступку ("Службени гласник РС" бр. 111/2009).

*Приредила
судија Зорица Смирчић*

НАДЛЕЖНОСТ ВИШЕГ СУДА

У поступцима због повреде права поводом избора органа адвокатске коморе и избора делегата скупштине Адвокатске коморе Србије из адвокатских комора судска заштита може се затражити пред вишим судом.

О б р а з л о ж е њ е

Вишем суду у Београду поднето је више тужби адвоката који су уписани у именик адвоката Адвокатске коморе Београда против Адвокатске коморе Београда због повреде изборних права. Тужиоци су предложили да се утврди да су у поступку избора за носиоце функција и чланова органа АК Београда и делегате скупштине АК Србије из АК Београда, који су спроведени на изборној скупштини дана 22.05.2010. године, повређена изборна права адвоката чланова АК Београда и предложили су да се пониште одлуке Скупштине АК Београда о потврђивању листа кандидата за избор председника АК Београда, заменика председника АК, 123 чланова управног одбора, 5 чланова надзорног одбора, дисциплинског тужиоца АК Београда, 5 заменика дисциплинског тужиоца АК Београда, 22 судије дисциплинског суда АК Београда и 64 делегата скупштине АК Србије из АК Београда од 22.05.2010. године, као и да се пониште решења верификационе комисије АК Београда.

Сходно члану 23. тачка 8. Закона о уређењу судова Виши суд суди у првом степену спорове поводом избора и разрешења органа правних лица, ако није надлежан други суд.

Чланом 3. Закона о управним споровима је прописано да у управном спору суд одлучује и о законитости коначних појединачних аката којима се решава о праву, обавези или на закону заснованом интересу у погледу којих у одређеном случају законом није предвиђена другачија судска заштита. Чланом 4. истог закона је одређен појам управног акта, те је управни акт појединачни правни акт, којим надлежни орган, непосредном применом прописа, решава о одређеном праву или обавези физичког или правног лица, односно друге странке у управној ствари. Чланом 56. поменутог закона дато је одређење надлежног органа, између осталог, да је то и посебан орган када у вршењу јавних овлашћења решава у управним стварима.

Статутом Адвокатске коморе Србије ("Службени гласник РС" бр. 43/99, 65/01, 41/02), чл. 71. и 72. су наведена јавна овлашћења која врши АК Србије непосредно или преко својих органа. У вршењу јавних овлашћења органи коморе примењују одредбе Закона о општем управном поступку ако Законом о адвокатури или статутима комора није другачије прописано. Према члану 4. наведеног Статута комора има својство правног лица. Јавна овлашћења која су поверена АК Србије су ближе означена у члану 57. Закона о адвокатури ("Службени гласник РС" бр. 24/98, 26/98, 11/02). У наведеном члану је прописано да се Статутом нарочито уређује и унутрашња организација и рад коморе и њених органа.

Статутом АК Београда ("Службени лист града Београда" бр. 6/00, 11/01, 29/07, 34/07) и то чланом 5. је прописано да АК Београда има својство правног лица, док је чланом 12. тачка 10. прописано да је задатак коморе да врши законом и Статутом АК Србије поверене послове који представљају јавна овлашћења. Чланом 14. наведеног статута су одређени органи коморе, између осталог и скупштина, која представља највиши орган управљања коморе, која врши права и обавезе коморе у складу са Законом, Статутом и Пословником о њеном раду, како је и назначено у члану 15. Чланом 16. је прописано да Скупштина коморе бира председника коморе, заменика, чланове управног одбора, дисциплинског тужиоца и његове заменике, председника дисциплинског суда, његовог заменика и судије дисциплинског суда коморе. Члано-

вима 37. до 52. је прописан начин избора органа коморе, а између осталог, је прописано да о поднетим приговорима одлучује верификациона комисија.

У конкретном случају није реч о испитивању законитости коначних појединачних аката којима се решава о праву, обавези или на закону заснованом интересу, о којем би се одлучивало у управном спору, односно није реч о управном акту, тако да се у конкретном случају судска заштита може затражити пред вишим судом, јер је реч о повреди права поводом избора органа правног лица, у конкретном случају органа АК Београда и избору делегата скупштине АК Србије из АК Београда. Дакле, није повређено право из поверених јавних овлашћења АК Београда, чија се судска заштита може затражити пред Управним судом Србије, већ се судска заштита може затражити, као што је и учињено, пред вишим судом.

*Приредио
судија Предраг Васић*

ИЗВРШНИ ПОСТУПАК И ОДЛУКА О РЕСТРУКТУРИРАЊУ

Поступак извршења који је покренут по предлогу извршног повериоца против извршног дужника, за кога се утврди да је у поступку реструктурирања, прекида се до окончања поступка реструктурирања.

О б р а з л о ж е њ е

Одредбом члана 20ж Закона о приватизацији ("Сл. гласник РС" број 38/2001, 18/2003, 45/2005, 123/2007, 30/2010) прописано је у ставу један:

"Од дана доношења одлуке о реструктурирању до дана доношења одлуке о окончању реструктурирања, не може се против субјекта приватизације, односно над његовом имовином, одредити или спровести принудно извршење нити било која мера поступка извршења ради намирења потраживања."

Ставом седам истог члана прописано је:

"Поступак принудног извршења који је у току прекида се."

Оваква законска регулатива довела је до неједнаког тумачења наведених одредби, што је резултирало доношењем различитих одлука од стране првостепених, па и другостепених судова, по питању поступања у извршном поступку, у ситуацији када је поднет предлог за извршење против извршног дужника који је у поступку реструктурирања.

Да би се отклониле недоумице и ускладила пракса у поступању по извршним предметима у којима је извршни дужник у поступку реструктурирања, Виши суд у Београду је заузео став да у таквим ситуацијама поступак извршења треба прекинути у смислу члана 20ж став 7. наведеног Закона, до окончања поступка реструктурирања.

Наиме, поступак извршења, у смислу члана 2. став 1. Закона о извршном поступку ("Сл. гласник РС" број 125/2004), покреће се на предлог извршног повериоца.

Уколико је предлог за извршење поднет против извршног дужника који је у поступку реструктурирања, то не значи да је такав предлог недозвољен, преурањен или неоснован, већ значи да постоје разлози за прекид, с обзиром да се против субјекта приватизације, односно над његовом имовином, од доношења одлуке о реструктурирању, па до окончања тог поступка, не може одредити нити спровести извршење.

Овакав начин поступања је у складу са законом, а не дира у права извршног повериоца да по окончању поступка реструктурирања настави поступак извршења.

*Приредила
судија Зорица Смирчић*

ПРАВО НА НАКНАДУ ШТЕТЕ ПО ТУЖБАМА ВОЈНИХ ПЕНЗИОНЕРА НА ИМЕ РАЗЛИКЕ ИЗМЕЂУ ИСПЛАЋЕНЕ И УТВРЂЕНЕ ПЕНЗИЈЕ

За исплату неплаћене разлике утврђене увећане, односно усклађене пензије, која је призната, а није потпуно остварена у спроведеном управном поступку због ускраћивања потпуне исплате од стране туженог Фонда за социјално осигурање војних осигураника, тужиоци имају делотворан правни лек у виду тужбе у парници, у складу са одредбом члана 1. Закона о парничном поступку, јер таква заштита није изричитим прописима везана за неку другу врсту поступка.

Коначна и правноснажна одлука о висини пензије војног осигураника представља основ за њену исплату. У случају незаконитог и неправилног рада државног органа, у конкретном случају туженог Фонда за социјално осигурање војних осигураника, у извршењу тако утврђене обавезе, ускраћивањем у потпуности или делимично исплате пензије у висини утврђеној решењем надлежног органа, настаје обавеза на накнаду штете, у складу са чланом 172. став 1. ЗОО.

Покренути управни поступак или спор, у коме се одлучује о праву осигураника на усклађивање пензије, односно на повећање висине пензије, не представља претходно питање и разлог за прекид поступка из члана 215. став 1. тачка 1. ЗПП.

О б р а з л о ж е њ е

У Првом основном суду у Београду покренут је поступак у већем броју предмета по тужбама војних пензионера, са захтевом за накнаду штете у висини разлике неисплаћене пензије. Тужбени захтеви засновани су на чињеници да тужени Фонд за социјално осигурање војних осигураника није извршио усклађивање и исплату пензија по одредбама члана 193. став 1. Закона о војсци Србије и члана 75. Закона о изменама и допунама Закона о пензијском и инвалидском осигурању ("Службени гласник РС" бр. 85/05). Поједине странке су тужбу поднеле након што су се туженом Фонду обратиле са захтевом за доношење решења, односно након покретања управ-

ног поступка и, евентуално, управног спора, а друге су директно подносиле тужбе редовном суду, без обраћања управним органима.

Као спорна истакнута су питања:

- надлежности суда опште надлежности да одлучује у оваквој врсти спора,
- права војних осигураника на исплату пензија усклађених по одредбама члана 193. став 1. Закона о војсци Србије и члана 75. Закона о изменама и допунама Закона о пензијском осигурању ("Службени гласник РС" бр. 85/05),
- да ли покретање управног поступка, односно спора, као претходно питање у складу са чланом 12. ЗПП, представља разлог за прекид поступка из члана 215. став 1. тачка 1. ЗПП.

У погледу надлежности суда опште надлежности за одлучивање у оваквој врсти спора указујемо на правно схватање Грађанског одељења Врховног суда Србије утврђено на седници од 31.05.2005. године, донето поводом захтева за решавање спорног правног питања поводом спорова за накнаду штете војних и цивилних лица запослених у војсци, као и војних пензионера, у висини неисплаћених плата, односно пензија. У овом схватању је наведено да би, ако надлежни орган управе без икаквог разлога ускраћује исплату у целини или делимично или врши селекцију извршења обавеза по извршним решењима, или на други начин неправилно или незаконито поступа, редован суд у парници ради накнаде штете био стварно надлежан за пресуђење ових спорова, с обзиром да је као основ одговорности туженог наведен незаконит и неправилан рад његових органа.

Стога је редован суд у парници ради накнаде штете надлежан уколико је као основ одговорности туженог Фонда за социјално осигурање војних осигураника наведен незаконит и неправилан рад његових органа или се чињеничним наводима тужбе, на основу којих, сагласно члану 187. став 4. ЗПП, суд идентификује основ тужбеног захтева, указује да је тужиоцима због неправилног или неза-

конитог рада туженог Фонда ускраћена исплата пензија и наводи у чему се та неправилност огледа.

О правима војног осигураника из пензијског и инвалидског осигурања одлучује се решењем Фонда за социјално осигурање. Решење, у складу са чланом 2. став 4. Уредбе о начину остваривања и престанка права из пензијског и инвалидског осигурања војних осигураника, доноси директор фонда, решавајући о праву војног осигураника у управној ствари, утврђујући на тај начин право на пензију и обим тог права, односно висину пензије и такав акт има својство управног акта. Законитост тог управног акта, правилност обрачуна висине пензије, па и правилна примена одредаба прописа на којима су странке у овим споровима засновале своје захтеве оцењује се у управном поступку пред надлежним органом и у управном спору. Коначна и правноснажна одлука о висини пензије војног осигураника представља основ за њену исплату. У случају незаконитог и неправилног рада државног органа у извршењу тако утврђене обавезе, ускраћивањем у потпуности или делимично исплате пензије у висини утврђеној решењем надлежног органа, настаје обавеза на накнаду штете, у складу са чланом 172. став 1. ЗОО.

Дакле, тек уколико би тужиоци остварили право на усклађивање пензије по појединачном или општем акту имали би право да, у случају неисплате из неког разлога, због незаконитог или неправилног рада државног органа, траже накнаду штете. Стога, по мишљењу Вишег суда, покренути управни поступак или спор, у коме се одлучује о праву осигураника на усклађивање пензије, односно на повећање висине пензије, дакле, у ситуацији када о таквом праву тужилаца, чијим би ускраћивањем делимично или у потпуности настала обавеза на накнаду штете, у време подношења тужбе још није одлучено, не представља претходно питање и разлог за прекид поступка из члана 215. став 1. тачка 1. ЗПП.

*Приредила
судија Ђурђа Нешковић*

ЗАСТАРЕЛОСТ ПОТРАЖИВАЊА НАКНАДЕ ШТЕТЕ ПО ТУЖБАМА ВОЈНИХ ПЕНЗИОНЕРА НА ИМЕ РАЗЛИКЕ ИЗМЕЂУ ИСПЛАЋЕНЕ И УТВРЂЕНЕ ПЕНЗИЈЕ

Рок застарелости из члана 376. ЗОО почиње да тече од дана када су тужиоци примили решења о усклађивању пензија.

О б р а з л о ж е њ е

Према постављеном захтеву потраживање тужилаца односи се на неисплаћену разлику месечних износа пензије, утврђених решењима из новембра или децембра 2007. године, за период од 01.08.2004. године до 30.11.2007. године.

Тужиоци су у окончаном управном поступку остварили право на повећане пензије решењем донетим од стране надлежног органа, којим им је признато и право на исплату пензија у одређеној висини, која се обрачунава према утврђеним параметрима, у складу са законом. Главни новчани захтев тужби заснива се на чињеници да тужиоцима, по коначној и правноснажној одлуци органа управе, нису исплаћени припадајући износи увећаних пензија. Правни основ таквог захтева је проузроковање штете незаконитим, односно неправилним радом органа туженог, у смислу члана 172. Закона о облигационим односима, јер за ускраћивање исплате тужени нема ваљан, то јест законит правни основ.

У складу са чланом 12. Уредбе о начину остваривања и престанка права из пензијског и инвалидског осигурања војних осигураника пензија, новчана накнада за телесно оштећење и додатак за помоћ и негу стичу се и доспевају даном испуњења услова, а утврђују се у месечном износу и исплаћују се уназад.

Према члану 376. ст. 1. и 2. ЗОО потраживање накнаде проузроковане штете застарева за три године од кад је оштећеник дознао за штету и за лице које је штету учинило, а у сваком случају за пет година од кад је штета настала. Чланом 360. став 2. ЗОО прописано је да застарелост наступа кад протекне законом одређено време у коме је поверилац могао захтевати испуњење обавезе, а чланом 361. став 1. истог закона да застарелост почиње тећи првог дана после

дана кад је поверилац имао право да захтева испуњење обавезе, ако законом за поједине случајеве није што друго прописано.

Субјективни рок од три године за застарелост потраживања накнаде проузроковане штете почиње да тече када су кумулативно испуњени услови предвиђени чланом 376. став 1. ЗОО – од дана када су оштећеном били доступни подаци о свим елементима на основу којих се, поред сазнања да је штета настала и о лицу које је штету причинило, могао утврдити и обим настале штете. У конкретном случају то је дан када су тужиоци примили решења о усклађивању пензија, када су имали могућност да сазнају за настанак штете и да утврде обим штете (разлика између исплаћених пензија у спорном периоду и пензија утврђених решењима о усклађивању).

Накнадна добровољна исплата разлике доспелих неисплаћених износа пензије, у складу са чланом 387 ЗОО, прекида застарелост доспелих износа разлике ових давања. Ако је тужени Фонд за социјално осигурање војних осигураника од дана доношења решења о усклађивању пензија делимично извршио своју обавезу, од тог дана, сагласно одредбама члана 392. ЗОО, почиње тећи нови рок застарелости.

Уколико приликом добровољне исплате није назначено на који се период уплати односи тада се, према члану 312. став 2. ЗОО, којим је прописано да се, кад нема дужникове изјаве о урачунавању, обавезе намирују редом како је која доспела за испуњење, има сматрати да је намирено најстарије доспело месечно потраживање.

*Приредила
судија Ђурђа Нешковић*

МЕСНА НАДЛЕЖНОСТ У ПОСТУПКУ О РЕГРЕСНИМ ЗАХТЕВИМА ПО ОСНОВУ НАКНАДЕ ШТЕТЕ

Околности које су одредбом члана 45. став 3. Закона о парничном поступку прописане као околности на којима се, поред пре-

бивалишта односно седишта туженог, може засновати месна надлежност суда у поступку о регресном захтеву по основу накнаде штете (место извршења штетне радње и место наступања штетне последице) тичу се штете чија накнада је основ утуженог регресног потраживања.

Наступање штетне последице се не односи на регресног повериоца јер умањење средстава у фонду из којих је накнада штете исплаћена није последица предузете штетне радње, па се ни наступање штетне последице не односи на регресног повериоца, због чега се ни месна надлежност у поступку по регресним захтевима не може заснивати према седишту фонда.

О б р а з л о ж е њ е

Одредбом члана 45. став 3. Закона о парничном поступку прописано је да је за суђење у поступку о регресним захтевима по основу накнаде штете против регресних дужника, поред суда опште месне надлежности, надлежан и суд на чијем подручју је штетна радња извршена или суд на чијем подручју је штетна последица наступила.

У пракси се наведени поступци најчешће воде по тужби друштва за осигурање - осигуравача и Удружења осигуравача Србије - Гарантног фонда за регрес исплаћене накнаде штете. Законом прописана суброгација осигуравача у права оштећеног и законом регулисано право Гарантног фонда да у случају исплате накнаде штете остварује регресне захтеве подразумевају да и осигуравач и Гарантни фонд, као регресни повериоци, имају правни положај какав је у облигацији поводом проузроковане штете имао оштећени, те стога и право да захтевају накнаду исплаћеног износа од лица одговорног за штету или лица које је према условима уговора о осигурању од аутоодговорности изгубило право из осигурања (осигуравач) и власника неосигураног возила и друштва за осигурање са којим је био закључен уговор о обавезном осигурању возила које је у моменту проузроковања штете било непознато (Гарантни фонд).

Како регресни повериоци према регресним дужницима немају самостално право на накнаду штете и како право на накнаду исплаћеног износа произилази из суброгације у права оштећеног, то

се околности на којима се може засновати месна надлежност суда у спору по њиховом регресном захтеву (место извршења штетне радње и место наступања штетне последице) тичу штетног догађаја и оштећеног у чију корист је извршена исплата накнаде штете која је основ утуженог регресног потраживања.

Неприхватљиво је да се, с позивом на место наступања штетне последице, те околност да је за регресног повериоца штета настала исплатом накнаде оштећеном, месна надлежност суда заснива према седишту фонда из кога је извршена исплата. Наиме, исплатом накнаде штете осигуравач је испунио уговором преузету обавезу, а Гарантни фонд је поступио сагласно законској обавези. На тај начин умањење средстава у фондовима из којих је исплата извршена није последица предузете штетне радње постојање које се, када је реч о штети, подразумева. Због тога ни исплатилац накнаде штете не може имати статус оштећеног, па се ни наступање штетне последице, као околности на којој се може засновати месна надлежност суда, не односи на исплатиоца (регресног повериоца).

*Приредила
судија Јасна Беловић*

2.2. СЕНТЕНЦЕ

2.2.1. Грађанско материјално право

2.2.1.1. Закон о облигационим односима

ПОТРАЖИВАЊА ПОВРЕМЕНИХ ДАВАЊА

Свако повремено давање, као повремено потраживање у којем се исцрпљује само право, има самосталну правну судбину у погледу почетка и тока рока застарелости.

Према утврђеном чињеничном стању, тужили је решењем надлежног органа признато право на породичну инвалиднину од 01.06.1997. године све док за то постоје законски услови. Тужена је у периоду од 01.10.1999. године до 31.03.2002. године исплаћивала тужили мање износе инвалиднине од припадајућих, па је тужила тужбом тражила да се обавезе тужена да јој, на име разлике између исплаћених и припадајућих износа инвалиднине, исплати укупан износ од 31.487,00 динара. Првостепени суд је одбио тужбени захтев из разлога што је тужба поднета 13.05.2005. године, по протеклу законског рока за застарелост потраживања од 3 године.

Чланом 372. Закона о облигационим односима прописано је да потраживања повремених давања која доспевају годишње или у краћим одређеним размацима времена (повремена потраживања), па било да се ради о споредним повременим потраживањима, као што је потраживање камата, било да се ради о таквим повременим потраживањима у којима се исцрпљује само право, као што је потраживање издржавања, застаревају за три године од доспелости сваког појединог давања, те да исто важи за анuitете којима се у једнаким унапред одређеним повременим износима отплаћују главница и камате, али не важи за отплате у оброцима и друга делимична испуње-

ња. Према члану 373. истог закона само право из кога проистичу повремена потраживања застарела за пет година, рачунајући од доспелости најстаријег неиспуњеног потраживања после кога дужник није вршио давања, а кад застари право из кога проистичу повремена потраживања, поверилац губи право не само да захтева будућа повремена давања, него и повремена давања која су доспела пре ове застарелости. У члану 379. став 2. ЗОО прописано је да сва повремена потраживања која су утврђена правноснажном судском одлуком или одлуком другог надлежног органа, или поравнањем пред судом или другим надлежним органом и доспевају убудуће, застаревају у року предвиђеном за застарелост повремених потраживања.

Како је у конкретном случају тужилца тражила исплату породичне инвалиднине, која представља повремено потраживање, за период од 1.10.1999. године до 31.03.2002. године, а тужбу је поднела тек 13.05.2005. године, правилно је првостепени суд нашао да је потраживање застарело у смислу наведених законских одредби.

Неосновано се жалбом указује да је тужена исплатама извршеним у новембру 2000. године, јуну и јулу 2001. године, децембру 2002. године и мају 2003. године признала дуг и тиме прекинула ток застарелости. Наиме, накнадна добровољна исплата инвалиднине, због природе овог новчаног потраживања, не прекида застарелост доспелих износа разлике ових месечних давања, пошто свако месечно давање на име породичне инвалиднине, као повремено потраживање у којем се исцрпљује само право, има самосталну правну судбину у погледу почетка и тока рока застарелости. Како приликом добровољне исплате није означено на који се период уплата односи тада се, према члану 312. став 2. ЗОО, којим је прописано да се, кад нема дужникове изјаве о урачунавању, обавезе намирују редом како је која доспела за испуњење, има сматрати да је намирено најстарије доспело месечно потраживање. Стога, имајући у виду доспелост сваког појединачног месечног износа породичне инвалиднине у смислу члана 71. Закона о основним правима бораца, војних инвалида и породица палих бораца, рок застарелости од 3 године од доспелости сваког појединог давања у смислу члана 372. став 1. Закона о облигационим односима, те време подношења тужбе у овој

парници – 13.05.2005. године, застарело је тужилино потраживање у целости.

(Пресуда Вишег суда у Београду Гж бр. 40/10 од 10. новембра 2010. године и пресуда Првог општинског суда у Београду П бр. 9197/06 од 29.11.2006. године)

*Аутор сентенце
судија Ђурђа Нешковић*

ОДГОВОРНОСТ ЗА ШТЕТУ КОЈУ ПРИЧИНЕ НАПУШТЕНЕ ЖИВОТИЊЕ

Град Београд не одговара за штету коју причине напуштене животиње уколико градске општине на својим територијама, у оквиру послова који су им поверени на надлежност, обезбеђују услове за обављање и развој комуналних делатности.

Према утврђеном чињеничном стању пси луталице су у два наврата нанели штету тужиоцу тако што су у његовом кућном дворишту заклали и повредили 10 товних ћурки.

Полазећи од овако утврђеног чињеничног стања, првостепени суд је, на основу одредаба чланова 3. ст. 3. и 8. став 1. Закона о комуналним делатностима, те члана 184. Закона о облигационим односима, оценивши неоснованим приговор недостатка пасивне легитимације, обавезао туженог да тужиоцу накнади овако претрпљену штету, заснивајући одговорност туженог града Града Београда на чињеници да је Законом о комуналним делатностима одређено да Град Београд уређује и обезбеђује услове за обављање комуналних делатности, у које послове спада и хватање и збрињавање паса луталица.

Закон о ветеринарству ("Службени гласник РС" бр. 91/2005) у члану 46. став 1. тачка 1. прописује да је локална самоуправа дужна да на својој територији организује зоохигијенску службу која обавља послове хватања и збрињавања напуштених животиња у прихватилишта за животиње.

Статутом града Београда ("Службени лист града Београда", бр. 14/04 и 30/04), који је важио у време настанка штете, је у члану 12. став 2. прописано да градске општине Барајево, Гроцка, Лазаревац, Младеновац, Обреновац, Сопот и Сурчин, поред послова из става 1 овог члана, између осталог, обезбеђују услове за обављање и развој комуналних делатности (производња и испорука воде, гаса, топлотне и термоелектричне енергије, одржавање гробаља и обављање погребних услуга, обављање димничарских услуга, услуга пијаца, као и за одржавање јавних зелених површина и др.) и за њихово обављање, по правилу, оснивају јавна предузећа.

У члану 13. став 1. тачка 9. Одлуке о организацији и раду органа градске општине Обреновац ("Службени лист града Београда" бр. 32/04, 7/05, 32/05 и 29/07) прописано је да општина, у складу са Статутом града, преко својих органа, поред осталог, обезбеђују услове за обављање и развој комуналних делатности (производња и испорука воде, гаса, топлоте и термоелектричне енергије, одржавање гробаља и обављање погребних услуга, обављање димничарских услуга, услуга пијаца, као и за одржавање јавних зелених површина и др.) и за њихово обављање, по правилу, оснива јавна предузећа или их поверава другом предузећу, односно предузетнику, у складу са законом и прописом градске општине.

Према наведеним прописима, градска општина Обреновац обезбеђује услове за обављање и развој комуналних делатности, односно обавља комуналне делатности на својој територији и дужна је да на својој територији организује послове хватања и збрињавања напуштених животиња.

Стога је првостепени суд, на потпуно и правилно утврђено чињенично стање, погрешно применио материјално право када је, по овом основу, обавезао Град Београд да тужиоцу накнади штету насталу од напуштених паса на територији градске општине Обреновац.

(Пресуда Вишег суда у Београду Гж бр. 2955/10 од 03.11.2010. године и пресуда Општинског суда у Обреновцу П бр. 565/08 од 30.12.2008. године)

*Аутор сентенце
судија Ђурђа Нешковић*

ДОСПЕЛОСТ РЕГРЕСНОГ ЗАХТЕВА ПО ОСНОВУ НАКНАДЕ ШТЕТЕ

Уколико тужилац суду није пружио ни предложио доказе да се туженом обраћао захтевом за регрес исплаћеног износа пре подношења тужбе, то се дан подношења тужбе, у смислу члана 324. ЗОО, сматра даном када је дужник, односно тужени, пао у доцњу.

Погрешно је првостепени суд применио материјално право одлучујући о захтеву за наплату припадајуће камате. Због тога је преиначена одлука у ставу првом изреке у делу који се односи на исплату законске затезне камате, тако што је тужиоцу законска затезна камата досуђена од дана подношења тужбе, применом члана 324. Закона о облигационим односима, којим је прописано да дужник долази у доцњу кад не испуни обавезу у року одређеном за испуњење и да, ако рок за испуњење није одређен, дужник долази у доцњу кад га поверилац позове да испуни обавезу, усмено или писменом, вансудском опоменом или започињањем неког поступка чија је сврха да се постигне испуњење обавезе. С обзиром да тужилац суду није пружио ни предложио доказе да се туженом обраћао захтевом за регрес исплаћеног износа пре подношења тужбе, то се дан подношења тужбе, у смислу наведене законске одредбе, сматра даном када је дужник, односно тужени, пао у доцњу.

(Пресуда Вишег суда у Београду Гж бр. 1301/10 од 24.11.2010. године и пресуда Првог општинског суда у Београду П бр. 4866/96 од 30.06.2005. године)

*Аутор сентенце
судија Ђурђа Нешиковић*

2.2.1.2. Закон о јавном информисању

АКТИВНА ЛЕГИТИМАЦИЈА ЧЛАНОВА УЖЕ ПОРОДИЦЕ ЛИЦА НЕПОСРЕДНО ОШТЕЋЕНОГ ПРЕМА ЧЛАНУ 79. ЗАКОНА О ЈАВНОМ ИНФОРМИСАЊУ

Чланови уже породице лица непосредно оштећеног објављивањем одређене информације немају право на накнаду штете на име душевних болова због повреде части и угледа.

Тврдња да је некадашњи министар у изјави за друго гласило изјавио да сумња да је тужила имала сазнање да се припрема злочин према њеном супругу је, по својој садржини, начину и околностима објављивања, подобна да повреди тужилина лична добра као што су част и углед, па је суд правилно нашао да је тужила услед објављивања ове информације претрпела нематеријалну штету због психичког бола у виду повреде части и угледа и да су тужени, према одредбама чл. 79. и 80. Закона о јавном информисању, као оснивач и главни и одговорни уредник јавног гласила у којем је спорна информација објављена, солидарно одговорни за ту штету.

Међутим, како се спорна информација односи на мајку тужилаца, а не саме тужиоце, то објављивањем овакве информације част и углед тужилаца нису могли бити повређени. Према одредбама члана 79 Закона о јавном информисању и члана 200. ЗОО право на накнаду штете за душевни бол због повреде части и угледа има само лице које је непосредно оштећено објављивањем одређене информације, а не и чланови његове уже породице.

(Пресуда Апелационог суда у Београду Гж бр. 157/11 од 23.02.2011. године и пресуда Вишег суда у Београду П-3 бр. 1/10 од 24.11.2010. године)

*Аутор сентенце
судијски помоћник Марија Релић*

**НЕДОСТАТАК ПАСИВНЕ ЛЕГИТИМАЦИЈЕ
НА СТРАНИ ОСНИВАЧА ЈАВНОГ ГЛАСИЛА
У ПАРНИЦИ РАДИ НАКНАДЕ ШТЕТЕ
ЗБОГ ПОВРЕДЕ ПРАВА НА ПРИВАТНИ ЖИВОТ,
ОДНОСНО ПРАВА НА ЛИЧНИ ЗАПИС**

У парници ради накнаде штете због повреде права на приватни живот, односно права на лични запис, лице чије је право повређено накнаду штете не може захтевати од оснивача јавног гласила, већ само тужбом против одговорног уредника јавног гласила.

У конкретном случају, тужиоци су тужбом против солидарно означених тужених дневних новина и главног и одговорног уредника, тражили накнаду нематеријалне штете због душевних болова услед повреде права на лични запис, обзиром да је у наведеним новинама без сагласности тужилаца објављен текст под насловом "Убице и даље у бекству", као и фотографија покојног, испод којих је написано "Бегунац и жртва", коју фотографију је тужила, супруга покојног, доставила регионалном листу ради објављивања помена.

Одредбом члана 46. Закона о јавном информисању прописано је да у случају повреде права на приватни живот, односно права на лични запис, лице чије је право повређено може тужбом против одговорног уредника јавног гласила захтевати накнаду материјалне и нематеријалне штете. Стога се накнада ове штете не може тражити и од оснивача јавног гласила, јер, сагласно наведеној законској одредби, не постоји солидарна обавеза одговорног уредника јавног гласила и његовог оснивача.

(Пресуда Апелационог суда у Београду Гж бр. 645/11 од 23.02.2011. године и пресуда Вишег суда у Београду П-3 бр. 45/10 од 18.11.2010. године)

*Аутор сентенце
судијски помоћник Дубравка Протић Дедакин*

СУБЈЕКТИВНО ПРЕИНАЧЕЊЕ ТУЖБЕ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ ОДГОВОРА НА ИНФОРМАЦИЈУ УСЛЕД ПРОМЕНЕ ОДГОВОРНОГ УРЕДНИКА

Према овлашћењу из одредбе чл. 53. ст. 4. и 5. Закона о јавном информисању, у ситуацији када се после подношења тужбе за објављивање одговора на информацију промени одговорни уредник, тужилац може и без пристанка првобитно туженог и новог одговорног уредника тужбу преиначити све до закључења главне расправе.

У конкретном случају тужилац је дана 07.10.2008. године поднео тужбу против тужене ради објављивања одговора на информацију објављену у вестима, будући да је тужена, као директор информативног програма, одговорна за његов садржај. Поднеском од 25.05.2010. године тужилац је извршио субјективно преиначење тужбе тако што је као тужене означио лица која у том моменту врше функцију главног и одговорног уредника информативног програма. Суд овакво преиначење није дозволио, закључивши да би исто било супротно одредби члана 195. став 1. Закона о парничном поступку, обзиром да су се новоозначени тужени противили субјективном преиначењу.

Чланом 53. ст. 4. и 5. Закона о јавном информисању изричито је прописано да, ако се после подношења тужбе промени одговорни уредник, а тужилац не преиначи тужбу до закључења главне расправе, суд одбацује тужбу, као и да за овакво преиначење није потребан пристанак ни првобитно туженог ни новог одговорног уредника. Како наведена одредба Закона о јавном информисању, као посебног закона (*lex specialis*), искључује примену одредаба Закона о парничном поступку које се односе на субјективно преиначење тужбе, то је суд дужан да настави поступак са новоозначеним туженима и без њиховог пристанка.

(Решење Апелационог суда у Београду Гж бр. 1080/11 од 09.03.2011. године и пресуда Вишег суда у Београду П-3 бр. 12/10 од 03.09.2010. године)

*Аутор сентенце
судијски помоћник Дубравка Протић Дедакин*

**ПАСИВНА ЛЕГИТИМАЦИЈА ГЛАВНОГ И ОДГОВОРНОГ
УРЕДНИКА ПРЕМА ОДРЕДБИ ЧЛАНА 80. СТАВ 1.
ЗАКОНА О ЈАВНОМ ИНФОРМИСАЊУ**

У спору за накнаду штете проузроковане објављивањем неистините или непотпуне информације пасивно је легитимисано лице које је у време објављивања такве информације обављало дужност одговорног уредника.

Одредбом члана 80. став 1. Закона о јавном информисању прописано је да новинар, одговорни уредник и правно лице које је оснивач јавног гласила, који су пре објављивања с пажњом примереним околностима могли утврдити неистинитост или непотпуност информације, солидарно одговарају за материјалну и нематеријалну штету проузроковану објављивањем информације.

Ожалбеном пресудом одбијен је, као неоснован, тужбени захтев тужиоца за накнаду штете на име душевних болова и патње због повреде части и угледа услед објављивања неистините информације дана 07.09.2008. године у дневном листу, која је објављена и на интернет страни.

У поступку је утврђено да је главни и одговорни уредник дневних новина у време када је наведени чланак објављен био РД, па је, одлучујући о приговору недостатка пасивне легитимације на страни туженог Д.В., суд правилно применио одредбу члана 80. став 1. Закона о јавном информисању и закључио да је приговор основан, с обзиром да тужени Д.В. у моменту објављивања чланка није био главни и одговорни уредник.

Без утицаја је навод тужиоца да је пресуда донета на основу импресума који је наведен у дневном листу у издању за иностранство, а који му није био доступан. Тужилачка страна је била у обавези да пре подношења тужбе тачно утврди ко је био главни и одговорни уредник дневног листа, односно да евентуално у току поступка докаже да је управо тужени Д.В. у моменту објављивања спорног чланка био главни и одговорни уредник, без обзира у ком издању овог листа је било објављено име главног и одговорног уредника, што тужилац у поступку није учинио. Тужилац није суду доставио доказ да је у импресуму електронског издања

на интернету било назначено да је главни и одговорни уредник дневног листа био тужени Д.В., већ је, насупрот томе, тужени суду доставио доказ да је у импресуму дневног листа објављеног дана 07.09.2008. године, када је објављен спорни чланак, назначено да је главни и одговорни уредник листа РД. Како је тужилац означио као туженог ДВ, који у моменту објављивања спорног чланка није био главни и одговорни уредник дневног листа, то он и не може бити пасивно легитимисан у овом поступку, односно не може бити одговоран за нематеријалну штету у смислу одредбе члана 80. став 1. Закона о јавном информисању.

(Пресуда Апелационог суда у Београду Гж бр. 15839/10 од 13.01.2011. године и пресуда Вишег суда у Београду П бр. 97/10 од 22.10.2010. године)

*Аутор сентенце
судијски помоћник Марија Рељић*

ВРЕДНОСНИ СУД И НАКНАДА ШТЕТЕ

Вредносни суд се не може сматрати информацијом у смислу одредбе члана 1. став 2. и члана 79. Закона о јавном информисању, те стога не представља основ за потраживање накнаде штете.

Према утврђеном чињеничном стању у дневним новинама објављен је текст аутора - главног уредника новина, који представља колумну туженог новинара и изражава његово мишљење и вредносни суд о емитованој емисији тужиоца. Суд је, имајући у виду одредбе чл. 1. ст. 2. и чл. 79. Закона о јавном информисању, закључио да наведени текст представља јасно изражен став и мишљење новинара, писан са иронијом и у њему, према схватању суда, није објављен ни један податак који би се у смислу Закона о јавном информисању могао сматрати информацијом, нити се информацијом могу сматрати наводи да је тужилац "члан злочиначког удружења" и наводи "парамафијашка сачекуша" у кривично

правном смислу. Овакви наводи не представљају основ евентуалне одговорности тужених.

(Пресуда Апелационог суда у Београду Гж бр. 614/11 од 09.3.2011. године и пресуда Вишег суда у Београду П-3 бр. 112/ 10 од 26.10.2010. године)

Аутор сентенце
судијски помоћник Дубравка Протић Дедакин

2.2.2. Грађанско-процесно право

2.2.2.1. Парнични поступак

НАДЛЕЖНОСТ СУДА ЗА ПОСТУПАЊЕ ПО ТУЖБИ РАДИ УПЛАТЕ ДОПРИНОСА ЗА ПЕНЗИЈСКО И ИНВАЛИДСКО ОСИГУРАЊЕ ПОДНЕТОЈ ПРЕ ЗАКЉУЧКА УСВОЈЕНОГ НА СЕДНИЦИ ГРАЂАНСКОГ ОДЕЉЕЊА ВРХОВНОГ КАСАЦИОНОГ СУДА ОД 23.03.2010. године

Виши суд се не може огласити ненадлежним за поступање по тужби ради наплате доприноса за пензијско о инвалидско осигурање поднетој пре ступања на снагу Закона о уређењу судова ("Службени гласник РС" бр. 116/2008, 104/2009)

Виши суду у Београду са ожалбеним решењем огласио ненадлежним за поступање по тужби поднетој ради уплате доприноса за пензијско и инвалидско осигурање за период од 06.11.1991. године до 05.11.1997. године, укинуо све спроведене радње у поступку и одбацио тужбу тужиле, с позивом на одредбе члана 22. став 3. и члана 23. став 1. тачка 7. Закона о уређењу судова, имајући у виду одредбе чл. 4. и 3. Закона о пореском поступку и пореској администрацији. У образложењу се Виши суд позвао на закључак усвојен на седници грађанског одељења Врховног касационог суда од 23.03.2010. године, према коме одлучивање о самосталном тужбеном захтеву који се односи на уплату доприноса из обавезног социјалног осигурања не спада у надлежност суда опште надлежности, јер се не ради о спору из члана 1. Закона о парничном поступку.

Наведеним закључком измењено је правно схватање грађанског одељења Врховног суда Србије утврђено на седници од 05.11.2000. године, према коме суд у парничном поступку одлучује о захтевима запослених да послодавац уплати доприносе за обавезно социјално осигурање одговарајућем фонду и да упише стаж осигурања у

радну књижицу. Закључак од 23.03.2010. године неспорно се примењује на парнице засноване после 01.01.2010. године, од када је у примени Закон о уређењу судова ("Службени гласник РС" бр. 116/2008, 104/2009), али не и на парнице у којима је тужба поднета пре овог датума. У односу на те парнице суд не може одбити своју надлежност с позивом на одредбу члана 16 Закона о парничном поступку. Ово стога што би се тиме омогућила ретроактивна примена закључка од 23.03.2010. године и неједнако поступања у истим ситуацијама са становишта предмета тужбеног захтева и времена подношења тужбе. Ово тим пре што је у односу на неке од тих случајева суд мериторно правноснажно одлучио по тужбеном захтеву странке у време док је било у примени правно схватање грађанског одељења Врховног суда Србије утврђено на седници од 05.11.2000. године.

(Решење Апелационог суда у Београду Гж-1 бр. 5751/10 од 30.12.2010. године и решење Вишег суда у Београду П-1 бр. 1314/10 од 04.06.2010. године)

*Аутор сентенце
судијски помоћник Марија Релић*

НЕУРЕДНА ТУЖБА

Овлашћење странака да у току целе главне расправе износе нове чињенице и предлажу нове доказе не искључује обавезу тужиоца да у поднетој тужби наведе чињенице на којима заснива захтев и доказе којима се те чињенице утврђују, како би се по поднетој тужби могло поступати.

Како је одредбом члана 187. Закона о парничном поступку прописано да тужба мора да садржи одређени захтев у погледу главне ствари и споредних тражења, чињенице на којима тужилац заснива захтев, доказе којима се утврђују ове чињенице, вредност предмета спора, као и друге податке које мора имати сваки други поднесак у смислу одредбе члана 100. истог Закона, то се поднета тужба, у којој није предложен ниједан доказ на околност утврђења чињеница на којима тужилац заснива постављени тужбени захтев,

не може сматрати уредном, обзиром да "неспорно међу парничним странкама" Закон о парничном поступку не прописује као доказ.

Дакле, уколико у поступку претходног испитивања тужбе, суд утврди да у тужби коју је у име тужиоца, као његов пуномоћник, поднео адвокат, није предложен ниједан доказ којим се утврђују чињенице на којима тужилац заснива постављени тужбени захтев, суд ће наведену тужбу одбацити као неуредну, сходно овлашћењу из одредаба члана 100. став 2. и члана 187. став 1, у вези одредбе члана 103. став 6. ЗПП.

(Решење Апелационог суда у Београду Гж бр. 14055/10 од 19.01.2011. године и решење Вишег суда у Београду П-4 бр. 317/10 од 05.07.2010. године)

*Аутор сентенце
судијски помоћник Дубравка Протић Дедакин*

УРЕДНОСТ ТУЖБЕ

Неозначавање имена и адресе стечајног управника, односно недостављање решења о покретању стечајног поступка над неком од странака у поступку не представља разлог за одбацивање тужбе.

У складу са одредбом члана 56 Закона о стечајном поступку ("Службени гласник РС" бр. 84/2004 и 85/2005) решење о покретању стечајног поступка, између осталог, садржи одлуку о именовању стечајног управника, његово име, презиме и адресу, док се чињенице о покретању стечајног поступка уписују у одговарајући регистар на основу решења о покретању стечајног поступка. Према члану 57. став 3. истог закона оглас о покретању стечајног поступка се објављује на огласној табли суда и у "Службеном гласнику Републике Србије", а може се објавити у домаћим и међународним средствима информисања и, између осталог, садржи име и адресу стечајног управника.

Полазећи од оваквог специфичног вида публикације решења о покретању стечајног поступка, не може се прихватити закључак прво-

степеног суда да се по предлогу, у коме није означено име и адреса стечајног управника, односно уз који није приложено решење о покретању стечајног поступка над противником предлагача, не може поступати.

(Решење Вишег суда у Београду Гж бр. 351/10 од 26.01.2011. године и решење Четвртог општинског суда у Београду Р1 бр. 136/07 од 06.06.2007. године)

*Аутор сентенце
судија Ђурђа Нешкових*

ОДРЕЂИВАЊЕ ВРЕДНОСТИ ПРЕДМЕТА СПОРА И СТВАРНА НАДЛЕЖНОСТ СУДА

Приликом оцене стварне надлежности суд није везан вредношћу предмета спора означеном у тужби, већ мора водити рачуна о вредности свих захтева садржаних у тужби.

У конкретном случају тужбом је тражена исплата износа од 46.500 евра у динарској противвредности на име неиспуњења уговорне обавезе и раскид предуговора о купопродаји непокретности, чија уговорена цена износи 11.875.500,00 динара, односно 139.500 евра у време закључења уговора, а вредност предмета спора означена је у износу од 46.500,00 евра.

Одредбом члана 32. став 1. ЗПП прописано је да се, ако се тужбеним захтевом тражи утврђење права својине или других стварних права на непокретностима, утврђење ништавости, поништај или раскид уговора, који имају за предмет непокретност, вредност предмета спора одређује према тржишној вредности непокретности или њеног дела.

Стога у ситуацији када у тужби означена вредност предмета спора представља само висину новчаног потраживања које се тужбом тражи, а тужбени захтев садржи и захтев у погледу непокретности (утврђење стварних права на непокретности или ништавост, поништај или раскид уговора који за предмет има непокретност), суд приликом оцене стварне надлежности мора водити рачуна о вредности свих захтева садржаних у тужби, имајући при том у виду

да се вредност предмета спора у односу на захтев који се односи на непокретност одређује према тржишној вредности непокретности.

(Решење Апелационог суда у Београду Р бр. 102/11 од 16.3.2011. године, решење Вишег суда у Београду П бр. 152/ 11 од 04.03.2011. године и решење Првог основног суда у Београду П бр. 65881/10 од 15.03.2010. године)

Аутор сентенце
судијски помоћник Дубравка Протић Дедакин

ФОРМАЛНИ СУПАРНИЧАРИ И ВРЕДНОСТ ПРЕДМЕТА СПОРА

У случају формалног активног супарничарства из члана 199. став 1. тачка 2. ЗПП за оцену вредности предмета спора узима се вредност тужбеног захтева сваког појединог тужиоца, а не збир вредности тужбених захтева свих тужилаца.

У конкретном случају тужба против истог туженог поднета је од стране више тужилаца који су, као корисници права на старосну пензију којима је то право признато појединачним решењима туженог, тражили накнаду због неисплаћеног дела пензије.

Како се ради о активном формалном супарничарству, вредност предмета спора одређује се према износу највишег појединачног тужбеног захтева. У конкретном случају вредност захтева према коме се одређује вредност спора, не прелази динарску противвредност од 3.000 евра по средњем курсу НБС на дан подношења тужбе, па је Виши суд надлежан за одлучивање о изјављеној жалби, јер се ради о спору мале вредности у смислу одредбе члана 467. Закона о парничном поступку.

(Решење Врховног касационог суда у Београду Р бр. 100/11 од 03.03.2011. године, предлог Апелационог суда у Београду за решавање сукоба надлежности Гж бр. 15585/10 од 02.02.2010. године и решење Вишег суда у Београду Гж бр. 23756/10 од 12.11.2010. године)

Аутор сентенце
судијски помоћник Марија Рељић

ОВЛАШЋЕЊЕ ПУНОМОЋНИКА ЗА ПОДНОШЕЊЕ ПРОТИВТУЖБЕ

Пуномоћје за вођење парнице (чл. 89. ЗПП) овлашћује пуномоћника – адвоката за подношење противтужбе и предузимање радњи у име и за рачун странке у поступку раздвојеном по противтужби.

Чланом 89. Закона о парничном поступку прописано је да је, ако је странка издала адвокату пуномоћје за вођење парнице, а није ближе одредила овлашћење у пуномоћју, адвокат на основу оваквог пуномоћја овлашћен да врши све радње у поступку, а нарочито да подигне тужбу, да је повуче, да призна тужбени захтев или да се одрекне тужбеног захтева, да закључи поравнање, да изјави правни лек и да се одрекне или да одустане од њега, као и да предложи издавање привремених мера обезбеђења, па је на основу пуномоћја, које је странка издала у парници у којој има процесни положај туженог, адвокат овлашћен и за подношење противтужбе у складу са цитираном одредбом.

Дакле, чињеница да је адвокат био овлашћени пуномоћник у парничном поступку у којем је поднео противтужбу, значи да је овлашћен за заступање туженог и у парници која је раздвојена по противтужби, као самосталној тужби у засебном поступку, те стога нема места ни одбачају противтужбе из разлога што уз њу приликом формирања новог предмета није здружено ново пуномоћје за адвоката.

(Решење Апелационог суда у Београду Гж бр. 682/11 од 10.03.2011. године и решење Вишег суда у Београду П бр. 20948/10 од 01.07.2010. године)

*Аутор сентенце
судијски помоћник Марија Рељић*

БЛАГОВРЕМЕНОСТ ОБАВЕШТЕЊА О СПРЕЧЕНОСТИ СТРАНКЕ ДА ПРИСТУПИ НА РОЧИШТЕ ЗА ГЛАВНУ РАСПРАВУ

Обавештење о спречености странке да приступи на рочиште изјављено телеграмом је благовремено ако је у пошти примљено пре времена одржавања рочишта.

Нема места примени одредбе члана 296. став 2. ЗПП и доношењу решења којим се тужба сматра повученом у ситуацији када пуномоћник тужиоца телеграмом упућеним суду, примљеним у пошти пре времена одржавања рочишта, обавештава суд о разлозима због којих је спречен да приступи на рочиште. Околност да је наведени телеграм изнет судији и здружен списима након рочишта не чини овакво обавештење неблаговременим, имајући у виду да је одредбом члана 107. став 2. Закона о парничном поступку прописано да се дан упућивања поднеска телеграфским путем сматра као дан предаје суду, због чега се има сматрати да је странка благовремено оправдала свој изостанак.

(Решење Апелационог суда у Београду Гж бр. 15840/10 од 13.01.2011. године и решење Вишег суда у Београду П бр. 5116/10 од 02.11.2010. године)

*Аутор сентенце
судијски помоћник Марија Релјић*

2.2.2.2. Извршни поступак

СУДСКА НАДЛЕЖНОСТ

Накнада за коришћење водног земљишта представља приход ЈВП "Србијаводе", па поступак принудног извршења по решењу о утврђењу те накнаде спроводи суд.

Решењем првостепеног суда је одбачен предлог за извршење на основу решења ЈВП "Србијаводе" о утврђеној накнади за коришћење водног земљишта, применом одредбе чл. 16. Закона о парничном поступку, у вези чл. 27. Закона о извршном поступку, а у смислу одредби чл. 266. Закона о општем управном поступку, чл. 107. Закона о водама, те чл. 77-113. Закона о пореском поступку и пореској администрацији. По схватању првостепеног суда, суд није надлежан за одлучивање о предлогу за принудно извршење предметног потраживања будући да накнада за коришћење водног земљишта, у смислу чл. 7. Закона о јавним приходима и јавним расходима, односно чл. 9.1 тог закона, као накнада за коришћење добра од општег интереса, представља јавни приход.

Овакав закључак првостепеног суда се, међутим, не може прихватити. Наиме, предмет принудне наплате по овде поднетом предлогу за извршење је накнада за коришћење водног земљишта и за утврђење природе тог прихода ваља имати у виду следеће. Законом о водама, чланом 81, прописано је да се за обављање водопривредне делатности оснива Јавно водопривредно предузеће "Србијаводе", а чланом 99. да се средства за финансирање водопривредне делатности обезбеђују из накнада наведених у ставу првом тог члана, с тим да су, сходно ставу трећем овог члана, средства остварена од накнаде за одводњавање, накнаде за наводњавање и накнаде за коришћење водопривредних објеката и за вршење других услуга приход јавног водопривредног предузећа. Чланом 90. истог закона прописано је да висину накнада које представљају

приход, уз сагласност министарства надлежног за послове водопривреде, доноси управни одбор јавног водопривредног предузећа. Одлуком о висини накнаде за одводњавање, накнаде за наводњавање и накнаде за коришћење водопривредних објеката и за вршење других услуга у 2005. години ("Службени гласник РС" бр. 46/91 са свим изменама и допунама), на основу које је донета одлука о накнади која је предмет принудне наплате у овој правној ствари, у члану 14, као једна од накнада за коришћење водопривредних објеката и за вршење других услуга, предвиђена је и накнада за коришћење водног земљишта.

Када се има у виду цитирана законска регулатива, неправилан је закључак првостепеног суда да је предметни извршни поступак покренут ради принудне наплате накнаде која, као накнада за коришћење добра од општег интереса, представља јавни приход. Позивање на законом уређени систем јавних прихода не мења на ствари. Наиме, Законом о буџетском систему, важећим у време поднетог предлога и доношења ожалбеног решења (Закон о јавним приходима и расходима престао да важи 25.07.2009. године), и то чланом 14. ст. 1. тач. 3. прописано је да јавни приход представља накнада за коришћење добра од општег интереса. Законом о средствима у својини Републике Србије, чланом 1. тач. 1. прописано је да су добра од општег интереса, за које је законом утврђено да су у државној својини, природна богатства (земљиште, шуме, воде, водотоци, рудна блага и друга природна богатства) и добра у општој употреби (јавни путеви, паркови, тргови и улице и друга добра у општој употреби), а чланом 13. овог закона прописано је да земљиште у смислу овог закона јесте грађевинско, пољопривредно и шумско земљиште.

Имајући у виду цитиране законске одредбе, као и одредбе чл. 77-113. Закона о пореском систему и пореској администрацији, које упућују на надлежност редовног суда опште надлежности у спровођењу поступка извршења решења јавног водопривредног предузећа о утврђеној накнади за коришћење водног земљишта, Виши суд је оценио да је погрешно становиште првостепеног суда да није надлежан за одлучивање о овде поднетом предлогу извр-

шног повериоца, због чега је побијано решење морало бити укинуто.

(Решење Вишег суда у Београду Гж бр. 18985/10 од 21.07.2010. године и решење Првог основног суда у Београду И бр. 52470/10 од 18.05.2010. године)

Аутор сентенце
судија Јасна Беловић

ОДРЕЂИВАЊЕ ИЗВРШЕЊА И РАНИЈЕ ЗАСНОВАНО ЗАЛОЖНО ПРАВО

**Раније засновано заложно право на покретним стварима у корист заложног повериоца не искључује могућност да суд, по предлогу извршног повериоца, одреди извршење на тим ствари-
ма.**

Тиме што је на покретним стварима извршног дужника засновано заложно право у корист заложног повериоца, није искључена могућност да по предлогу извршног повериоца суд решењем одреди извршење против истог дужника, с тим да, према одредбама чл. 2, 6, 29. и 36. Закона о заложном праву на покретним стварима уписаним у регистар, заложни повериоци имају првенство у наплати својих потраживања у односу на потраживање извршног повериоца. То ће се расправити у даљем току поступка, у току спровођења извршења, уколико заложни повериоци предузму радње предвиђене наведеним законским одредбама.

(Решење Вишег суда у Београду Гж бр. 18494/10 од 21.07.2010. године и решење Четвртог општинског суда у Београду И бр. 15362/06 од 26.03.2007. године)

Аутор сентенце
судија Ђурђа Нешкових

ПРОДУЖЕНИ ПОСТУПАК ИЗВРШЕЊА РАДИ НАПЛАТЕ НОВЧАНОГ ПОТРАЖИВАЊА

Извршни поверилац захтев за добијање изјаве о имовини извршног дужника, може поднети у покренутом извршном поступку све док поступак не буде окончан.

Према стању у списима, приликом спровођења извршења одређеног решењем првостепеног суда И бр. 12333/06 од 06.09.2010. године, судски извршитељ је изласком на лице места 28.06.2007. године констатовао да на адреси извршног дужника нема ствари које би биле предмет пописа, о чему је поверилац обавештен закључком од 02.10.2007. године, који је примио 05.11.2007. године. Како извршни поверилац у року од три месеца од пријема обавештења није предложио да се поново спроведе попис, првостепени суд је, применом одредбе члана 79. став 4. ЗИП, обуставио извршење.

Из формулације одредбе члана 92. ЗИП, која уређује услове за покретање продуженог поступка извршења ради наплате новчаног потраживања, може се закључити да су једина два услова за покретање овог поступка да је извршни поступак започет и да извршни поверилац није потпуно намирен. Стога извршни поверилац не би могао поднети захтев за добијање изјаве о имовини извршног дужника пре покретања извршног поступка подношењем предлога за извршење. Овакав захтев извршни поверилац не би могао поднети уколико је у покренутом извршном поступку извршење већ спроведено, а новчано потраживање наплаћено у потпуности. Исто тако, захтев за добијање изјаве о имовини извршни поверилац не би могао поднети ни након окончања извршног поступка.

Наводима жалбе да је поверилац поднеском од 08.07.2008. године предложио да суд наложи дужнику да достави изјаву о имовини не доводи се у питање правилност и законитост ожалбоног решења, јер ово овлашћење, прописано одредбом члана 92. ЗИП, извршни поверилац не може користити након истека рока за

предлагање поновног пописа, пошто је, протеком овог рока, извршни поступак окончан доношењем решења о обустави поступка.

(Решење Вишег суда у Београду Гж бр. 23811/10 од 24.11.2010. године и решење Четвртог општинског суда у Београду И бр. 1233/06 од 30.01.2009. године)

*Аутор сентенце
судија Ђурђа Нешковић*

КАМАТА НА ТРОШКОВЕ ПОСТУПКА ИЗ КОГ ПОТИЧЕ ИЗВРШНА ИСПРАВА

Поверилац нема право да у посебном поступку тражи наплату законске затезне камате на трошкове поступка из ког потиче извршна исправа по којој је извршење већ спроведено и трошкови поступка наплаћени.

Извршни поверилац, у складу са чланом 35. став 2. ЗИП, може иницирати наплату законске затезне камате на трошкове парничног поступка само у извршном поступку у коме је одређена наплата тих трошкова, па нема право да, у ситуацији када је извршење већ спроведено и трошкови поступка наплаћени, у посебном поступку тражи наплату законске затезне камате на трошкове поступка из ког потиче извршна исправа.

(Решење Вишег суда у Београду Гж бр. 15971/10 од 16.02.2011. године и решење Првог основног суда у Београду И бр. 43302/10 од 23.03.2010. године)

*Аутор сентенце
судија Ђурђа Нешковић*

ИЗВРШЕЊЕ РЕШЕЊА О ДЕОБИ СТВАРИ ЈАВНОМ ПРОДАЈОМ

Сви сувласници непокретности су овлашћени да учествују у јавном надметању одређеном ради продаје у сврху развргнућа имовинске заједнице - деобе непокретности, без обзира да ли су у решењу о дозволи извршења означени као повериоци или дужници и без обзира да ли су у поступку из ког потиче извршна исправа били предлагачи или противници предлагача.

Из списка произилази да је побијано решење донето у поступку извршења решења којим је, ради деобе, одређена јавна продаја стана, сувласништво странака са по 1/2 дела. По правносанжности решења о утврђењу вредности стана на првом рочишту за продају констатовано је да нема заинтересованих лица, те је уз констатацију да продаја није успела одређено друго рочиште за продају дана. Ни на том рочишту није било трећих заинтересованих лица за куповину па је, након што је извршни поверилац предложио да му се предметна непокретност досуди и након што је извршни дужник изјавио да је заинтересован за куповину, истовремено предлажући да се иста њему досуди, првостепени суд констатовао да друго рочиште за јавну продају није успело, да тржишна вредност непокретности умањена за 1/3 од почетне вредности износи 7.738.187,47 динара и потом донео и јавно објавио решење којим је предметна непокретност досуђена извршном повериоцу. Првостепени суд је овакво решење донео применом одредбе чл. 134 Закона о извршном поступку, имајући у виду предлог извршног повериоца и околност да друго рочиште за јавну продају стана није успело.

Правилност побијаног решења доведена је у сумњу жалбеним наводима извршног дужника којима се заправо указује да је истим лишен права које му, у једнакој мери као и повериоцу, припада у погледу предметног стана.

Досуђењем непокретности у смислу чл. 134 Закона о извршном поступку иста се извршном повериоцу досуђује у својину, па није јасно, јер за то нису дати разлози, на који начин се таквом одлуком омогућава или обезбеђује остварење права извршног дужника на новчана средства у висини његовог сувласничког удела, што је циљ

који се извршењем на основу извршне исправе мора постићи. Наиме, самим досуђењем непокретности, у смислу члана 134 ЗИП остварује, се намирење извршног повериоца, те оно има другачије значење у односу на досуђење непокретности продате јавним надметањем (чл. 126 ЗИП), у ком случају се посебним решењем одређује предаја непокретности и намирење из остварене продајне цене.

Сви сувласници непокретности су овлашћени да учествују у јавном надметању одређеном ради продаје у сврху развргнућа имовинске заједнице - деобе непокретности, без обзира да ли су у решењу о дозволи извршења означени као повериоци или дужници и без обзира да ли су у поступку из ког потиче извршна исправа били предлагачи или противници предлагача. То их чини могућим понудиоцима, самим тим и купцима, а у погледу могућности намирења досуђењем у смислу чл. 134 ЗИП њихов положај у поступку чини подједнаким.

(Решење Вишег суда у Београду Гж бр. 1253/11 од 02.03.2010. године и решење Првог основног суда у Београду И бр. 31607/10 од 07.09.2010. године)

*Аутор сентенеце
судија Јасна Беловић*

2.2.2.3. Ванпарнични поступак

ДЕОБА НЕПОКРЕТНОСТИ

У поступку по предлогу за деобу непокретности суд мора, пре него што одлучи да деобу треба извршити јавном продајом, на поуздан начин утврдити, настојећи да се задовоље оправдани захтеви и интереси сувласника, да ли је физичка деоба немогућа или би знатно умањила вредност ствари, односно да ли би физичком деобом сваки од сувласника добио у природи онај део који одговара величини и вредности сувласничког удела.

Суд на поуздан начин, полазећи од одредби члана 153. ЗВП и члана 16. Закона о основама својинскоправних односа, извођењем потребних доказа, мора утврдити да ли је у конкретном случају могућа физичка деоба без знатног умањења вредности ствари, те, након разјашњења ове чињенице, донети решење о деоби, настојећи да се задовоље оправдани захтеви и интереси сувласника. Приликом доношења одлуке суд ће имати у виду да се о самој деоби може одлучити на више начина. Прво тако да сваки сувласник добије удео који одговара величини и вредности сувласничког удела. Ако то није могуће, суд може одредити да сувласници добију удео који не одговара њиховом сувласничком уделу, уз обавезу сувласника који је добио већу вредност од припадајуће да осталима исплати разлику у новцу. Када физичка деоба ствари није могућа или би се деобом осетно смањила вредност ствари, суд ће на захтев појединих сувласника, уколико околности случаја то оправдавају, одлучити да ствар припадне једном од сувласника, пошто другим сувласницима исплати вредност удела у року који суд одреди. Ако суд утврди да физичка деоба није могућа или би знатно умањила вредност ствари и ако не одлучи да ствар припадне једном од сувласника, суд ће одредити да се деоба изврши јав-

ном продајом и добијени износ подели између сувласника, сразмерно величини њихових удела.

(Решење Вишег суда у Београду Гж бр. 5698/10 од 18.06.2010. године и решење Другог општинског суда у Београду 1Р бр. 298/08 од 02.06.2009. године)

*Аутор сентенце
судија Ђурђа Нешковић*

ОБЕЗБЕЂЕЊЕ ДОКАЗА

У поступку обезбеђења доказа вештачењем морају се применити одредбе чл. 249 – 261. Закона о парничном поступку, које се односе на поступак извођења доказа вештачењем.

У поступку обезбеђења доказа вештачењем морају се применити одредбе чла. 249 – 261. Закона о парничном поступку, које се односе на поступак извођења доказа вештачењем. Како, у смислу тих законских одредби, странке имају право да се изјасне на налаз и мишљење вештака, то је, како се жалбом основано указује, погрешан закључак првостепеног суда да је достављањем самог налаза вештака странкама поступак обезбеђења доказа окончан.

(Решење Вишег суда у Београду Гж бр. 2230/10 од 24.03.2010. године и решење Првог општинског суда у Београду 3Р бр. 1151/06 од 29.07.2008. године)

*Аутор сентенце
Судија Ђурђа Нешковић*

2.2.2.4. Оставински поступак

РАСПРАВЉАЊЕ ЗАОСТАВШТИНЕ - ПРЕКИД ПОСТУПКА

Првостепени суд је дужан да прекине поступак расправљања заоставштине и упуту наследног учесника на парницу, уколико наследни учесник оспори пуноважност завештања, без обзира да ли је наследни учесник навео разлоге за оспоравање.

Према стању у списима, оставилац је делом своје имовине располагао путем завештања у корист својих синова. Син оставиоца МН је признао завештање за пуноважно и прихватио се наслеђа по истом, док је син оставиоца ГН оспорио пуноважност завештања из разлога што се његово здравствено и материјално стање погоршало, па је предложио да суд целокупну заоставштину расправи по закону. Како наследни учесник ГН није навео разлоге који би утицали на пуноважност завештања, већ је само навео да се његова здравствена ситуација променила, првостепени суд је нашао да он није ни оспорио пуноважност завештања, већ да се, у смислу члана 219. Закона о наслеђивању и члана 177. став 3. Закона о ванпарничном поступку, прихватио наслеђа по завештању, па је одлучио као у изреци побијаног решења.

Виши суд налази да се овакво решење првостепеног суда не може прихватити.

Наиме, у смислу члана 119. ЗВП, првостепени суд је дужан да прекине поступак расправљања заоставштине и упуту странке да покрену парницу уколико су спorne чињенице од којих зависи њихово право на наслеђе, а нарочито пуноважност или садржина теста-мента. Како је наследни учесник оспорио пуноважност завештања, то је, по налажењу Вишег суда, првостепени суд био дужан да прекине поступак расправљања заоставштине и упуту наследног учесника на парницу. Разлози које је наследни учесник навео као основ

за оспоравање завештања не могу, по мишљењу овог суда, бити предмет оцене ванпарничног суда, већ се основаност тих тврдњи може утврђивати само у парничном поступку.

(Решење Вишег суда у Београду Гж бр. 2229/10 од 05.05.2010. године и решење Првог општинског суда у Београду О бр. 2709/05 од 12.04.2007. године)

*Аутор сентенце
судија Ђурђа Нешковић*

ДОПУНСКО РЕШЕЊЕ О НАСЛЕЂИВАЊУ

Уколико је утврђено да нека имовина припада заоставштини оставиоца, а о тој имовини није одлучено оставинским решењем, не ради се о новопронађеној имовини и нема услова за примену члана 128 Закона о ванпарничном поступку.

Допунским решењем Другог општинског суда у Београду О бр. 649/95 од 08.10.2007. године допуњено је правноснажно решење о наслеђивању тог суда О бр. 649/95 од 08.04.1996. године, којим је расправљена заоставштина пок. ЖР, и имовина оставиоца, која се састоји од свих права по основу решења Општине Вождовац бр. 461-27/91 од 17.12.1991. године, распоређена његовима законским наследницима.

Према стању у списима, решењем првостепеног суда од 08.04.1996. године утврђено је да заоставштину оставиоца, поред осталог, чини ванкњижно право власништва на парцели бр. 1237 КО Зуце, на основу решења Општине Вождовац бр. 461-27/91 од 17.12.1991. године. Овим решењем Општине Вождовац утврђено је право својине оставиоца и на катастарским парцелама 210/1 и 211/2 КО Зуце, за које је поднет предлог за доношење допунског решења. На рочишту 01.09.1995. године утврђено је да предмет заоставштине чини, између осталог, право својине на непокретностима из решења Општине Вождовац од 17.12.1991. године.

Стога се, у конкретном случају, не ради о новопронађеној имовини, будући да се за ову имовину знало у време спровођења оставинског поступка и да је утврђено да припада заоставштини оставиоца, те није било услова за примену члана 128. Закона о ванпарничном поступку. Првостепени суд у конкретном случају може ценити да ли су испуњени услови из члана 349. Закона о парничном поступку за исправку решења, с обзиром да је имовина, за коју се тврди да је новопронађена, већ ушла у састав заоставштине.

(Решење Вишег суда у Београду Гж бр. 3577/10 од 09.06.2010. године и решење Другог општинског суда у Београду О бр. 649/95 од 08.10.2007. године)

*Аутор сентенце
судија Ђурђа Нешкових*

2.2.2.5. Земљишно-књижни поступак

УКЊИЖБА ПРАВА СВОЈИНЕ

Земљишно-књижни суд је дужан да испита законску основаност захтева за укњижбу и исправност приложених исправа на основу којих се тражи укњижба, као и сагласност података из захтева са стањем у земљишним књигама.

Из списка произлази да је предлагач поднео предлог ради брисања друштвене својине и укњижбе права својине. Уз предлог је доставио захтеве за давање сагласности на уговор о преносу права на земљишту од 16.12.2003. године и 12.01.2004. године, поднете Јавном правобранилаштву општине Земун, и извод о регистрацији привредног субјекта Агенције за привредне регистре од 23.08.2007. године. Ценећи исправе достављене уз предлог првостепени суд је, након извршеног увида у ЗКУЛ 2041 КО Земун IV, на основу члана 3. Закона о изменама и допунама Закона о претварању друштвене својине на пољопривредном земљишту у друге облике својине, закључио да су испуњени услови за укњижбу траженог права.

Поступак у земљишно-књижним стварима је строго формалан и заснован на начелима и правилима садржаним у бившем Закону о земљишним књигама, која се у нашем правном поретку примењују на све уписе у земљишним књигама на основу члана 4 Закона о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. године и за време непријатељске окупације.

Земљишно-књижни суд је дужан да испита законску основаност захтева за упис и исправност приложених исправа на основу којих се тражи упис, као и сагласност података из захтева са стањем у земљишним књигама, како то предвиђа параграф 104. тачка 3. наведеног Закона. Стога се жалбом основано истиче да је првостепени суд дозволио укњижбу права власништва у корист предлагача на непокретности која је до доношења ожалбеног решења била у режиму друштвене својине, а да уз предлог за укњижбу није достављена исправа по основу које би се сагледао правни основ стицања предметне непокретности у корист предлагача.

За дозволу укњижбе права власништва потребно је уз молбу приложити исправе подобне за упис и то јавну или по закону оверену исправу. Исправе приложене уз предлог по својој садржини не могу се сматрати исправама на основу којих се може извршити пренос, односно укњижба права власништва. У конкретном случају предлагач није пружио такву исправу, нити било коју другу исправу на основу које би се могао извршити пренос власништва на предлагача, како то предвиђају параграфи 36, 39, 40. и 97. Закона о земљишним књигама.

(Решење Вишег суда у Београду Гж бр. 1415/10 од 22.09.2010. године и решење Четвртог општинског суда у Београду Дн бр. 6846/07 од 08.04.2008. године)

*Аутор сентенце
судија Ђурђа Нешиковић*

УКЊИЖБА СТВАРНОГ ПРАВА

Земљишно-књижни поступак је формалан поступак па се молби за укњижбу стварног права може удовољити уколико је заснована на садржини поднетих исправа, односно уколико уз молбу поднета исправа садржи ваљан правни основ за тражени упис.

Предлогом од 13.02.2008. године предлагач је тражио укњижбу права коришћења непокретности - кат. парцела, с позивом на уговор Ов бр. 30/75 од 06.03.1975. године као основом за пренос траженог права са носиоца права коришћења на предлагача. Уз предлог је поднео означени уговор, списак грађевинског земљишта које се преноси и уверења Републичког геодетског завода, на околност у међувремену извршених парцелација и пренумерација предметних кат. парцела. Ценећи исправе достављене уз предлог, као и накнадно, дана 31.03.2009. године достављене исправе као доказ на околност да је испуњен услов ступања на снагу уговора на основу кога је предложена тражена укњижба, првостепени суд је закључио да су испуњени услови за укњижбу траженог права јер су уз предлог поднете ваљане земљишно-књижне исправе подобне за упис стварног права у земљишној књизи.

По оцени Вишег суда побијано решење је донето противно Закону о земљишним књигама који се примењује у виду Правних

правила на основу чл. 4. Закона о неважности правних прописа донетих пре 06.04.1941. године ("Службени лист ФНРЈ" бр. 84/46).

Наиме, поменути закон је прописано и то параграфом 26. да се укњижба може дозволити једино на основу исправа састављених у облику који је је прописан за њихову ваљаност које, када се ради о стицању или преиначењу стварног права, морају садржавати ваљан правни основ. Параграфом 36 је прописано да се укњижење може вршити на основу приватних исправа на којима је потписе оверио суд или јавни бележник. Такве исправе је, сходно параграфу 97, потребно приложити у изворнику. Основаност захтева за укњижбу се, према параграфу 103, цени према тренутку предаје молбе земљишно-књижном суду а, како произилази из параграфа 104. став 1. тачка 3, упис се може дозволити само онда када је тражење основано садржином поднесених исправа.

Из наведеног следи да је земљишно-књижни поступак формални поступак и да ће суд дозволити укњижбу стварног права само ако је тражени упис заснован на садржини поднетих исправа, а да је за одлуку о молби меродаван тренутак њене предаје земљишно-књижном суду.

Сходно одредби члана 103. у вези члана 105. Закона о земљишним књигама основаност предлога треба ценити према исправама достављеним уз предлог. У конкретном случају, уз предлог поднети уговор, као основ за тражени пренос земљишно-књижног права, у одсуству доказа на околност да је ступио на снагу и да садржи ваљан правни основ, у смислу параграфа 26. није могао представљати исправу подобну за такав пренос, па није било услова да се таквом предлогу удовољи. Недостаци предлога се нису могли отклањати накнадно, у току поступка, па је првостепени суд поступио супротно параграфу 103. када је узео у разматрање накнадно достављене исправе које су, чак и за случај да већ поднету исправу чине подобном за упис, само могле бити основ нове земљишно-књижне молбе.

(Решење Вишег суда у Београду Гж бр. 4009/10 од 21.07.2010. године и решење Другог општинског суда у Београду Дн бр. 2906/08 од 03.04.2009. године)

*Аутор сентенце
судија Јасна Беловић*

3.0. ПРАКСА ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА

ОШТЕЋЕНИ И ПРАВО НА ПРАВИЧНО СУЂЕЊЕ (члан 6. став 1. ЕКЉП)

ЕСЉП, *Perez против Француске*, 12. фебруар 2004. године – На основу пријаве госпође Perez против сина и ћерке, истражни судија је покренуо истрагу против непознатог учиниоца због насиља са оруђем које је проузроковало потпуну неспособност за раду у трајању дужем од осам дана. У току истраге је оштећена стакла својство грађанске странке.

Суд примећује да је у конкретном случају подносиатеља представке стакла својство грађанске странке у току истраге, будући да је истакла своје право на накнаду штете проузроковане кривичним делом и није одустала од њега. Поступак, дакле, потпада ratione materiae под поље примене члана 6 став 1 Европске конвенције о људским правима.

Када је реч о њеној тврдњи да је Касациони суд, одбијањем да поништи одлуку апелационог суда начинио грешку и да није у довољној мери образложио своју одлуку, Суд истиче да је Касациони суд правилно узео у обзир све захтеве подносиатељке представке и на њих стварно одговорио. Она, дакле, без основа сматра да одлука Касационог суда није у довољној мери образложена. На основу тога се може закључити да није било повреде члана 6 став 1 Конвенције.

Постојећа пракса Суда и критеријуми који се традиционално користе након предмета *Tomasí* чине понекад исувише сложеним разматрање питања применљивости члана 6. ЕКЉП на случајеве стицања својства грађанске странке у француском праву. У сваком случају, такво испитивање се може показати опасним у светлу поступка који је у току пред домаћим судом, нарочито у кривичном предмету. Због тога Суд жели да оконча несигурност која прати питање примене члана 6. став 1. Конвенције на тужбе са установљењем грађанске странке.

Са тим у вези, Суд подсећа да иако појам "грађанских права и обавеза" има аутономно значење, у тој области ни законодавство одређене државе није без утицаја. То се односи не само на правну квалификацију, већ и на материјални садржај и дејства која унутрашње право дате државе признаје да би се за једно право могло сматрати да има грађански карактер у смислу ЕКЉП. Поред тога, Суд приликом вршења ове контроле води рачуна и о предмету и циљу Конвенције.

Када је реч о стицању својства грађанске странке пред француским кривичним судовима, Суд оцењује да је неопходно осврнути се на одредбе националног законодавства у тој области. У француском праву оштећени може да независно од јавне тужбе поднесе грађанску тужбу пред грађанским судом. Он је може поднети истовремено са јавном тужбом пред кривичним судом.

Оштећени, дакле, у француском праву располаже могућношћу да свој захтев оствари у грађанском или у кривичном поступку. Ако се определи за кривични поступак оштећени стиче својство грађанске странке и постаје учесник у кривичном поступку, што значи да је упознат са током поступка, да може захтевати предузимање одређених радњи, улагати правне лекове и, нарочито, добити од кривичног суда накнаду штете. На основу тога, нема никакве сумње да тужба са установљењем грађанске странке представља у француском праву грађанску тужбу која је усмерена на накнаду штете произашле из кривичног дела. Под тим условима Суд не види *a priori* разлог да је другачије разуме у односу на члан 6. став 1. Конвенције.

Када је реч о тренутку од којег се има сматрати да је покренут спор о грађанском праву, Суд истиче да право на правично суђење заузима тако истакнуто место у демократском друштву да уско тумачење члана 6. став 1. ЕКЉП није оправдано: дух Конвенције налаже да се појам "оспоравање" не тумачи у превише техничком смислу и да му се прида пре материјална него формална дефиниција. Стицањем својства грађанске странке оштећени је испољио интерес не само за осуду учиниоца кривичног дела, већ и за накнаду претрпљене штете.

Није, дакле, спорно да у француском праву поступак у којем одређено лице тврди да је оштећено кривичним делом има одлучујући значај за "грађанска права" чим је оно стекло својство грађанске странке. Суд посебно сматра да је извештачено гледиште да ис-

ход поступка који је оштећени покренуо пред кривичним судом губи свој одлучујући карактер самом чињеницом да постоји грађански поступак, без обзира да ли је покренут или само могућ. Са тим у вези Суд констатује да у француском праву постоји владавина кривичног над грађанским, како у погледу расположивих средстава за утврђивање чињеница и за прикупљање доказа, сагласно начелу да "кривица зауставља парницу" или начелу о "ауторитету коначно пресуђене кривичне ствари на парницу". Грађанскоправни захтев је тесно повезан са током кривичног поступка, односно овај поступак условљава грађанскоправно питање. *A fortiori*, члан 6. ЕКЉП се мора применити на поступке који се односе истовремено на основаност кривичне оптужбе и на грађанскоправни аспект предмета.

Суд сматра да примена члана 6. Конвенције достиже своја ограничења, јер Конвенција не гарантује ни право, захтевано од стране подносиоца представке, на "приватну освету", ни *actio popularis*. Дакле, право на кривично гоњење или осуду није допуштено само по себи.

Суд сматра да тужба са установљењем грађанске странке улази у поље примене члана 6. став 1. Конвенције, под условом да су испуњене изнете претпоставке. Овакав приступ се подудара са потребом да се очувају права оштећеног и место које му припада у оквиру кривичног поступка. Иако захтеви садржани у појму "правичног суђења" нису нужно исти у споровима који се односе на грађанска права и обавезе и предметима који се тичу кривичних оптужби, о чему сведочи одсуство првих из одредби ст. 2. и 3. члана 6. ЕКЉП, одатле не произилази да се Суд не бави судбином оштећеног и да умањује његова права.

Суд сматра да би требало усвојити овај нови приступ и на тај начин задржати, сагласно предмету и циљу Конвенције, уско тумачење изузетака од јемстава садржаних у члану 6. став 1. ЕКЉП.

Члан 6 Конвенције подразумева нарочито обавезу суда да се упусти у делотворно испитивање средстава, аргумената и доказних предлога странака, а не само да им оцењује подобност. Међутим, Суд сматра да у светлу околности конкретного случаја није било повреде одредаба члана 6. став 1. Конвенције, јер се Касационом суду не може упутити формална критика да није навео све одредбе унутрашњег права на које се позвала подносиатељка представке.

Душан Игњатовић,

Директор Канцеларије Националног савета за сарадњу
са Међународним кривичним трибуналом за бившу Југославију

РЕЗИДУАЛНИ МЕХАНИЗАМ

Шта ће остати после Хашког трибунала?

Резолуцијама Савета безбедности Уједињених нација број 1503¹ из 2003. године и број 1534² из 2004. године, установљена је стратегија престанка рада (*completion strategy*) Међународног кривичног трибунала за бившу Југославију (у даљем тексту: Хашки трибунал, Трибунал или МКТЈ) и Међународног кривичног трибунала за Руанду (у даљем тексту: Трибунал за Руанду или МКТР). Стратегија је тада предвиђала да се нови поступци после 2004. године више не могу покретати и да се суђења у првом степену окончају до краја 2008. године, а жалбени поступци до краја 2010. године.

Ниједан поступак пред Трибуналом за бившу Југославију није започет после 2004. године. Ово се, наравно, односи на поступке за кривична дела предвиђена у Статуту Трибунала (геноцид, злочин против човечности, кршења закона и обичаја рата, и тешка кршења Женеvских конвенција). Истовремено, нема препрека за покретање поступака за непоштовање суда и они се несметано воде пред Трибуналом.

Што се окончања првостепених и жалбених поступака тиче, временом је постајало јасно да предвиђени рокови неће бити испоштовани. Тако је председник Трибунала судија Робинсон, предста-

¹ Текст резолуције 1503 (2003) на енглеском језику може се видети на сајту:
<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UN-DOC/GEN/N03/481/70/PDF/N0348170.pdf?OpenElement>

² Текст резолуције 1534 (2004) на енглеском језику може се видети на сајту:
<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UN-DOC/GEN/N04/286/29/PDF/N0428629.pdf?OpenElement>

вљајући 12. децембра 2008. године Савету безбедности Уједињених нација шестомесечни извештај о раду Трибунала, између осталог саопштио да би имајући у виду рокове за подношење жалби, жалбени поступци пред Трибуналом могли да се пренесу и у 2012. годину.

Дуго трајање поступака проузроковано разним чиниоцима, није било ни једини ни најважнији проблем који је требало решити да би се затворио Хашки трибунал. Постављало се питање ко ће чувати и контролисати архиву трибунала након затварања, ко ће спроводити програме заштите сведока и жртава, ко ће надзирати спровођење затворских казни осуђених пред Трибуналом које се издржавају у трећим државама, одлучивати о захтевима осуђених за условни отпуст или о захтевима за понављање поступака. Поставило се наравно и питање ко ће судити преосталим бегунцима који не буду приведени правди до окончања рада трибунала (више нема окривљених пред Трибуналом за бившу Југославију који су у бекству, али је и даље у бекству чак девет окривљених пред Трибуналом за Руанду³).

Временом је сазрела идеја да се Трибунал не може закључати и једноставно престати да постоји, већ да иза њега мора остати механизам који ће одређено време обављати одређене најважније функције Трибунала.

У извештају Савета безбедности УН за децембар 2008. године⁴ истакнуто је да је најважније питање како развити механизам који ће се бавити резидуалним функцијама које ће остати након затварања два трибунала. Међу тим питањима су: суђење бегунцима, преиспитивање ранијих пресуда, уступање случајева националним правосуђима, надгледање спровођења затворских казни, условни отпусти, помиловања и ублажавања казни, поступци за непоштовање суда, заштита сведока, питања која се односе на одбране и правну помоћ, захтеве за одштетом, питања која се односе на архиве трибунала, и друга питања.

³ Имена окривљених пред Трибуналом за Руанду који су и даље у бекству (септембар 2011) могу се видети на сајту: <http://www.unictt.org/Cases/tabid/204/Default.aspx>

⁴ Види више на сајту: <http://www.pogar.org/publications/other/un/screports/2008/scrrep-dec.pdf>

Савет безбедности Уједињених нација саопштио је 19. децембра 2008. године да би било потребно да се формира ново тело које би наставило рад трибунала за ратне злочине почињене у Руанди и бившој Југославији.⁵ У том саопштењу наведено је да је неопходно да се после затварања трибунала успостави један "*ad hoc* механизам како би се спровеле бројне основне функције трибунала, укључујући и суђења истакнутим бегунцима". Тај нови механизам би морао да буде потврђен новом резолуцијом, а формирана је радна група УН чији је задатак био да у што краћем року препоручи како би тај нови механизам радио. Такође, Савет безбедности је затражио да генерални секретар УН у року од 90 дана достави обавештење о могућој локацији тог тела. На крају, Савет безбедности је позвао постојеће трибунале да заврше што је пре могуће са радом и да се фокусирају на најистакнутије оптуженике, а да поступке против мање важних оптуженика пребаце националним судовима.

Након напорног рада неформалне радне групе Савета безбедности УН на овим питањима пред крај прошле године дошло се до усаглашеног решења које је 22. децембра 2010. године преточено у текст резолуције Савета безбедности УН број 1966.⁶ Овом резолуцијом успостављен је Међународни резидуални механизам за кривичне трибунале ⁷(у даљем тексту: Резидуални механизам или Механизам). Поред основног текста Резолуција 1966 садржи и два анекса, у којима налазе веома важни документи - Статут механизма (анекс 1) и Прелазни аранжмани (анекс 2).

⁵ Саопштење са 6053 састанка Савета безбедности УН одржаног 19. децембра 2008. године: <http://www.un.org/News/Press/docs/2008/sc9549.doc.htm>

⁶ Резолуцију број 1966 Савет безбедности УН усвојио је са 14 гласова за, и са једним уздржаним гласом. Удржана је била Руска Федерација. Текст резолуције на енглеском језику налази се на сајту: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UN-DOC/GEN/N10/706/08/PDF/N1070608.pdf?OpenElement>

⁷ Поставља се питање колико је појам „резидуални механизам“ термилошки одговарајући појам за правосудни орган или механизам који ће наставити да постоји након затварања трибунала у облику каквом их данас познајемо и који би требало да настави да врши одређене неопходне функције које данас врше трибунале за бившу Југославију и Руанду.

Резолуцијом 1966 је предвиђено да ће Резидуални механизам имати два огранка: један са седиштем у Хагу, који ће наследити одређене функције МКТЈ, и други, са седиштем у Аруши, Танзанија, који ће наследити одређене функције МКТР. Огранак Резидуалног механизма за Руанду треба да почне са радом 1. јула 2012. године, а огранак Резидуалног механизма за бившу Југославију 1. јула 2013. године. Резолуцијом се од оба трибунала захтева да предузму све могуће мере како би окончали рад најкасније до 31. децембра 2014. године и обавили припреме за затварање и преношење надлежности на Резидуални механизам.

Савет безбедности УН затражио је од генералног секретара УН да достави у најскоријем могућем року, али не касније од 30. јуна 2011. године, нацрт Правилника о поступку и доказима Механизма на разматрање и усвајање од стране судија Механизма, како би исти потом био одобрен од стране Савета безбедности УН. Наведени нацрт треба да буде заснован на правилницима о поступку и доказима оба трибунала и у складу са одредбама ове резолуције и Статутом Механизма.

Савет безбедности је у Резолуцији поновио позив државама да без одлагања изађу у сусрет захтевима за помоћ који се односе на лоцирање, хапшење, притвор, предају и трансфер оптужених лица, реферирајући се на обавезу држава да сарађују са трибуналима. Такође, истакнута је недвосмислена обавеза држава да треба да у потпуности сарађују и са Механизмом.

Свим државама, а посебно државама чији су држављани окривљени који се налазе у бекству, снажно је препоручено да даље појачају сарадњу са трибуналима и Механизмом и пружи им сву потребну помоћ, конкретно, да обаве хапшења и предају свих преосталих бегунаца што је пре могуће.

Савет безбедности је "снажно препоручио" трибуналима и Механизму да активно предузму све напоре како би се предмети који се не односе на окривљене високог ранга, уступили националним правосудјима у складу са њиховим статутима и правилницима о поступку и доказима.

Резолуцијом 1966 Савет безбедности обавезао је генералног секретара УН да припреми, уз консултације са Саветом безбедности, режим приступа архивама трибунала и Механизма пре отпочињања рада Механизма, а истовремено упутио и захтев трибуналима и Механизму да сарађују са земљама бивше Југославије и са Руандом, као и са другим заинтересованим субјектима у циљу омогућавања успостављања информационих и документационих центара који ће омогућити приступ копијама јавних докумената архива оба трибунала и Механизма, укључујући и приступ овом материјалу путем *web* страница.

У складу са усвојеним Статутом Механизма, Механизам ће наследити стварну, територијалну, временску и персоналну надлежност МКТЈ и МКТР, као и функције и права и обавезе МКТЈ и МКТР. Механизам ће имати надлежност да спроводи поступке против лица која су оптужена пред МКТЈ или МКТР, али неће моћи да подуже нове оптужнице за основна дела предвиђена статутима трибунала. Механизам ће, такође, моћи да спроводи поступке за непоштовање суда.

Предвиђено је да ће Механизам имате следеће органе: (а) судска већа - по једно претресно веће за сваки огранак и заједничко жалбено веће, (б) заједничког тужиоца за оба огранка Механизма, и (в) заједнички Секретаријат за оба огранка Механизма.

Механизам ће имати листу од 25 независних судија, од којих двоје не могу бити држављани исте државе.

Након консултација са председавајућим Савета безбедности и судијама Механизма, генерални секретар ће одредити председника из редова судија Механизма.

Главног тужиоца ће поставити Савет безбедности УН на предлог генералног секретара УН.

Механизам ће имати надлежност да уступи предмете државама када је то могуће у складу са одредбама Статута.

Статутом Механизма је, такође, предвиђено је да ће архиве два трибунала и Резидуалног механизма бити власништво Уједињених нација. Механизам ће бити одговоран за управљање, укључују-

ћи и презервацију и приступ, овим архивама. Архиви МКТЈ и МКТР биће смештени у седиштима огранака Механизма.

Према документу под насловом "Прелазни аранжмани" МКТЈ и МКТР треба да окончају сва суђења и обаве евентуална уступања предмета до датума отпочињања рада одређеног огранка Механизма.

Прелазним аранжманима предвиђено је и да ће бегунцима који буду ухваћени у периоду од 12 месеци пре почетка рада Резидуалног механизма (и надаље) судити Механизам, а да ће трибунали за Руанду и Југославију у таквим случајевима спроводити само оне радње које су неопходне за припрему суђења.

Предвиђено је такође да ће Трибунал за бившу Југославију и Трибунал за Руанду имати надлежност да спроведу и окончају све жалбене поступке, у којима је жалба против првостепене пресуде уложена пре датума отпочињања рада одређеног огранка Механизма. На другој страни, Резидуални механизам ће имати надлежност да спроведе и оконча све жалбене поступке када је жалба уложена на дан отпочињања рада одређеног огранка Механизма, или након тог датума. У случају Трибунала за бившу Југославију то значи да ће за жалбе против првостепених пресуда које су уложене до 30. јуна 2013. године бити разматране пред жалбеним већем Трибунала, а оне које су уложене на дан 1. јула 2013. године или касније, бити разматране пред жалбеним већем Механизма.

Истоветно решење предвиђено је за захтеве за преиспитивање поступака. Трибунали имају надлежност да воде поступке у којима се преиспитује одлуке поводом којих је захтев за преиспитивање поднет пре датума отпочињања рада одређеног огранка Механизма, а Механизам ће имати надлежност уколико је захтев за преиспитивање поднет на дан отпочињања рада одређеног огранка Механизма, или након тог датума.

Трибунали треба да обезбеде заштиту жртава и сведока из поступака које се пред њима воде или су вођени. Механизам треба да обезбеди заштиту жртава и сведока у односу на све поступке за које Механизам има надлежност, као и за сведоке и жртве којима је заштита пружена у поступцима пред трибуналима, али им је заштита потребна и након престанка трибунала са радом.

Трибунали за Руанду и за бившу Југославију, на крају, имају обавезу да предузму потребне кораке у циљу преноса свих других неопходних функција на Резидуални механизам, укључујући ту и надгледање извршења затворских казни, захтева за помоћ држава, и чувања и одржавања архива и документације.

* * *

Република Србија успешно сарађује са Трибуналом у Хагу. Хагу су предати сви окривљени, а техничка сарадња се у континуитету одвија без икаквих проблема. И одбранама окривљених и Тужилаштву Трибунала одговорено је на све захтеве који се односе на достављање документације, увиде у архиве наших државних органа, ослобађање сведока дужности чувања тајне како би могли несметано да сведоче у Хагу, као и на све друге техничке захтеве.

Србија, као и све друге државе, има обавезу да сарађује са Трибуналом, и та обавеза произилази из чињенице да је Трибунал основан од стране Савета безбедности у складу са овлашћењима из Главе седме Повеље УН. Поред обавезе наша земља има и веома прагматичне интересе да настави са активном сарадњом. Један од тих разлога несумњиво јесте наставак европске интеграције Србије, а да би се даљи кораци на том путу догодили неопходно је достизање "пуне" сарадње са Хагом. Остали разлози односе се на велики број докумената који су Трибуналу предати и решавања њиховог статуса, питања успостављања и коришћења архива Трибунала, питања која се односе на заштиту сведока и жртава, питања која се односе на извршење затворских казни наших држављана осуђених пред Трибуналом, и друго.

С обзиром на значај наведених питања и достигнути ниво сарадње са Трибуналом, извесно је да ће Република Србија наставити да сарађује како са Трибуналом, тако и са Резидуалним механизмом, након што исти отпочне са радом.

КАЗНА МАЛОЛЕТНИЧКОГ ЗАТВОРА У САВРЕМЕНОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ

Развој малолетничког кривичног права у Србији до 20. века

Историјски развој малолетничког кривичног права у нашој држави има дугу традицију¹. Најстарији период пре појаве писаних правних споменика карактерише обичајно право као скуп неписаних правила понашања за припаднике групе и систем санкција за непоштовање или кршење таквих правила. Ово право не прави никакву разлику у кажњавању између пунолетних и малолетних лица. Душанов законик², најзначајнији писани правни споменик раног феудализма у Европи из 1349. и 1354. године такође не садржи одредбе о посебном кривичноправном положају малолетних лица. Тек са појавом и развојем модерне српске државе, у деветнаестом веку, јављају се први трагови у писаним правним споменицима који указују на другачије правно третирање малолетних учинилаца кривичних дела у односу на пунолетна лица.

Наиме, допуном Казнитељног закона за поаре и крађе из маја 1847. године старији малолетник (недорасло малолетно лице) кажњава се за учињено кривично дело четвртином или половином прописане телесне казне која је иначе прописана за пунолетног учиниоца ових имовинских кривичних дела. У оквиру малолетних учинилаца кривичних дела разликују се три категорије лица. То су: 1) недорасло лице (лице узраста до 14 година) које се за учињено дело предаје родитељу, стараоцу, учитељу или газди да га казне, 2) мла-

¹ Д. Јовашевић, Малолетничко кривично право, Београд, 2008. године, стр. 54-68

² С. Јасић, Закони старог и средњег вијека, Београд, 1968. године, стр. 180; Д. Николић, А. Ђорђевић, Законски текстови старог и средњег века, Ниш, 2002. године, стр. 217 и даље

ђи малолетник (лица узраста од 14 до 16 година) које се за учињено кривично дело не може казнити смртном казном или мртвом шибом, већ се кажњава бојем штаповима, камџијама или рогозом и 3) старији малолетник (лице узраста изнад 16 година) које се уместо смртном казном кажњава шибом или робијом од шест до девет година (ако је телесно слаб, па шибу не може да поднесе)³. Ове одредбе о малолетним учиниоцима кривичних дела поаре и крађе су септембра 1850. године проширене и на кажњавање малолетних хајдука, њихових јатака, а од јануара 1853. године и на све малолетне учиниоце било којих кривичних дела⁴.

Према Полицијској уредби из 1850. година телесно се за учињена дела нису могли, између осталих, кажњавати и деца узраста до тринаест година⁵. Потом у Закону о замени телесних казни из 1853. године малолетним учиниоцима кривичних дела којима је изречена телесна казна, иста је замењивана по посебним правилима другим кривичноправним мерама. Потпуније одредбе о кривичноправној положају малолетних учинилаца кривичних дела⁶ се могу наћи у четири параграфа Казнитељног (Криминалног) законика за Књажество Србију из 1860. године⁷. Овај законик малолетнике зависно од календарског узраста дели и по критеријуму "разбора за могућност њиховог кажњавања (а разбор је знање онога шта се хоће, шта се ради и шта може да произађе из те радње). Према овим законским решењима малолетство је представљало околност која искључује урачунљивост, а самим тим и кривичну одговорност) учиниоца кривичног дела.

³ Т. Живановић, Законски извори кривичног права Србије и историјски развој његов и њеног кривичног правосуђа од 1804-1865. године, Београд, 1967. године, стр. 472-477

⁴ М. Костић, Историјски преглед кривичноправног положаја малолетника у нашем законодавству, Зборник радова, Србија 1804-2004. године, Ниш, 2005. године, стр. 246

⁵ Д. Николић, Кривични законик Кнежевине Србије, Ниш, 1991. године, стр. 44-45

⁶ О. Перић, Положај малолетника у кривичном праву Србије од Првог устанка до 1918. године, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, број 2/2004. године, стр. 441-465

⁷ М. Костић, Историјски приказ правне заштите детета на међународном и националном плану, Хуманитас, Ниш, број 1-4/1996. године, стр. 37-47

Зависно од узраста (старости учиниоца у време извршења кривичног дела) Казнитељни законик разликује више категорија малолетника. Као кривично неодговорна лица сматрају се малолетници узраста до дванаест година, као и они који су истина навршили дванаест година, али још нису навршили шеснаест година ако је доказано да су без разбора учинили злочинство или преступљеније. Лица узраста од 12-16 година који кривично дело учине са разбором, кривично су одговорна за учињено дело, али се блаже кажњавају. Према овим лицима је уместо смртне казне или робије изрицана казна затвора до десет година, а код преступа казна у висини до највише половине прописане казне којом би се казнила пунолетна лица. Лица узраста до 21 године се кажњавају највише до 2/3 прописане казне за учињено кривично дело, а смртна казна је овим лицима замењивана казнама робије или заточења. То значи да је малолетство сматрано као ублажавајућа околност од значаја код одмеравања казне малолетном учиниоцу кривичног дела, али је кривично дело постојало као и кривична одговорност таквог лица.

Развој малолетничког кривичног права у Србији у 20. веку

Доношењем Кривичног законика Краљевине Југославије из 1929. године⁸ у област малолетничког кривичног права уносе се радикалне измене. Тако су као малолетници сматрана сва лица узраста од 14 до 21 године. При томе овај Законик разликује више категорија малолетника. То су⁹:

1) деца - лица узраста до 14 година која су апсолутно незрела за кажњавање. Незрелост се код ових лица сматра основом искључења кривичног гоњења и кажњавања (чл. 26. КЗ КЈ). Овакво се лице предаје родитељима, стараоцима или школској власти да га они казне за учињено дело, да се они о њему старају и да над њим врше надзор. Ако је пак овакво дете напуштено или морално покварено, тада се одлуком старатељског суда предаје заводу за васпитање или

⁸ Више: Т. Живановић, Основи кривичног права Краљевине Југославије, Београд, 1930. године ; Г. Никетић, Кривични (казнени) законик, Београд, 1939. године

⁹ М. Чубински, Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије, Београд, 1934. године, стр. 100-104

другој подесној породици где остаје све до свог поправљања, а најдуже до навршене седамнаесте године живота,

2) млађи малолетници - лица узраста од 14 до 17 године за која важи релативна незрелост за кажњавање (чл. 27. КЗ КЈ). Овде се разликују три кривичноправне ситуације. Ово се лице, прво, не може казнити у закону прописаном казном ако у време извршења кривичног дела није могло да схвати значај свога дела или да према таквом схватању ради. У том случају се млађи малолетник предаје родитељима, стараоцу или другим лицима да се о њему старају, да га казне и да над њим и његовим понашањем врше одговарајући надзор. Ако је пак овакав малолетник напуштено или морално покварено лице, тада се одлуком старатељског суда предаје заводу за васпитање или другој подесној породици где остаје најмање годину дана, све до свог поправљања, а најдуже до навршене двадесет једне године године живота.

Но, ако се ради о млађем малолетнику који је толико зрео да је могао да схвати природу и значај свога дела и да према таквом схватању ради, према њему се у одговарајућем кривичном поступку може изрећи једна од следећих мера (чл. 28. КЗ КЈ): а) укор – ако је учињено кривично дело које је незнатније природе и ако је произашло из очевидне непромишљености или лакомислености, а при томе није потребно васпитање ни поправљање таквог малолетника, б) отпуштање на прокушавање (пробацију) за време до једне године – ако је учињено теже кривично дело које је произашло из очевидне непромишљености или лакомислености, а при томе није потребно васпитање ни поправљање таквог малолетника, в) упућивање у завод за васпитање најмање једну годину, а најдуже до навршене двадесетједне године живота све док се не поправи – ако се ради о напуштеном или морално поквареном млађем малолетнику или г) упућивање у завод за поправљање млађих малолетника за време од најмање три године, а најдуже десет година – ако се ради о млађем малолетнику који је толико покварен да не може бити примљен у завод за васпитање¹⁰. Уколико се ради о млађем малолетнику који је навршио петнаест година и који учини неко од законом предвиђених злочинастава (а према чл. 15. КЗ КЈ злочинство је кривично дело

¹⁰ М. Аћимовић, Кривично право, Општи део, Суботица, 1937. године, стр. 101-103

за које је прописана смртна казна, робија или заточење, дакле најтеже врсте казни), а суд дође до уверења да се ради о лицу које је зрело тако да је могло схватити природу и значај учињеног дела према таквом схватању радити, кажњава се као старији малолетник,

3) старији малолетници – лица узраста од 17 до 21 године (чл. 30. КЗ КЈ). Ова се лица кажњавају за учињено кривично према следећим правилима: а) ако се ради о кривичном делу за које је прописана смртна казна или вечита робија, ова се лица могу казнити робијом или заточењем у трајању од најмање седам година, б) ако се ради о кривичном делу за које је прописана казна затвора у одређеном трајању, суд није везан прописаним минимумом казне за учињено дело. При томе суд ни у ком случају не може да изрекне казну затвора у трајању које је дуже од десет година ако је за учињено дело прописана казна робије или заточења и в) ако у конкретном случају суд дође до уверења да таквом лицу прописану казну треба ублажити (по врсти или мери), уместо прописане казне робије или заточења, може се изрећи казна строгог затвора или затвора. При томе је законик изричито искључио могућност да се старијем малолетнику изрекне казна губитка часних права. У случају изрицања затворске казне старији малолетници је извршавају до навршене двадесетједне године живота и то одвојено од пунолетних лица у заводским установама.

Процесне одредбе о кривичном поступку према овим лицима се срећу у Закону о судском кривичном поступку Краљевине Југославије. Овај законик у посебном поглављу под називом: "Нарочите врсте поступака" разрађује одредбе о кривичном поступку према малолетницима. Доња граница малолетства је утврђена на 14 година. Даље, закон разликује: а) лица узраста од 14 до 17 година и б) лица узраста од 17-21 године. За учињене злочине од стране млађих малолетника поступају "нарочита одељења окружних и среских судова зависно од тога да ли се као учинилац кривичног дела јавља млађи или старији малолетник.

Први кривичноправни акт донет после завршетка Другог светског рата у нашој држави – Закон о врстама казни¹¹ из 1945. го-

¹¹ Службени лист ДФЈ број 48/45

дине не познаје посебан статус малолетних учинилаца кривичних дела. Тек следеће године у Закону о потврди и изменама¹² овог закона појавиле су се и прве одредбе о малолетницима.

Општи део Кривичног закона¹³ из 1947. године предвиђа посебне одредбе о кривичноправном положају малолетних учинилаца кривичних дела. Лица у узрасту до 14 година су сматрана децом. Они нису подлежали кривичној одговорности. У случају извршења кривичног дела од стране ових лица, они су предавани родитељима или стараоцима, односно органима старатељства ради примене одговарајућих васпитних мера или мере упућивања у завод за васпитање¹⁴. Малолетници узраста од 14 до 18 година били су кривично одговорни уколико су могли да схвате значај свога дела и да управљају својим поступцима. Према њима су за учињено кривично дело могле да се изричу казне (осим смртне казне и казне лишења слободе са принудним радом у доживотном трајању), али им је узраст малолетства узиман као олакшавајућа околност приликом одмеравања казне. Уколико пак ова лица нису могла да схвате значај учињеног кривичног дела или да управљају својим поступцима, према њима су могле бити примењене само васпитне мере. Но, закон је предвиђао да су се васпитне мере могле изрећи и према малолетнику узраста од 14 до 16 година који је био свестан значаја свога дела (дакле подобан за кривичну одговорност) ако је по уверењу суда било погодније изрећи таквом лицу васпитну меру с обзиром на његова лична својства и околности под којима је дело учињено.

Кривични законик ФНРЈ¹⁵ из 1951. године преузима поделу малолетника на: а) кривично неодговорне малолетнике (којима се могу изрећи само васпитне мере односно казна ако су учинила кривично дело за које је прописана тежа казна од казне строгог затвора од десет година) и б) кривично одговорне малолетнике (којима се могу изрећи васпитне мере или казне зависно од тога да ли се ради

¹² Службени лист ФНРЈ број 66/46

¹³ Службени лист ФНРЈ број 106/47

¹⁴ О историјском развоју малолетничког кривичног права детаљније: Б. Чејовић, Кривично право, Општи део, Београд, 2002. године, стр. 540-544.

¹⁵ Службени лист ФНРЈ број 13/51. Више: Збирка прописа о извршењу казни, мјера сигурности и одгојно поправних мјера, Београд, 1953. године

о млађем или старијем малолетнику односно зависно од тежине учињеног кривичног дела). Старији малолетници су се кажњавали за учињено кривично дело, али ако је за то дело прописана казна строгог затвора до пет година или блажа казна, суд је таквом лицу уместо казне могао да изрекне васпитну меру. У сваком случају према малолетнику се и према овим законским решењима нису могле изрећи следеће казне: смртна казна, ограничење грађанских права и трајна забрана бављења одређеним занимањем.

Тек новелом Кривичног законика ФНРЈ¹⁶ из 1959. године у област малолетничког кривичног права у нашој земљи унето је низ радикалних новина. Малолетницима се више уопште не могу изрицати казне које су у закону прописане за пунолетне учиниоце кривичних дела. Васпитне мере постају основна врста кривичних санкција које се могу изрећи малолетним учиниоцима кривичних дела. Разликују се три врсте васпитних мера¹⁷: а) дисциплинске мере, б) мере појачаног надзора и в) заводске мере. За малолетнике је такође прописана и посебна врста казне и то казна малолетничког затвора. Ова се казна изузетно може применити само према старијем малолетнику (лицу узраста од 16 до 18 година). По први пут је предвиђено да се под одређеним условима малолетничке кривичне санкције могу изрећи и млађем пунолетном лицу (лицу узраста од 18-21 године). Овакво решење кривичноправног статуса малолетних учинилаца кривичних дела је заправо означило примену заштитничког модела у области малолетничког кривичног права – владајућег модела све до последњих измена које су у овој области права учињене почетком 2006. године.

Овакво је решење углавном задржано и у Кривичном закону СФРЈ¹⁸ из 1976. године, у глави шест под називом: "Општа правила о васпитним мерама и кажњавању малолетника", у чл. 71-83. Овај је закон са више измена и допуна остао у примени до 1. јануара 2006. године. Допуну ових законских решења чине и одредбе садржане у глави четвртој под називом: "Одредбе о васпитним мерама и кажњавању малолетника", у чл. 11-44. Кривичног закона Републике Срби-

¹⁶ Службени лист ФНРЈ број 30/59

¹⁷ Н. Срзентић, Образложење измена и допуна Кривичног законика, Архив за правне и друштвене науке, Београд, број 1-2/1959. године, стр. 85-92

¹⁸ Службени лист СФРЈ број 44/76

је¹⁹ из 1977. године (који се од 1990. године јединствено примењује на целој територији Републике). Значајне измене у области кривичноправног положаја малолетних и млађих пунолетних лица учињене су 1994. године при новели Кривичног закона Републике Србије²⁰ које се односе на трајање васпитних мера које су изречене млађем пунолетном лицу, те дејство васпитних мера и казне малолетничког затвора.

На сличан динамичан начин текао је и послератни развој малолетничког кривичнопроцесног права²¹. Први Закон о кривичном поступку из 1948. године, у глави 23. садржи одредбе о кривичном поступку према малолетним учиниоцима кривичних дела који је специфичан у односу на поступак који се примењује према пунолетним лицима. Одредбе ове садржине указују на следеће карактеристике овог поступка: хитност у поступању, немогућност суђења малолетнику у одсуству, посебан значај испитивања личности малолетника, примена привремених мера азила, одвојено издржавање притвора од пунолетних лица и замена односно обустава изречене васпитне мере. Но, у поступку према овим лицима не учествују посебна већа и није предвиђен посебан састав судских већа, нити посебна специјализација судија (осим за судије поротнике који морају бити лица која имају искуства у васпитању деце).

Законик о кривичном поступку из 1953. године уноси извесне новине у процесном праву према малолетним учиниоцима кривичних дела. Оне се свode на следеће: уводи се посебан судија за малолетнике, предвиђени су посебни услови за избор судија поротника, обавезно искључење јавности из поступка према малолетницима, ток поступка и садржај пресуде се нису могли јавно објавити без дозволе председника већа за малолетнике.

Новела Закона о кривичном поступку²² из 1959. године предвиђа следеће новине у области малолетничког кривичнопроцесног права: организовање посебних већа за малолетнике у општинским,

¹⁹ Службени гласник Републике Србије број 26/77 и 28/77

²⁰ Службени гласник Републике Србије број 47/1994

²¹ В. Ђурђић, Кривично процесно право, Ток кривичног поступка, Ниш, 1995. године, стр. 295 и даље

²² Службени лист ФНРЈ број 52/59

окожним, покрајинским и републичким врховним судовима, могућност концентрације месне надлежности више општинских судова на подручју истог окружног суда, поступак се покреће сходно начелу опортунитета од стране јавног тужиоца и повећана је улога органа старатељства у овом поступку.

Коначно Закон о кривичном поступку²³ из 1976. године предвиђа у глави 27. посебну врсту кривичног поступка према малолетним учиниоцима кривичних дела.

Појам и сврха кривичних санкција за малолетнике

Малолетничко кривично право предвиђа две основне врсте малолетничких кривичних санкција. То су: 1) васпитне мере и 2) казна малолетничког затвора²⁴. То су законом предвиђене мере друштвеног реаговања према малолетним учиниоцима кривичних дела које изричу законом одређени органи²⁵ (виши суд, раније окружни суд – судија за малолетнике и веће за малолетнике) у циљу заштите друштва од криминалитета кроз васпитање, преваспитање и правилан развој малолетника. Васпитне мере су основна врста малолетничких кривичних санкција. Оне се изричу редовно, по правилу, уобичајено²⁶. Могу се изрећи свим малолетним учиниоцима кривичних дела (како млађим тако и старијим малолетницима)²⁷. Супсидијарно, и то само изузетно када су испуњени законом предвиђени услови и када суд дође до уверења да се сврха малолетничких кривичних санкција не може остварити применом васпитних мера, суд може старијем малолетнику изрећи посебну врсту казне – казну ма-

²³ Службени лист СФРЈ број 4/1977

²⁴ Б. Цвјетко, Законска и судска политика кажњавања малолетника и млађих пунолетника казном малолетничког затвора, Хрватски летопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/2004. године, стр. 841-865

²⁵ J. Hellmer, Jugendkriminalitaet, Darmstadt, 1978. godine, str. 78-94

²⁶ Лицу које је у моменту извршења кривичног дела било млађе од 16 година могу се изрећи само васпитне мере без обзира што је у моменту доношења одлуке имао преко 16 година (решење Окружног суда у Пожаревцу Кж. 356/98 од 2. септембра 1998. године)

²⁷ Ђ. Стакић, Интеграција институционалног и ванинституционалног третмана малолетних деликвената, Зборник радова, Стратегија државног и друштвеног реаговања против криминалитета, Београд, 2003. године, стр. 511-523

лолетничког затвора²⁸. Но, ова се казна може изрећи само старијем малолетнику као учиниоцу тешког кривичног дела. Значи, казна малолетничког затвора се никада не изриче обавезно, не може се изрећи сваком малолетном лицу и не може се изрећи за свако учињено кривично дело (већ само теже).

Сврха малолетничких кривичних санкција²⁹ је двојако одређена. Њихова је, прво, сврха иста као и сврха свих других кривичних санкција која је одређена у члану 4. Кривичног законика Републике Србије³⁰ – а то је сузбијање дела којима се повређују или угрожавају вредности заштићене кривичним законодавством. Дакле, општа сврха и малолетничких кривичних санкција је сузбијање свих врста, облика и видова криминалитета. У оквиру ове опште сврхе свих (па и малолетничких) кривичних санкција, у члану 10. ЗОМУКД је посебно одређено да је сврха кривичних санкција према малолетницима да се утиче: на њихов развој и јачање њихове личне одговорности, на васпитање³¹ и правилан развој њихове личности како би се обезбедило поновно укључивање малолетника у друштвену заједницу³². Ова се сврха може постићи на три начина³³: 1) надзором, 2) пружањем за-

²⁸ Д. Обрадовић, Малолетници и тешки облици криминала, Зборник радова, Тешки облици криминала, Београд, 2004. године, стр. 369-386

²⁹ В. Ковачевић, Проблеми ресоцијализације малолетника с деликвентним понашањем, Загреб, 1981. године, стр. 114-136

³⁰ Д. Јовашевић, Кривични законик Републике Србије са уводним коментаром, Београд, 2007. године, стр. 7

³¹ То је процес оспособљавања малолетника да кроз различита сазнања изгради сопствене ставове према различитим друштвеним вредностима

³² Д. Јовашевић, Положај малолетника у кривичном праву, Ниш, 2010. године, стр. 87-93

³³ Законом постављени циљеви (сврха) васпитних мера се могу остварити на различите начине као што су: издвајање из социјалне средине или породице малолетника због лошег утицаја на његов развој и васпитање; усмеравање и помоћ у школовању или подвргавању одређеним медицинским третманима; надзором над малолетником од стране родитеља, усвојоца, староца или другог друштвеног органа у циљу да се кроз праћење његових активности уче и покушају отклонити негативни утицаји и узроци за неприхватљиво понашање; стручно оспособљавање малолетника што подразумева стицање друштвено корисних знања и способности кроз различите видове образовања, развијање личне одговорности малолетника које се остварује постављањем одређених задатака и дужности за чије је квалитетно и благовремено остварење малолетник лично одговоран (В. Врањ, Одгојне мјере према малолетницима и њи-

штите и помоћи и 3) обезбеђивањем општег и стручног оспособљавања. Дакле, при одређивању сврхе ових санкција закон је ставио нагласак, тежиште на васпитање, преваспитање³⁴ и правилан развој³⁵ малолетника и то у виду специјалне превенције³⁶.

На сличан начин и члан 5. Закона за малолетничку правду Републике Македоније одређује сврху примене малолетничких кривичних санкција – примена ових мера је подређена интересу заштите, васпитања, преваспитања и правилног развоја малолетника односно члан 29. истог закона који као сврху васпитних мера одређује обезбеђење заштите и помоћи малолетнику како би се обезбедило његово васпитање и преваспитање. Коначно и члан 5. Закона о судовима за младеж Републике Хрватске одређује као сврху малолетничких кривичних санкција у оквиру опште сврхе свих казнено-правних санкција "да се пружањем заштите, бриге, помоћи и надзора те осигурањем општег и стручног образовања малолетног учиниоца кривичног дела утиче на његово васпитање, развијање његове целокупне личности и јачање његове личне одговорности".

Но, ипак се мора признати да и ове санкције ма како специјално превентивног карактера³⁷, нису лишене принудног, ретрибу-

хово извршење у Босни и Херцеговини, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, број 42/2004. године, стр. 399-400)

³⁴ То је процес отклањања штетних последица васпитне запуштености малолетника кроз одређени индивидуални или групни третман применом различитих метода и поступака

³⁵ То је стварање одговарајућег друштвеног амбијента у којем би малолетник могао да прихвати и поштује одређена правила понашања

³⁶ На сличан начин сврха васпитних (одгојних) мера је одређена и у хрватском кривичном праву – да се пружањем заштите, бриге, помоћи и надзора те осигурањем општег и стручног образовања утиче на малолетника да се он васпита, развија целокупну личност и да се јача његова лична одговорност. Поред тога сврха је и ових санкција као и кривичних санкција уопште да грађани поштују правни систем државе, да нико не учини кривично дело, а да онај који га је учинио више не понови такво дело (Ж. Хорватић, Казнено право, Опћи дио, Загреб, 2003. године, стр. 247)

³⁷ У циљу остварења законом предвиђене сврхе васпитних мера, поступање са малолетницима захтева посебан начин у складу са њиховим узрастом, њиховим личним својствима и врстом и тежином кривичног дела. Овакво се поступање заснива на савременим принципима педагогије, психологије, андрагогије и сл. У току спровођења различитих третмана према малолетницима посебно се води рачуна о томе да малолетника треба подстицати да активно учествује у свом вас-

тивног карактера јер њихова примена не зависи од воље малолетног учиниоца дела, а по садржини се састоје у постављању одређених ограничења, забрана, условљавања и понашања малолетника по одређеним упутствима и налозима. Поред тога, сврха малолетничког затвора је и вршење појачаног утицаја на малолетног учиниоца да убудуће не врши кривична дела као и на друге малолетнике да не врше кривична дела. То значи да је сврха малолетничког затвора двојачко одређена: 1) специјална превенција кроз деловање на учиниоца да не понови кривично дело и 2) генерална превенција – утицање на друге малолетнике да не изврше кривично дело. Тиме је у први мах у новом малолетничком кривичном праву истакнут заштитнички модел³⁸ и модел правичности³⁹ односно специјално превентивна сврха малолетничких кривичних санкција уместо раније заступане терапеутске концепције.

Врсте кривичних санкција за малолетнике

Основне врсте кривичних санкција⁴⁰ које наше законодавство предвиђа за малолетне учиниоце кривичних дела јесу девет врста васпитних мера систематизованих у три групе. То су: 1) мере упозорења и

питању, одгајању, промени својих ставова и лоших навика и развијање осећања одговорности за властите поступке (В. Врањ, Одгојне мјере према малолетницима и њихово извршење у Босни и Херцеговини, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, број 47/2004. године, стр. 402)

³⁸ Заштитнички модел у први план истиче личност малолетника, стање и потребе такве личности. Он наимае полази од тога да је кривично дело само повод за покретање кривичног поступка према малолетнику, а да су личност и интереси малолетника од пресудног значаја за судску одлуку. Жртва или оштећени се налази у другом плану. Кривичне санкције у овом моделу су неодређеног трајања, а њихово ефективно трајање зависи од постигнутих резултата у преваспитању уз присутну могућност замене или обуставе изречених васпитних мера што знатно подиже активну улогу суда у поступку извршења изречених малолетничких кривичних санкција.

³⁹ Модел правичности у први план напротив истиче жртву учињеног кривичног дела као и интерес друштва. Малолетник, његова личност и његови интереси јесу од значаја за вођење кривичног поступка, али не превасходно. Овај модел тражи примену алтернативних мера које воде диверзионом поступању према малолетнику, одбацује се неодређеност у трајању изречених кривичних санкција, лишење слободе малолетника је изузетног карактера, а циљ примене мера је обештећење жртава, реституција.

⁴⁰ M. Rutter, *Juvenile delinquency*, Harmondsworth, 1983. године, стр. 189-207

усмеравања, 2) мере појачаног надзора⁴¹ и 3) заводске мере. Иако закон не прави разлику, у правној теорији се могу наћи схватања према коме се васпитне мере могу поделити на лакше (блаже) и теже (строже) мере⁴². Тако се као лакше васпитне мере сматрају мере упозорења и усмеравања, док у најтеже мере спадају заводске мере. Оваква подела васпитних мера одговара и принципу поступности, постепености у њиховој примени према коме се увек примењује лакша мера ако се њоме може постићи сврха (циљ) васпитних мера, а тек потом се изричу теже мере. Ово разликовање васпитних мера има оправдања у њиховој садржини, условима и критеријумима за примену односно у њиховом трајању и начину извршења⁴³.

Изузетно се према старијем малолетнику може изрећи и посебна врста казне – казна малолетничког затвора. Но, према малолетницима се под Кривичним закоником предвиђеним условима могу изрећи и све мере безбедности⁴⁴ осим забране вршења позива, делатности и дужности (члан 39. ЗОМУКД). Мере безбедности, једна или више њих се малолетном учиниоцу кривичног дела могу изрећи само као споредна, суплементарна санкција уз васпитну меру или казну малолетничког затвора. Изузетно, се мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи малолетнику може изрећи самостално ако су испуњени законски услови (члан 81. КЗ РС). При томе је закон ограничио примену мере безбедности обавезног лечења алкохоличара и мере безбедности обавезног лечења наркомана тако да се оне не могу изрећи уз васпитну меру упозорења и усмеравања.

⁴¹ Више: Љ. Арнаудовски, Вонзаводските воспитни мерки во југословенско кривично право, Скопје, 1979. године

⁴² Х. Сијерчић Чолић, Асоцијално понашање дјеце и малолетника - узроци и облици реакције у систему кривичног правосуђа у Босни и Херцеговини на такво понашање, Правна мисао, Сарајево, број 9-10/2001. године, стр. 30-36

⁴³ Ђ. Криж, Критерији за одабир одгојних мјера малолетницима у свјетлу примјене Закона о судовима за младеж, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/1999. године, стр. 365-380

⁴⁴ З. Томић, Примјена мјера безбједности према малолетним и млађим пунолетним учиниоцима кривичних дјела, Правна мисао, Сарајево, број 3-4/1991. године, стр. 45-55

Поред и уместо санкција, ново кривично законодавство познаје и посебну врсту мера – васпитне налоге као алтернативне мере које имају за циљ скретање кривичног поступка према малолетницима (la diversion) на примену других некривичних мера⁴⁵.

Од осталих врста кривичних санкција које уопште познаје наше кривично право, према малолетницима се уопште не могу изрећи: казне, судска опомена и условна осуда. Претпоставка за примену казне је постојање кривице на страни учиниоца кривичног дела, па будући да малолетство искључује постојање овог субјективног елемента, то је логично зашто се казне не могу изрећи овим лицима. У систему малолетничких кривичних санкција, закон познаје посебну меру упозорења и усмеравања под називом "судски укор" која по садржини, начину примене и циљу који треба да оствари у потпуности одговара судској опомени као санкцији за пунолетне учиниоце кривичних дела. Но, остало је нејасно зашто је законодавац искључио могућност примене условне осуде према малолетним учиниоцима кривичних дела успркос постојању криминално политичких разлога за њену примену (посебно према старијим малолетницима када се би се њеним увођењем још више потенцирао изузетан карактер и примена казне малолетничког затвора).

Казна малолетничког затвора у упоредном кривичном праву

Готово сва савремена кривична законодавства у систему кривичноправних мера реаговања на криминалитет, предвиђају и посебан систем малолетничких кривичних санкција који се у великој мери наслања на стандарде утврђене међународноправним актима (донетим у оквиру и под окриљем универзалне организације - Организације уједињених нација или регионалне организације - Савета Европе). У том смислу ћемо анализирати примену казне малолетничког затвора (али и других врста казни) према малолетним учиниоцима кривичних дела у кривичном законодавству других европских држава.

⁴⁵ Више: Lj. Arnaudovski, L.Nanev, Juvenile Penal Code, Kavadarci, 2001. godine

Кривично право Републике Босне и Херцеговине у структури кривичних санкција, предвиђа посебне малолетничке кривичне санкције које се изричу малолетним учиниоцима кривичних дела⁴⁶. То су васпитне мере и казна малолетничког затвора⁴⁷, а под одређеним условима и мере безбедности⁴⁸. Казна малолетничког затвора⁴⁹ се у смислу члана 95. КЗ БИХ, члана 99. КЗ ФБИХ, члана 99. КЗ БД БИХ и члана 87. КЗ РС изриче на време од једне до десет година старијем малолетном лицу које је учинило кривично дело за које је прописана казна затвора преко пет година.

Нови Кривични законик Републике Црне Горе⁵⁰ предвиђа више кривичних санкција које се могу изрећи малолетним учиниоцима кривичних дела (лица узраста од 14 до 18 година у време извршења кривичног дела – члан 81. КЗ РЦГ) које се деле на⁵¹: 1) васпитне мере и 2) казну малолетничког затвора. Најтежа врста малолетничких кривичних санкција које се уопште могу изрећи према Кривичном законик у Републике Црне Горе јесте казна малолетничког затвора (чл. 100-105. КЗ РЦГ). Ова се казна може изрећи у трајању од шест месеци до осам година (а само изузетно и до десет година) само старијем малолетнику који је извршио кривично дело за које је у закону прописана казна затвора преко пет година под условом да због високог степена кривице учиниоца и тежине учињеног кривичног дела не би било оправдано изрећи неку од васпитних мера.

⁴⁶ Х. Сијерчић Чолић, Малолетничко кривично правосуђе и малолетничка деликвенција у Босни и Херцеговини, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 2002. године, стр. 351-367

⁴⁷ М. Симовић, Обим, структура и динамика деликата и политика гоњења малолетних учинилаца кривичних дјела у Босни и Херцеговини, Зборник радова, Кривично законодавство и кривично правосуђе у перспективи нових друштвених промена, Будва, 1992. године, стр. 1-19

⁴⁸ М. Тепавац, Неки резултати истраживања малолетничког криминалитета у Босни и Херцеговини, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1968. године, стр. 211-228

⁴⁹ Б. Петровић, Д. Јовашевић, Кривично право Босне и Херцеговине, Опћи дио, Сарајево, 2005. године, стр. 359-367

⁵⁰ Службени лист Републике Црне Горе број 70/2003

⁵¹ Љ. Лазаревић, Б. Вучковић, В. Вучковић, Коментар Кривичног законика Црне Горе, Цетиње, 2004. године, стр. 207-241

У Републици Хрватској је малолетничко кривично право⁵² издвојено из општег кривичног права. Његов је основни извор Закон о судовима за младеж из октобра 1997. године⁵³. Овај закон предвиђа следеће малолетничке кривичне санкције: 1) васпитне (одгојне) мере и 2) казну малолетничког затвора⁵⁴. Казна малолетничког затвора⁵⁵ (члан 23.) је најтежа малолетничка кривична санкција која се може изрећи старијем малолетнику у трајању од шест месеци до пет (а само изузетно до десет) година који је извршио кривично дело за које је у закону прописана казна затвора преко пет година или тежа казна ако с обзиром на природу и тежину учињеног дела и висок степен кривице учиниоца потребно изрећи управо ову казну, а не неку од васпитних мера. Но, Закон о судовима за младеж⁵⁶ у члану 27. предвиђа могућност условног одлагања за време од једне до три године (време прокушавања) изрицања казне малолетничког затвора. Но, по протеку рока од једне године од почетка трајања времена проверавања суд може дефинитивно да одустане од изрицања казне малолетничког затвора ако се на основу нових чињеница саопштених од стране центра за социјални рад увери да малолетник неће даље чинити кривична дела⁵⁷. Овакво је решење могуће ако суд дође до уверења да је малолетник крив за учињено кривично дело, па се самим изрицањем кривице и претњом накнадног изрицања казне може постићи његово одвраћање од поновног извршења других кривичних дела⁵⁸. Суд је и у овом случају обавезан да изрекне та-

⁵² Више: Р. Марјан, Збирка казних закона, Загреб, 2007. године

⁵³ Ж. Хорватић, Казнено право, Опћи дио, Загреб, 2003. године, стр. 245-249

⁵⁴ Више: Ф. Хирјан, М. Сингер, Коментар Закона о судовима за младеж и казних дјела на штету дјете и малолетника, Загреб, 2002. године

⁵⁵ Ф. Бачић, Малољетничко кривично право послје 1. јула 1977. године, Наша законитост, Загреб, број 5/1981. године, стр. 72-90

⁵⁶ А. Царић, Закон о судовима за младеж и одредбе о малољетницима у Закону о прекршајима са коментаторским биљешкама, повезницама и судском праксом, Загреб, 2004. године, стр. 89-102

⁵⁷ И. Ковчо, Извршење малољетничких кривичних санкција, Хрватски летопис за казнено право и праксу, Загреб, број 1/1999. године, стр. 685-691

⁵⁸ Љ. Мишкај Тодоровић, М. Сингер, Обавијести о претходним интервенцијама друштвених институција према малољетним починиоцима казних дјела и њиховим обитељицама као критериј изрицања одгојних мјера, Зборник Правног факултета у Ријеци, Ријека, број 1/1998. године, стр. 11-24

квом лицу васпитну меру појачаног надзора или једну или више посебних обавеза

Ново Кривично право Републике Македоније⁵⁹ после доношења посебног Закона за малолетничку правду из јула 2007. године разликује следеће кривичне санкције које се могу изрећи малолетним учиниоцима кривичних дела. То су (члан 28.): 1) васпитне мере, 2) казне, 3) мере безбедности и 4) конфискација имовине и имовинске користи⁶⁰. Најтеже врсте кривичних санкције које се могу изрећи старијем малолетном учиниоцу кривичног дела јесу казне. Закон за малолетничку правду предвиђа чак пет врста казни које се могу изрећи овим лицима. То су: 1) казна малолетничког затвора у трајању од једне до десет година (члан 44.) – изриче се кривично одговорном старијем малолетнику који је извршио кривично дело за које је у закону прописана казна затвора преко пет година, ако су остварене теже последице дела, а на страни учиниоца постоји висок степен кривице тако да није оправдано изрећи васпитну меру, 2) новчана казна у дневним износима од једног до 120 износа (дневна глоба) (члан 47.) – изриче се када је малолетник учинио кривично дело из користољубља за које је прописана казна затвора од најмање три године, 3) забрана управљања моторним возилом одређене врсте или категорије под условима из Кривичног законика Републике Македоније и 4) протеривање странца из земље под условима из Кривичног законика. У складу са чланом 58. Закона за малолетничку правду малолетном учиниоцу кривичног дела се уз васпитну меру или казну могу под Кривичним закоником предвиђеним условима изрећи и следеће мере безбедности: а) обавезно психијатријско лечење у здравственој установи, б) обавезно психијатријско лечење на слободи и в) обавезно лечење алкохоличара и наркомана.

У Немачкој, Закон о малолетничком правосуђу (из 1974. године са изменама из 1990. године)⁶¹ који се примењује на лица израста од 14 до 21 године предвиђа три врсте малолетничких кривичних санкција. То су: 1) васпитне мере, 2) дисциплинске мере и 3) ка-

⁵⁹ Службен весник на Република Македоније број 87/2007

⁶⁰ М. Костић, Децата пред кривичноет суд, Зборник радова, Независното судство и правната држава, Скопље, 1997. године, стр. 209-223

⁶¹ Више: Д. Павловић, Закон о малолетничком правосуђу, Београд, 1997. године

зна за малолетнике⁶². Најтежа врста малолетничких кривичних санкција је казна за малолетнике која се изриче у трајању од шест месеци од пет година, а само изузетно до десет година⁶³.

Кривични законик Руске федерације⁶⁴ у глави 14. предвиђа две врсте кривичних санкција које се могу изрећи малолетним учиниоцима кривичних дела. То су: 1) казне и 2) васпитне мере принудног карактера. Наиме, према малолетницима се у смислу члана 88. КЗ РФ могу изрећи следеће казне: 1) новчана казна у износу од 10 до 500 минималних износа цене рада (ако малолетно лице располаже самостално својом зарадом или имовином која се може наплатити), 2) лишење права на бављење одређеном делатношћу, 3) обавезни рад у трајању од 40 до 160 сати уз следећа ограничења: а) за лица узраста до 15 година ова казна може да траје највише два сата током дана и б) за лица у узрасту од 15 до 16 година највише до три сата током дана, 4) поправни рад – у трајању до једне године, 5) изолација – која се може изрећи малолетнику узраста од 16 година у трајању од једног до четири месеца и 6) лишење слободе у одређеном трајању до десет година.

Казенски законик Републике Словеније⁶⁵ предвиђа посебне врсте кривичних санкција за малолетнике који учине кривично дело у узрасту од 14 до 18 година живота. То су: 1) васпитне мере, 2) новчана казна и 3) казна малолетничког затвора⁶⁶. Старијем малолетнику се такође може изрећи новчана казна (члан 88. КЗ РС) ако је учињено кривично дело за које је прописана казна затвора до пет година или новчана казна. У том случају се изриче новчана казна у дневним износима од два до 180 дневних износа, односно у распону

⁶² A.K. Cohen, *Kriminelle Jugend*, Hamburg, 1961. godine, str. 118-136

⁶³ F. Schaffstein, *Jugendstrafrecht*, Stuttgart, 1998. godine, str. 121-147

⁶⁴ И. Федосова. Т. Скуратова, Уголовниј кодекс Росијској федерации, Москва, 2005. године, стр.64-65

⁶⁵ Б. Пенко, К. Стролиг, Казенски законик Словеније з уводними појаснили, Љубљана, 1999. године, стр. 105-118

⁶⁶ Више: В. Јакулин, Казенско материјално право, Љубљана, 1995. године; И. Беле, Коментар Казенског законика, Сплошни дел, Љубљана, 2001. године; Љ. Бавцон, А. Шелих, Казенско право, Сплошни дел, Љубљана, 2003. године; Љ. Селиншек, Казенско право, Сплошни дел, Љубљана, 2006. године

од 10.000 до 1.500.000 толара. Малолетнички затвор⁶⁷ је најтежа врста кривичне санкције која се може изрећи старијем малолетном учиниоцу кривичног дела које учини кривично дело за које је прописана казна затвора од пет година или тежа казна, а због природе и тежине учињеног дела односно високог степена кривичне одговорности не би било оправдано изрећи неку од васпитних мера.

Казна малолетничког затвора у Републици Србији

1. Појам и карактеристике малолетничког затвора

Малолетнички затвор⁶⁸ је једина врста казне у систему малолетничких кривичних санкција у Републици Србији (чл. 28-38. ЗО-МУКД). То је посебна врста казне која се састоји у одузимању слободе кретања старијем малолетном учиниоцу тежег кривичног дела за у судској одлуци одређено време⁶⁹. По форми је то казна лишења слободе који је сличан је казни затвора коју суд изриче пунолетним учиниоцима кривичних дела⁷⁰. Али по циљевима које треба да постигне, ова је казна веома блиска са васпитним мерама. Основне карактеристике казне малолетничког затвора су следеће⁷¹:

1) то је најтежа врста малолетничке кривичне санкције и једина врста казне која се може изрећи малолетном учиниоцу кривичног

⁶⁷ М. Бергант, Словенски младостници на криви поти, Љубљана, 1973. године, стр. 69-83

⁶⁸ Иако сва савремена кривична законодавства у систему кривичних санкција предвиђају више различитих врста васпитних мера, тиме ипак није искључена потреба за кажњавањем малолетника (О. Перић, Малолетнички затвор, Београд, 1979. године стр. 13)

⁶⁹ З. Стојановић, О. Перић, Коментар Кривичног закона Републике Србије, Београд, 1996. године, стр. 51-55

⁷⁰ Ову најтежу казну за малолетне учиниоце кривичног дела са идентичним карактеристикама и условима за примену познају бројни савремени кривични закони: чл. 101. Кривичног законика Републике Црне Горе, чл. 88. Кривичног законика Руске федерације, чл. 63. Бугарског кривичног законика и чл. 89. Кривичног законика Републике Словеније

⁷¹ D. Jovašević, New juvenile criminal law in the Republic of Serbia, Free Law Journal, Budapest, broj 3/2006. godine, str. 181-198

дела⁷². Додуше, ова се казна не може изрећи сваком малолетнику (већ само старијем) и не може се изрећи за свако учињено кривично дело (већ само за теже дело за које је у закону прописана казна затвора преко пет година)⁷³,

2) то је санкција којом се остварују циљеви специјалне⁷⁴ и генералне превенције будући да се његовом применом врши појачани утицај на малолетног учиниоца да убудуће не врши кривична дела, као и на друге малолетнике да не врше кривична дела⁷⁵,

3) два су услова за изрицање малолетничког затвора: а) извршено кривично дело и 2) кривица учиниоца испољена у високом степену. То је једина малолетничка кривична санкција при чијем изрицању је суд обавезан да утврђује постојање и степен кривице његовог учиниоца,

4) малолетнички затвор се одмерава по посебним правилима међу којима посебан значај имају субјективне околности везане за личност учиниоца и објективне околности везане за природу и тежину учињеног кривичног дела,

5) казна малолетничког затвора се изриче у трајању од шест месеци до пет година⁷⁶. Ова се казна увек изриче на пуне године и месеце. Но, поред овог општег максимума, закон познаје и још један максимум – од десет година. Малолетнички затвор у трајању до десет година се може изрећи у два случаја: а) када је учињено кривично дело за које је у закону прописана казна затвора од двадесет година или тежа казна и б) када је учињено у стицају најмање два кривична дела за која је у закону прописана казна затвора тежа од

⁷² М. Кокољ, Специфичности казне малолетничког затвора, Зборник радова, Актуелна питања малолетничке деликвенције и мере за обезбеђење присуства окривљеног у кривичном поступку, Београд, 1995. године, стр. 14-26

⁷³ Н. Милошевић, Малолетнички затвор – законодавство и пракса, Билтен судске праксе Врховног суда Србије, Београд, број 1/2001. године, стр. 7-19

⁷⁴ М. Ајдуковић, М. Бајер, С. Кљајић, Каснији животни пут деликвената дјете, Зборник Правног факултета у Загребу, Загреб, број 4/1990. године, стр. 492-494

⁷⁵ М. Подруг, Криминалистичка превенција, Полиција и сигурност, Загреб, број 3-4/2004. године, стр. 238-243

⁷⁶ У Црној Гори сходно решењу из члана 101. КЗ РЦГ малолетнички затвор може да траје од шест месеци до осам година, а изузетно до десет година (ако се ради о извршењу кривичног дела за које је прописана казна затвора најмање десет година)

десет година. При томе је закон поставио ограничење према коме се малолетнички затвор не може изрећи у трајању које је дуже од прописане казне затвора за учињено кривично дело,

б) за кривична дела у стицају⁷⁷ малолетнички затвор се изриче по посебним правилима. То су следећа правила: а) ако старији малолетник учини више кривичних дела у стицају, а суд нађе да за свако кривично дело треба изрећи казну малолетничког затвора, одмериће по слободној оцени за сва дела у стицају једну казну малолетничког затвора у законом одређеним границама, б) ако суд нађе да за неко кривично дело које је учинио старији малолетник треба изрећи васпитну меру, а за неко дело казну малолетничког затвора, тада ће суд за сва дела у стицају изрећи само једну казну малолетничког затвора, в) ако суд за дела у стицају утврди казну затвора и казну малолетничког затвора, тада изриче јединствену казну затвора сходно правилима за одмеравање казне за дела у стицају учињена од пунолетних лица (систем асперације – члан 60. став 4. КЗ РС) и г) ако суд нађе да за неко дело у стицају треба изрећи васпитну меру, а за неко дело казну затвора, тада изриче само казну затвора. На исти начин суд ће поступити и када одмерава казну осуђеном лицу (ако се после изречене осуде утврди да је осуђени пре или после њеног изрицања извршио друго кривично дело),

7) казна малолетничког затвора не повлачи правне последице осуде које се састоје у забрани стицања одређених права⁷⁸,

8) лице коме је изречена казна малолетничког затвора суд може условно отпустити са даљег издржавања казне под следећим условима: а) ако је издржао трећину изречене казне, али не пре него што је протекло шест месеци и б) ако се на основу постигнутог успеха у извршењу може очекивати да ће се на слободи добро понашати и да неће вршити кривична дела. Уз дати условни отпуст суд може да одреди и неку од мера појачаног надзора уз могућност примене једне или више

⁷⁷ Изрицање казне малолетничког затвора применом одредаба о стицају као и за пунолетна лица, представља повреду кривичног закона (решење Врховног суда Србије Кжм. 524/97 од 14. новембра 1997. године)

⁷⁸ Види: О. Перић, Малолетнички затвор, оп. цит. стр. 78-82; Ђ. Карамитров, Извршување на васпитните мерки и казнета малолетнички затвор во СР Македонија, Скопље, 1981. године

посебних обавеза. Овако дати условни отпуст се може опозвати на начин и под условима као што се он опозива у случају изречене казне затвора пунолетном учиниоцу кривичном делу,

9) застарелост изречене казне малолетничког затвора наступа ако је протекло: а) десет година од осуде на малолетнички затвор у трајању преко пет година, б) пет година од осуде на малолетнички затвор у трајању преко три године и в) три године од осуде на малолетнички затвор у трајању до три године.

10) подаци о осуди на казну малолетничког затвора могу се дати само законом изричито одређеним органима и то: а) суду, јавном тужиоцу и органу унутрашњих послова у вези са кривичним поступком који се води против лица које је раније било осуђено, б) органу који учествује у поступку давања амнестије, помиловања, рехабилитације или одлучивања о престанку правних последица осуде као и в) органима старатељства кад је то потребно за вршење послова из њихове надлежности,

11) ако за време трајања васпитне мере суд изрекне старијем малолетнику казну малолетничког затвора, васпитна мера престаје када осуђени започне са издржавањем изречене казне. Ако пак за време трајања васпитне мере суд изрекне пунолетном лицу казну малолетничког затвора или казну затвора у трајању од најмање једне године, васпитна мера престаје када ово лице започне са издржавањем казне, а ако је изречена казна малолетничког затвора или затвора у краћем трајању, суд ће у пресуди одлучити да ли ће се после издржане казне наставити са извршењем васпитне мере или ће се потпуно обуставити њено извршење,

12) лице коме је изречена казна малолетничког затвора не може за време њеног извршења да врши изборне функције у државним органима, органима територијалне аутономије, органима локалне самоуправе, органима управљања, пословодним органима или другим органима у предузећима или другим организацијама које послују државном имовином односно организацијама којима је законом поверено вршење одређених јавних овлашћења,

13) евиденцију о изреченим казнама малолетничког затвора води окружни суд који је судио у првом степену и

14) осуда на казну малолетничког затвора подлеже рехабилитацији (законској и судској) на исти начин, под истим условима и у идентичном поступку као и осуда пунолетном лицу.

2. Услови за изрицање малолетничког затвора

Казна малолетничког затвора⁷⁹ је хибридна кривична санкција која је по својој форми казнена мера са израженим елементима репресије, али је по садржини, суштини и циљу који треба да оствари васпитна мера⁸⁰. У наше кривично право је ова казна уведена новелом Кривичног законика ФНРЈ из 1959. године (иако је и пре тога под одређеним условима било могуће кажњавање чак и млађег малолетника). Ова казна се може изрећи ако су испуњени законом предвиђени кумулативни услови (члан 28. ЗОМУКД). То су следећи услови:

1) да је учинилац кривичног дела старији малолетник⁸¹ тј. лице које је у време извршења кривичног дела навршило шеснаест година, а није навршило осамнаест година,

2) да је малолетник учинио кривично дело за које је у закону прописана казна затвора тежа од пет година⁸²,

3) да је малолетник извршио кривично дело са високим степеном кривице. То је степен кривице изнад уобичајеног, нормалног, просечног степена свесне и вољне управљености учиниоца према извршеном кривичном делу. Да ли постоји висок степен кривице старијег малолетника, представља фактичко питање које судско ве-

⁷⁹ Д. Обрадовић, Кривичноправне одредбе о малолетницима и досадашња искуства у њиховој примени, Зборник радова, Нова решења у кривичном законодавству и досадашња искуства у њиховој примени, Златибор, 2006. године, стр. 254-276

⁸⁰ О. Перић, Погоји за успешност третмана малолетних преступника, Ревизија за криминологију и кривично право, Љубљана, број 1/1975. године, стр. 22-29

⁸¹ Н. Рицијаш, Обилежја малолетника који извршавају казну малолетничког затвора, Криминологија и социјална интеграција, Загреб, број 1/2005. године, стр. 89-105

⁸² К. Буторац, Ј. Мишкај Тодоровић, Нека обилежја насилничког криминалитета младих у Републици Хрватској, Полиција и сигурност, Загреб, број 3-4/1993. године, стр. 202-220; И. Цајнер Мраовић, Деликвенција младих, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/1996. године, стр. 448-465; Е. Коцијанчић, Казнена дјела малолетника, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 1/1996. године, стр. 143-158

ће мора да реши у сваком конкретном случају⁸³. Тако висок степен кривице не постоји у случају ако је у конкретном случају остварен неки од субјективних основа за ублажавање казне (нпр. битно смањена урачунљивост),

4) да је суд дошао до уверења да због природе и тежине учињеног кривичног дела⁸⁴ и високог степена кривице није оправдано изрећи васпитну меру⁸⁵. Тежина кривичног дела значи постојање јачег обима и већег интензитета повреде (а изузетно и конкретног угрожавања) заштићеног добра. То указује на обим и интензитет последице кривичног дела. Али, ову околност треба ценити и у склопу врсте нападнутог добра и потребе друштва да обезбеди његову ефикасну и квалитетну заштиту што указује на природу кривичног дела. У судској пракси је спорно⁸⁶ како треба тумачити овај услов у случају "покушаног кривичног дела (када последица дела по природи овог института изостаје).

Овај услов указује на изузетан карактер примене казне малолетничког затвора чак и у случају када су испуњени законом предвиђени услови. За изрицање казне малолетничког затвора потребна је и оцена суда, заснована на изведеним личним и материјалним изворима доказа, да у конкретном случају не би било оправдано изре-

⁸³ Битно смањење урачунљивости у време извршења кривичног дела искључује постојање високог степена кривице као једног од услова за изрицање казне малолетничког затвора (решење Врховног суда Србије Кжм. 72/95 од 22. августа 1995. године)

⁸⁴ Р. Купчевић, Саучесништво у кривичним дјелима малолетника, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1967. године, стр. 269-290

⁸⁵ При опредељењу да изрекне казну малолетничког затвора уместо васпитне заводске мере, суд треба да цени објективне услове за изрицање, тешке последице дела, висок степен кривице, личност малолетника, његов ранији живот и побуде из којих је дело извршио (пресуда Врховног суда Србије Кжм. 42/2000 од 5. септембра 2000. године); При одлучивању о изрицању казне малолетничког затвора и њене висине малолетнику који је навршио 16 година за нова кривична дела цениће се и чињеница да је он пре тога као млађи малолетник извршио кривична дела силовања, дрске крађе и преваре (пресуда Врховног суда Србије Кжм. 17/2003 од 4. новембра 2003. године)

⁸⁶ З. Стојановић, Кривично право, Општи део, Београд, 2000. године, стр. 354; Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, Београд, 2010. године, стр. 311-313

ћи васпитну меру⁸⁷. Значи, малолетнички затвор је казна супсидијарног карактера чија је примена увек факултативна⁸⁸.

Када су испуњени законом предвиђени услови, суд старијем малолетнику одмерава казну малолетничког затвора у границама законом прописане казне за учињено кривично дело имајући у виду сврху малолетничког затвора и узимајући у обзир све околности (олакшавајуће и отежавајуће), а нарочито: а) степен зрелости малолетника и б) време које је потребно за његово васпитавање и стручно оспособљавање (члан 30. ЗОМУКД). При томе суд не може изрећи казну малолетничког затвора у трајању дужем од прописане казне за учињено кривично дело, али он при томе није везан за најмању меру прописане казне (за посебни минимум)⁸⁹.

3. Извршење малолетничког затвора

Казна малолетничког затвора⁹⁰ се извршава⁹¹ сходно одредбама чл. 137-145. ЗОМУКД у казнено поправном заводу за малолетнике⁹². Осуђена лица казну издржавају заједно, а одвојено само када то захтева здравствено стање осуђеног или потреба осигурања безбедности и одржавања реда и дисциплине у казнено поправном за-

⁸⁷ Тешке последице дела као један од услова за изрицање казне малолетничког затвора не произилазе искључиво из таквих последица које су настале за оштећеног и његову имовину, већ и из остварених околности које им дају такав карактер (решење Врховног суда Србије Кжм. 20/94 од 27. маја 1994. године)

⁸⁸ И. Симић, М. Петровић, Кривични закон Републике Србије – практична примена, Београд, 202. године, стр. 23-25; Б. Чејовић, Кривично право, Општи део, Београд, 2002. године, стр. 559-563

⁸⁹ Д. Јовашевић, Кривичне санкције за малолетнике у новом кривичном праву Републике Србије, Безбедност, Београд, број 5/2006. године, стр. 689-711

⁹⁰ С. Ђурђић, Улога суда у извршењу и контроли заводских васпитних мера и казне малолетничког затвора, Зборник радова, Ново кривично законодавство: дилеме и проблеми у теорији и пракси, Београд, 2006. године, стр. 545-551

⁹¹ Ј. Дамјановић, К. Буторац, Политика сузбијања криминалитета – перспективе извршења казненоправних санкција, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/2006. године, стр. 657-684

⁹² И. Ковчо, Извршење малолетничких санкција, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/1999. године, стр. 685-712

воду. Казна изречена женским лицима се извршава у посебном одељењу казнено поправног завода за жене⁹³.

У овим заводима⁹⁴ осуђена малолетна лица могу да остану до навршене двадесеттреће године живота. Ако до овог узраста лице не издржи изречену казну у потпуности (а не буде пуштено на условни отпуст), упућује се у казнено поправни завод за пунолетна лица⁹⁵. Изузетно, осуђени старији малолетник који је у међувремену навршио двадесеттри године живота може остати у казнено поправном заводу за малолетнике у два случаја: а) ако је то потребно ради завршавања његовог школовања или стручног оспособљавања или б) ако му је до потпуног издржавања казне остало време до шест месеци, али најдуже до навршене двадесетпете године живота⁹⁶.

Закључак

Следеће стандарде садржане у низу универзалних и регионалних међународних докумената донетих у последње време (који су настали под окриљем Конвенције о правима детета), Република Србија је 2005. године донела посебан Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица. Тако је свеобухватно у једном законском тексту у целини уређен (материјални, процесни и извршни) правни положај малолетника као учинилаца кривичних дела, односно малолетника као жртава кривичних дела. У том циљу наша држава је извршила кодификацију малолетничког кривичног права на сличан начин као што су то учиниле и друге европске државе последњих година: Француска, Немачка, Хрватска, Македонија, Босна и Херцеговина и др.

Малолетничко кривично право предвиђа две основне врсте малолетничких кривичних санкција. То су: а) васпитне мере и б) ка-

⁹³ Н. Рицијаш, Обилежја малолетника који извршавају казну малолетничког затвора, Криминологија и социјална интеграција, Загреб, број 1/2005. године, стр. 89-105

⁹⁴ Т. Ferguson, The young delinquent in his social setting, London, New York, Toronto, 1952. године, стр. 57-83

⁹⁵ С. Газивода, Новине и проблеми у примени малолетничког законодавства, Зборник радова, Примена новог ЗКП, Београд, 2007. године, стр. 267-276

⁹⁶ Б. Цвјетко, Законска и судска политика кажњавања малолетника и млађих пунолетника казном малолетничког затвора, Хрватски летопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/2004. године, стр. 841-865

зна малолетничког затвора. То су законом предвиђене мере друштвеног реаговања према малолетним учиниоцима кривичних дела које изричу законом одређени органи (виши суд – судија за малолетнике и веће за малолетнике) у циљу заштите друштва од криминалитета кроз васпитање, преваспитање и правилан развој малолетника. Васпитне мере су основна врста малолетничких кривичних санкција. Оне се изричу редовно, по правилу, уобичајено. Могу се изрећи свим малолетним учиниоцима кривичних дела (како млађим тако и старијим малолетницима).

Супсидијарно, и то само изузетно када су испуњени законом предвиђени услови и када суд дође до уверења да се сврха малолетничких кривичних санкција не може остварити применом васпитних мера, суд може старијем малолетнику изрећи посебну врсту казне – казну малолетничког затвора. Ово је изузетна мера коју примењују судови према старијим малолетницима као учиниоцима тежих (углавном насилничких, имовинских или крвних) кривичних дела, са високим степеном кривице. С обзиром на услове примене и факултативност у изрицању ова казна је према статистичким подацима изрицана до сада у малом броју случајева (до 2 %).

др Милан Шкулић,
професор Правног факултета Универзитета у Београду

ПОСТУПАК ЗА НАКНАДУ ШТЕТЕ НЕОСНОВАНО ОСУЂЕНИМ ЛИЦИМА И ЛИЦИМА НЕОСНОВАНО ЛИШЕНИМ СЛОБОДЕ

Уводна разматрања

Одређене грешке суда и других државних органа у кривичном поступку су увек могуће. Захтеви *елементарне правичности* налажу да се лицима која су била жртве неоснованог лишења слободе или која су неосновано осуђена, накнади тиме наступела штета, те да се они на реално могуће начине рехабилитују. Одредбама чл. 556 – 564 Законика о кривичном поступку Србије уређује се посебан поступак који, иако нормативно-системски и правно-технички сврстан у корпус одредби садржаним у основном извору кривичног процесног права Србије (истоветно је, или врло слично и у већини других држава, као и у државама насталим на територији некадашње СФРЈ), суштински није кривичног карактера.¹

Ratio legis уношења поступка који је у ствари, претежно имовинско-правног карактера, мада његов циљ није искључиво накнада штете, већ има и одређене врло значајне моралне компоненте, у систем кривичнопроцесних одредби, се заснива на томе да правни основ из којег извире право на накнаду штете, рехабилитацију и остваривање других права лица која су неосновано осуђена или неосновано лишена слободе, извире из финалног исхода одређених радњи органа преткривичног или кривичног поступка, а који се суштински своди на грешке тих органа. Иако такве грешке не могу априорно бити поистовећене са кривицом органа и субјеката који су их начинили, само њихово постојање доводи до неопходности уста-

¹ Више о томе: М. Шкулић, Кривично процесно право, Правни факултет у Београду, Београд, 2009., стр. 497 – 500.

новљавања одговарајућег процесног и правног механизма за накнаду штете настале услед таквих грешака, као и рехабилитацију лица чија су права грешкама услед којих је дошло до неосноване осуде или неоснованог лишења слободе повређена, односно постојањем таквог нормативног механизма омогућава се остваривање других права тих лица.

2. Правни основ за накнаду штете лицима која су неосновано осуђена или неосновано лишена слободе

Непогрешивост, као ни нека "апсолутна" савршеност, суштински нису својствени људима, а од давнина важи констатација – *erare humanum est*. Како и у правосуђу раде људе, није могуће искључити ни грешке и заблуде које проистичу из активности правосуђа, као ни иначе, органа преткривичног и кривичног поступка. Судске заблуде нису честе, али се некада нажалост дешавају, исто као што су могуће и други погрешни, па и незаконити поступци, попут неоснованог лишења слободе, или неоправданог ограничења одређених права у преткривичном или у кривичном поступку и тсл..²

Грешке направљене у кривичном поступку, било чињеничне, било правне природе могу се у процесном смислу исправити систе-

² На пример, од када је ДНК анализа постала рутинска изузетно поуздана идентификациона и уопште доказна метода, не само да је њено коришћење допринело великом успеху у доказивању и разјашњавању кривичних дела, већ је њеном употребом, у многим државама накнадно доказан читав низ тешких судских заблуда, услед којих су невини људи били осуђивани за најтежа кривична дела. Тако је на пример, гувернер америчке државе Илиноис, након што је невиност једног осуђеника на смртну казну, неспорно доказана накнадно спроведеном ДНК анализом, 2007. године донео одлуку да се све осуде на смртну казну у тој држави, преиначе у казне доживотног затвора, у вези чега је дао и једну легендарну јавну изјаву: „*Нашим правним системом крстари дух судске заблуде*“. У САД је такође 2007. године, извесни Вилијам Грегори из Кентакија добио 3,9 милиона долара као накнаду штете зато што је 1993. године захваљујући погрешном налазу вештака оглашен кривим за једно свршено и једно покушано силовање, због чега је у затвору провео седам година, пре него што је 2000. године, након накнадне ДНК анализе ослобођен кривике. Овај неосновано осуђени је пре него што се изборио за накнаду штете од државе, добио и 700.000 долара као накнаду штете од вештака чији је погрешан налаз довео до судске заблуде. Више о томе: J.D. Wright, *Dem Täter auf der Spur*, „Parragon“, London, Köln, 2009, стр. 92 – 93.

мом правних лекова, пре свега жалбом, као редовним правним леком, као и одређеним ванредним правним лековима. Поред тога, у неким ситуацијама је потребно омогућити не само одређену процесну реакцију на утврђене грешке, доношење неоснованих одлука итд., већ је неопходно стварање одговарајућих правних механизма и за једну другу врсту компензације.³

Када човек буде неосновано лишен слободе, онда је то атак на једно од основних људских права, исто као што се неоснованом осудом врло упадљиво повређују част и углед осуђеног, али и чланова његове породице, а често и других лица која имају одређене везе са осуђеним, који увек, без обзира што је кривична одговорност начелно индивидуална, неизбежно трпе због осуде себи блиског лица.

Иако није спорно да "слобода нема цену", те да су и човекова част и достојанство начелно непроцењиве вредности, у правном смислу се и таква правна добра на један релативно сиров начин, ипак могу изразити и одређеним новчаним еквивалентом, па се тако у правном систему и омогућава захтевање и добијање накнаде штете, али и рехабилитација, те остваривање других права неосновано осуђених лица и грађана који су неосновано лишени слободе.

Правни основ за накнаду штете лицима која су неосновано осуђена или неосновано лишена слободе није једноставно одредити.⁴ Он се у овом случају само делимично темељи на општем правном правилу да штетник, а овде је то у најопштијем смислу држава чији је орган погрешно, треба да накнади штету оштећеном, јер се овај вид државне накнаде штете у основи и по правилу, не заснива на кривици,⁵ као што је то уобичајено када се ради о редовној грађанскоправној одговорно-

³ Више о томе: Д. Вујаклија, Накнада штете причињене неоправданом осудом и неоснованим лишењем слободе, „Правни живот“, бр. 12, Београд, 1982., стр. 1290 – 1301.

⁴ Више о томе: З. Јекић, Кривично процесно право, Београд, 2003., стр. 398–399.

⁵ Овде се само условно, или на неки начин, само „у првом реду“, може говорити о „државној накнади штете“, јер држава штету плаћа директно, а у ствари и у овом случају, штету у *основи* и *индиректно* „плаћају грађани“, који су порески обвезници и који на разноврсне начине (било фискалним обавезивањем самих физичких лица, било правних лица у којима опет, раде физичка лица и тсл.), финансирају државу, тј. пуне њен буџет, из којег се исплаћује и накнаде штете неосновано осуђеним лицима и лицима која су неосновано лишена слободе.

сти за наступелу штету.⁶ Додуше и овде се може радити о кривици, па чак (што је веома ретко) и о кривичном делу (на пример, примање мита или злоупотреба службеног положаја), које је довело до тога да окривљени прво буде правноснажно осуђен, а потом по ванредном правном леку ослобођен, а како код нас, тј. у Србији,⁷ није могуће понављање кривичног поступка на штету окривљеног (апсолутно дејство начела *ne bis in idem* у таквом случају), ни касније доказивање да је до таквог исхода дошло због кривичног дела, нема значаја.

Међутим, кривице овде по правилу, ипак нема, јер свако може да погреша, па то важи и за актере кривичног и преткривичног поступка, а чак и да кривица постоји, то не мења правни основ и начин накнаде штете лицима неосновано осуђенима или неосновано лишеним слободе, без обзира на евентуалну кривичну одговорност лица које је довело до неоснованог лишења слободе или до неосноване осуде, односно обрнуто, које је својим кривичним делом спречило да лице буде основано осуђено. Евентуално право државе на регрес у оваквом случају такође нема значаја за саму накнаду штете лицима неосновано лишеним слободе или неосновано осуђеним и њен правни основ, тим пре што би држава, прво морала да исплати штету, а тек потом да поставља регресни захтев лицима за која је доказано (правноснажном осуђујућом пресудом), да су својим кривичним делом (на пример, кршење закона од стране судије или примање мита, злоупотреба службеног положаја итд.), проузроковали неосновано лишење слободе, или обрнуто, издејствовали повољан исход кривичног поступка за окривљеног, а из чега је произишло да се он сматра лицем неосновано лишеним слободе или неосновано осуђеним.

Стога, правни основ за накнаду штете када се ради о неоснованом лишењу слободе, односно неоснованој осуди, треба тражити у једној врсти *објективне одговорности државе* за одређену непријатност коју су њени органи причинили конкретном грађанину, а која се потом није могла "оправдати" правноснажном осудом тог чове-

⁶ Упореди: М. Грубач, Накнада штете за неоправдану осуду и неосновано лишење слободе, Београд, 1979., стр. 16 – 17.

⁷ У Црној Гори, као и у Републици Српској, односно у БиХ, правноснажно окончан кривични поступак се под одређеним условима, може поновити и на штету окривљеног.

ка. Држава у овом случају има специфичну *гарантивну функцију* и она начелно прихвата да накнади штету својим грађанима и уопште лицима (то могу бити и страни држављани), која су била неосновано лишавана слободе или неосновано осуђивана, јер када би држава одбијала такву своју обавезу, она би с једне стране, тиме кршила права лица која су неосновано осуђивана или неосновано лишавана слободе, а тако би с друге стране, на неодговоран начин "одрешила руке" својим органима да арбитрерно хапсе и осуђују.

Правни основ за накнаду штете се овде у основи темељи на дејству *начела правичности*, као најопштијег и најзначајнијег кривично-процесног принципа,⁸ али он има и један додатни специфични аспект, који се своди на једну *моралну*, али и стриктно *правну обавезу* да онај субјект који је својим органима даје право лишавања слободе грађана, њиховог кривичног гоњења и осуђивања и који истовремено креира правни систем у коме живе грађани, гарантује одређени ниво грађанских права, ствара правне механизме заштите тих права, креира одређене обавезе за грађане и утврђује начине њиховог испуњавања, као и последице њиховог кршења итд., а то је држава, мора сносити и одређени *ризик* у односу на деловање неких елемената свог правног система и поступке својих органа. То значи да ако се на процесно валидан начин докаже да се у конкретном случају радило о неоснованом хапшењу, односно о неоснованој осуди, сама држава мора поднети и одређени финансијски терет који из тога произлази, а при том, правна држава прописивањем одговарајућих законских правила за такву ситуацију, унапред прихвата како такав ризик, тако и финансијски терет који настаје из неоснованог лишења слободе или неосноване осуде.

3. Титулари права на накнаду штете и поступак остваривања права на накнаду штете

Право на накнаду штете због *неосноване осуде* има лице у односу на које су кумулативно испуњени следећи услови: 1) постојање *правноснажне одлуке суда* којом је лице третирано као учинилац кривичног дела, тако што му је изречена кривична санкција или је оглаше-

⁸ Више о начелу правичности: S. Petrović, DECLARATION OF THE KOPAONIK SCHOOL OF NATURAL LAW, Интернет адреса: http://indok.info/kopaonik/deklaracija_eng.htm.

но кривим а ослобођено од казне, те 2) окончање поступка по *ванредном правном леку у корист* претходно правноснажно осуђеног, тако што је поводом ванредног правног лека нови поступак правноснажно обустављен или је донесена правноснажна ослобађајућа, односно одбијајућа пресуда, осим у следећим случајевима: а) ако је до обуставе поступка или одбијајуће пресуде дошло због тога што је у новом поступку оштећени као тужилац, односно приватни тужилац, одустао од кривичног гоњења или је оштећени одустао од предлога, а до одустања је дошло на основу споразума са окривљеним те б) ако је у новом поступку оптужба решењем одбачена због ненадлежности суда, а овлашћени тужилац је предузео кривично гоњење пред надлежним судом.

Право на накнаду штете нема онај осуђени који је својим лажним признањем или на други начин (на пример, фалсификовањем материјалних доказа), намерно проузроковао своју осуду, осим ако је на то био принуђен. У случају осуде за кривична дела учињена у стицају, право на накнаду штете може имати *парцијални карактер*, тј. може се односити и само на поједина кривична дела у погледу којих су испуњени услови за признање накнаде штете.

Право на накнаду штете припада и *лицу које је било неосновано лишено слободе*, а у ту категорију спадају: 1) лице које је било у притвору, а није дошло до покретања поступка или је поступак покренут, па правноснажно обустављен (изузев због смрти окривљеног), односно правноснажно је окончан ослобађајућом или одбијајућом пресудом, осим када је до обуставе поступка или одбијајуће пресуде дошло због одустања неофицијелних тужилаца од кривичног гоњења или услед одустања оштећеног од предлога, а одустанак је последица споразума са окривљеним, као ни када је оптужба одбачена због ненадлежности суда, а овлашћени тужилац је предузео гоњење пред надлежним судом; 2) лице у односу на које се извршавала казна лишења слободе, а којем је поводом било којег ванредног правног лека, осим захтева за ванредно ублажавање казне, изречена казна лишења слободе у краћем трајању од казне која је већ извршена, или је изречена кривична санкција која се не састоји у лишењу слободе (на пример, условна осуда), или је лице оглашено кривим, а ослобођено од казне; 3) лице које је услед грешке или не-

законитог рада органа неосновано лишено слободe или је дуже задржано у притвору или у установи за извршење казне или мере; 4) лице које је у притвору провело дуже времена него што траје казна затвора на коју је осуђено; те 5) лице које је у преткривичном поступку задржано од стране органа унутрашњих послова (полиције), без законског основа, под условом да му потом није одређен притвор, нити му је време током којег је био лишен слободe, урачунато у изречену казну за кривично дело или за прекршај.

Право на накнаду штете *не припада* лицу које је својим недозвољеним поступцима проузроковало лишење слободe. У поступку за накнаду штете лицима која су неосновано лишена слободe, сходно се примењују одредбе које се односе на поступак накнаде штете неосновано осуђеним лицима. Право на накнаду штете у односу на неосновану осуду *застарева* за *три године* од дана правноснажности првостепене ослобађајуће или одбијајуће пресуде, односно правноснажности првостепеног решења о обустављању кривичног поступка, а ако је поводом жалбе решавао виши суд, онда од дана пријема одлуке вишег суда. Ако је у новом поступку оптужба решењем одбачена због ненадлежности суда, о захтеву за накнаду штете се може решавати само ако овлашћени тужилац није предузео гоњење пред надлежним судом у року од три месеца од дана пријема правноснажне пресуде, а уколико по истеку овог рока овлашћени тужилац предузме гоњење пред надлежним судом, прекинуће се поступак за накнаду штете до окончања кривичног поступка.

Накнада штете се може остварити у *две врсте поступка* и *одлуком две врсте органа*: 1) *органа управе* у управном поступку и 2) *суда* у парничном поступку. За доношење одлуке о накнади штете *примарно је надлежан* одређени управни орган, јер се пре подношења тужбе суду за накнаду штете, оштећени са својим захтевом мора обратити министарству надлежном за правосуђе (Министарство правде). О постизању споразума о врсти и висини накнаде штете одлучује комисија министарства надлежног за правосуђе, а актом министра надлежан за правосуђе се ближе уређује састав и начин рада те комисије.

Тужба за накнаду штете суду се може само условно поднети, тек онда када примарни поступак није дао одговарајући резултат, што се алтернативно манифестује у два облика: 1) *стриктно* – ако

захтев за накнаду штете не буде усвојени или 2) *прећутно* – ако Министарство правде о захтеву не донесе одлуку у року од три месеца од дана подношења захтева, што представља случај тзв. ћутања управе. То значи да је суд само *супсидијарно и условљено надлежан* за решавање захтева одштетног захтева у оваквом случају. Уколико је у поступку пред органом управе постигнут *споразум* само у погледу дела захтева, оштећени може поднети тужбу у погледу остатка свог захтева. Када се подноси тужба, она се усмерава према Републици Србији, односно против државе, која је у таквом парничном поступку тзв. пасивна странка. Док траје поступак решавања захтева за накнаду штете, *не тече рок застарелости* права на накнаду штете због неосноване осуде или неоснованог лишења слободе, тј. долази до застоја у протеклу тог рока.

У односу на остваривање права на накнаду штете због неоснованог лишења слободе или неосноване осуде, постоји могућност *ограничење сукцесије* у случају смрти лица које оригинарно поседује такво право. Наследници оштећеног лица наслеђују само право на накнаду имовинске штете, а ако је оштећени већ поставио свој захтев, онда наследници могу наставити поступак само у границама већ постављеног захтева за накнаду имовинске штете. Наследници оштећеног лица могу после његове смрти наставити поступак за накнаду штете, односно покренути такав поступак, ако је оштећено лице умрло пре истека рока застарелости, а свог захтева се није одрекло, у складу са правилима о накнади штете прописаним Законом о облигационим односима.

Неоснована осуда не производи било какво друго правно дејство, осим што представља посебан основ за захтевање и добијање накнаде штете. Осуда за коју се на Закоником прописан начин утврди да је била неоснована се ни не сматра осудом, ње као да није ни било. Законодавац стога, посебно уређује официјелно поништење уписа такве осуде у казнену евиденцију, што представља посебан случај апсолутног брисања осуде, до чега долази независно од било чије процесне иницијативе. Суд који је у кривичном поступку судио у првом степену донеће *по службеној дужности решење* којим се *поништава упис неосноване осуде* у казненој евиденцији. Такво решење се доставља органу који је надлежан за вођење казнене еви-

денције, а о поништенем упису из казнене евиденције, никоме се не смеју давати подаци.

3. Морална рехабилитација и поништај уписа неосноване осуде у казненој евиденцији

Јавни медији су по природи ствари, веома заинтересовани за пласирање информација о кривичним поступцима, лишавањима слободе, осудама и уопште о проблематици криминалитета и случајевима његовог сузбијања, официјелног реаговања на кривична дела итд. Понекад се то испољава и кроз изразито штетни и деструктивни сензационализам. Могуће је у пракси уочити и директно кршење претпоставка невиности, а догађају се, што је посебно штетно и опасно, чак и покушаји медијског, па и скоро "оркестрираног" утицања на независност и непристрасност суда, као и одређени видови прејудуцирања будућег исхода тек покренутих кривичних поступака. У питању је врло важан друштвени, али и правни проблем, који наше законодавство још увек није решило на сасвим адекватан начин, јер законске обавезе (члан 3. став 2), за све субјекте права (државни органи, средства јавног обавештавања, удружења грађана, јавне личности и друга лица), да поштују претпоставку невиности и да се у својим јавним изјавама уздрже од вређања других правила поступка, права окривљеног и оштећеног, те утицања на независност, ауторитет и непристрасност суда, нису праћене и могућношћу било каквог ефикасног санкционисања супротног поступања, а увек када законодавац установи одређену норму али истовремено не пропише и одговарајућу санкцију за њено кршење, то се по логици ствари, своди само на одређену "моралну обавезу", чије је поштовање практично препуштено "доброј вољи".⁹ Поред овога, чак и најкоректније медијско извештавање о одређеном случају осуде или лишавања слободе, за које се касније у кривичном поступку утврди да су били неосновани, само по себи изазива, односно потенцијално може изазвати веома штетне последице по

⁹ Одређени покушај санкционисања таквих поступака учињен је у новом КЗ-у прописивањем кривичног дела недозвољеног коментарисања судских поступака (члан 336а), које постоји када се у време трајања кривичног поступка, а пре - доношења правноснажне одлуке суда, у намери повређивања претпоставке невиности или независности суда, дају јавне изјаве у средствима јавног информисања.

лице које је било лишено слободе, односно осуђено, па зато законодавац ову ситуацију посебно регулише.¹⁰

Тиме што се *посебним саопштењем суда* извесни субјекти официјелно упознају са коначним судским исходом одређеног случаја осуде или лишавања слободе конкретног лица, то лице остварује један *посебан вид моралне рехабилитације*. Законодавац регулише *две овакве ситуације*: 1) случај *о којем је извештавано* у средствима јавног информисања и 2) случај *о коме није медијски извештавано*. У првом случају се са судским саопштењем упознаје релативно *неодређени круг лица* и то се практично своди на једну фикцију да се исти круг лица, који је претходно медијски информисан о случају осуде или лишења слободе, сада накнадно обавештава да се ту у ствари, радило о неоснованој осуди, односно неоснованом лишењу слободе. У другом се случају ради о *циљном обавештавању* тачно одређених субјеката (државни органи, предузеће итд.).

У оба је случаја неопходно испуњење и одређеног формалног услова у виду *неопходне процесне иницијативе*, тако да до оваквог вида моралне рехабилитације никада не долази по службеној дужности, већ само на основу *захтева* лица које је било неосновано осуђено или неосновано лишено слободе. Такав се захтев може поднети и ако није истовремено поднесен захтев за накнаду штете, тј. може се поднети потпуно независно од одштетног захтева због неосноване осуде или неоснованог лишења слободе. Захтев се може поднети у року *од шест месеци* од правноснажности судске одлуке из које је произишло да се ради о неоснованом лишењу слободе, односно неоснованој осуди. Захтев се подноси суду који је у кривичном поступку решавао у првом степену, а о захтеву одлучује ванрасправно веће, уз сходну примену правила поступка која се односе на поступак за накнаду штете лицу које је неосновано осуђено или неосновано лишено слободе. Осим када се ради неоснованој осуди, према законским критеријумима који дефинишу лице које је неосновано осуђено, захтев за издавањем *посебног судског саопштења о конкретном случају*, може се поднети и када је поводом ванредног правног лека измењена правна квалифика-

¹⁰ Више о томе, Бајовић, В., Претпоставка невиности и слобода штампе, *Анали Правног факултета у Београду*, година LVI, бр. 1, 2008, стр. 194–210.

ција дела, ако је услед правне квалификације у ранијој пресуди, био теже повређен углед осуђеног лица.

Ако је случај на који се односи неоснована осуда или неосновано лишење слободе неког лица приказиван преко средстава јавног обавештавања и тиме био повређен углед тог лица, суд ће на његов захтев, објавити у новинама или другом средству јавног обавештавања, саопштење о одлуци из које произлази неоснованост раније осуде, односно неоснованост лишења слободе. Ако случај није приказиван преко средстава јавног обавештавања, такво саопштење се доставља државном органу, органу територијалне аутономије или органу локалне самоуправе, предузећу или другом правном или физичком лицу код кога је лице у радном односу, а ако је то потребно за његову рехабилитацију – друштвеној или другој организацији. После смрти осуђеног, право на подношење захтева за овим видом рехабилитације, припада његовом брачном другу, деци, родитељима, браћи и сестрама.

4. Признавање радног стажа и стажа осигурања

Лицу којем је због неосноване осуде или неоснованог лишења слободе престао радни однос или својство осигураника социјалног осигурања, признаје се *радни стаж*, односно *стаж осигурања*, као да је било на раду током временског периода у којем је услед неосноване осуде или због неоснованог лишења слободе, тај стаж изгубило. У стаж се урачунава и *време незапослености* наступеле због неосноване осуде или услед неоснованог лишења слободе, а која није настала кривицом лица које је у питању. Тако урачунат стаж ће се увек узети у обзир и приликом сваког решавања о *праву на које утиче дужина радног стажа*, као што је то случај на пример, са одређивањем висине зараде на основу тзв. минулог рада и тсл., док ће се на овај начин признати стаж осигурања у целини урачунати у пензијски стаж.

Орган или организација, тј. предузеће које је послодавац (а где би по аналогiji спадали и приватни предузетници), је дужан да поштује законско правило о признавању радног стажа, односно стажа осигурања у случајевима повезаним са неоснованом осудом, односно неоснованим лишењем слободе, што је *примарни начин* остваривања овог права, али ако му се то право не призна, оштећено лице може *супсидијарно*, тужбом усмереном против Републике Србије захтевати

да суд *утврди* да је признање времена које се има урачунати у стаж, наступило по закону. У овом је случају надлежан суд који би и иначе био надлежан супсидијарно (када то питање није примарно решено у поступку пред органом управе – Министарством правде), да решава питање накнаде штете лицима која су неосновано осуђена или неосновано лишена слободе Одлука суда је у овој ситуацији *декларативне природе*, јер се њоме само потврђује постојање права, већ насталог, тј. претходно конституисаног на основу самог закона. На захтев органа или организације, тј. послодавца код којег се остварује одређено право на које утиче дужина радног стажа, прописани допринос ће се исплатити из буџетских средстава.

5. Претпоставка невиности окривљеног и накнада штете због њеног кршења

Према одредби члана 3 Законика о кривичном поступку свако ће се сматрати невиним док се његова кривица не утврди правноснажном одлуком надлежног суда. Претпоставка невиности представља неизоставну гаранцију у односу на положај окривљеног у било којој савременој и демократској кривичној процедури. У теоријском смислу се ова претпоставка може схватити на разне начине, почев од њеног поимања у правно-техничком смислу према коме је у питању једна оборива правна претпоставка чија је основна улога да се одреди на коме лежи терет доказивања супротног, па до њеног дефинисања као важног сегмента права на одбрану окривљеног итд. У теорији се дејство претпоставке невиности често повезује са дејством начела *in dubio pro reo*,¹¹ што се заснива на чињеници да су и претпоставка невиности и ово начело установљени као процесни институти који побољшавају положај окривљеног у поступку.

Веза претпоставке невиности и начела *in dubio pro reo* се огледа у томе што се окривљени начелно сматра невиним све док се супротно не утврди правноснажном судском одлуком, али ако суд остане у дилеми у погледу доказаности кривице окривљеног он ће га ослободити оптужбе, те окривљени тако остаје невин, јер се на

¹¹ Тако: W. Beulke, *Strafprozeßrecht*, 6, neubearbeitete Afulage, „C. F. Müller“, Heidelberg, 2002, стр. 15.

њега и иначе односила претпоставка невиности. Процесно дејство претпоставке невиности је у томе што она представља средство за отклањање априорне кривице окривљеног, а у погледу њеног садржаја, важно је напоменути да се она не мења у току кривичног поступка све до момента правноснажности судске одлуке.¹² У ствари, њен садржај се не мења уколико окривљени не буде оглашен кривим, јер он тада остаје невин, а у супротном, садржај претпоставке невиности се мења у моменту правноснажности судске одлуке којом је утврђена његова кривица односно чињеница да је окривљени заиста учинио кривично дело које му се у кривичном поступку стављало на терет. Промена садржаја претпоставке невиности је тада тотална, јер она губи садржај, тј. тада престају њена фактичка важност и процесно дејство, а у правно-техничком смислу тада се ни кривица осуђеног не претпоставља, већ се она третира као извесност, чиме се наравно, он не лишава могућности да супротно доказује одговарајућим ванредним правним леком. Сви водећи национални правни системи прокламују правило да се окривљени претпостављено сматра невиним, док се не докаже његова кривица, а у општем смислу, претпоставка невиности посебно обухвата: "(i) лице које је оптужено за кривично дело мора унутар кривичног поступка, као и ван њега, да буде третирано као невино, док се његова кривица не докаже; (ii) терет доказивања да је окривљени крив за дело које је предмет оптужбе је на тужиоцу: окривљеном (брањенику) се може наметнути да одговара на доказе које је изнео тужилац, али он не мора да доказује своју невиност; (iii) да би оптужени био крив за кривично дело које је предмет оптужбе, суд мора бити убеђен у његову кривицу према одговарајућим доказним стандардима, који се у државама континентално-европског права уобичајено означавају као "унутрашње уверење судије" (*the judge's innermost conviction*), док се у земљама англосаксонског права, овде ради о правилу да је кривица оптуженог установљена ван разумне сумње (*finding the accused guilty beyond a reasonable doubt*)."¹³

Некада је у нашем ЗКП-у претпоставка невиности била регулисана на нешто другачији начин, односно као *претпоставка не-*

¹² З. Јекић, *оп. cit.*, стр. 127.

¹³ A. Cassese, *International Criminal Court*, „Oxford University Press“, London, 2003, стр. 390.

кривице, па се тако утврђивало да "нико не може бити сматран кривим за кривично дело док то не буде утврђено правноснажном одлуком надлежног суда". У теорији се понекад истицало како се не може презумпција невиности изводити из једне одредбе у којој се реч "невиност" и не помиње.¹⁴ У ствари, ово схватање превиија да су у језичком смислу појмови "виност" и "кривица" синоними, па је сходно томе, опет у језичком смислу, потпуно исто значење и њихових опозита – "невиности" и "некривице", с тим да је у уобичајеном говору реч "невиност" прилично уобичајена, док је реч "некривица" неуобичајена и практично се ни не употребљава, иако је обрнуто реч "кривица" сасвим јасног значења и има широку језичку, па и правну употребу. Другим речима, логички и језички је потпуно једнаког значења када се неко, односно свако "сматра невиним" и када се "не сматра кривим", али није спорно да је јасније значење претпоставке невиности која се формулише у позитивном облику, те да у том случају она има и нешто позитивнију симболичку конотацију и психолошко значење за окривљеног, па је у том правцу и ишла последња модификација одредбе чл. 3 ст. 2 нашег ЗКП. Таква интервенција је била оправдана и са становишта међународноправних правила, јер се у свим релевантним актима те врсте претпоставка невиности дефинише на позитиван начин, као право лица да се сматра невиним. Наравно, сада је та усклађеност само додатно појачана и на једном терминолошком нивоу, али суштински нема никакве разлике између *невиности* и *некривице*.

Процесно и правно дејство претпоставке невиности је вишестрано, па је тако и њен садржај комплексан:

1) Претпоставка невиности је једно од основних права окривљеног, који дакле, има право да се сматра невиним све док се евентуално његова кривица не утврди правноснажном судском одлуком. Право окривљеног да се сматра невиним важи како у односу на кривични поступак који се против њега води односно у погледу актера тог поступка, тако и у односу на јавност и сва друга лица, која нису актери кривичног поступка.

¹⁴ Т. Васиљевић Т. и М. Грубач, Коментар Законика о кривичном поступку, Службени гласник, Београд, 2005., стр. 31.

2) Претпоставка невиности представља процесни механизам за ослобађање окривљеног од терета доказивања сопствене невиности. Тиме се истовремено на онога ко тврди супротно пребацује терет доказивања евентуалне кривице окривљеног, а то је пре свега, овлашћени тужилац, мада наравно и суд по службеној дужности истинито и потпуно утврђује чињенице које су од важности за доношења законите одуке (начело истине – чл. 17 ст. 1). Суд при том може испитивати и утврђивати и оне чињенице које терете окривљеног, па се сходно томе тако може негирати и претпоставка невиности односно утврђивати супротно, али наравно уз обавезу суда да с једнаком пажњом испитује и утврђује и чињенице које окривљеном иду у користи (чл. 17 ст. 2).

3) Претпоставка невиности је једна од најважнијих уставних и међународноправних гаранција окривљеног, у оквиру корпуса одредби које се односе на витална права и слободе човека. Према чл. 11 Универзалне декларације о људским правима,¹⁵ "свако ко је оптужен за кривично (кажњиво) дело ће се сматрати невиним, док се на јавном суђењу, на којем су обезбеђене све неопходне гаранције за одбрану, његова кривица не докаже."

4) Претпоставка невиности представља важан елемент права на правично суђење. Према чл. 6 ст. 2 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода "свако ко је оптужен за кривично дело сматраће се невиним све док се на основу закона не докаже његова кривица."

Одредбом члана 3 ст. 2 Законика о кривичном поступку, обавеза поштовања претпоставке невиности се стриктно намеће читавом низу субјеката који се набрајају у *egempli causa* смислу, па тако, ту спадају: државни органи, средства јавног обавештавања, удружења грађана, јавне личности, као и сва друга лица, која су дужна да поштују претпоставку невиности окривљеног, те да својим јавним изјавама о кривичном поступку који је у току не вређају друга правила поступка, права окривљеног и оштећеног, независност, ауторитет и непристрасност суда. У пракси се нажалост ова ограни-

¹⁵ Усвојена и проглашена резолуцијом Генералне скупштине УН 217 А (III) од 10. децембра 1948. године.

чења често не поштују, а нарочито се у прејудуцирању осуђујућег исхода кривичног поступка, уз директно или индиректно кршење претпоставке невиности, понекад истичу несавесни представници средстава јавног информисања, али и поједине личности из сфере политике, а у неким случајевима, што је посебно опасно, и представници државне власти.

Накнада штете због кршења претпоставке невиности се не уређује на посебан начин у Законику о кривичном поступку, а отклањање штетних последица због кршења ове претпоставке, чије поштовање представља корпус права окривљеног, се само делимично регулише правилима о рехабилитацији, посебно када је у питању случај о коме је извештавано у средствима јавног информисања. Према општим правилима лице чије је право да се сматра невиним до правоснажне одлуке суда којом се утврђује његова кривица, било прекршено, има право на накнаду штете. То право може остваривати на три основна начина: 1) у склопу свог општег права због неоснованог лишења лишења слободе или неосноване осуде, до чега може доћи само уколико је током кривичног поступка који се није окончано правоснажном осуђујућом пресудом, односно другом одлуком суда којом се утврђује да је лице учинило кривично дело,¹⁶ био у притвору, односно уколико је према њему примењен други облик лишења слободе, као и онда када је био правоснажно осуђен, а потом ослобођен у поступку по ванредном правном леку; 2) уставном жалбом због повреде једног од основних права или представком Европском суду за људска права, када је у односу на лице повређена претпоставка невиности, а исцрпљена су правна средства у домаћем правном систему; те 3) подношењем имовинскоправног захтева у кривичном поступку у односу на лице које је кршењем претпоставке невиности учинило конкретно кривично дело (члан 336а КЗ)" односно подношењем према општим правилима тужбе за накнаду штете против тог лица у парничном поступку.

¹⁶ Такву одлуку представља решење о судској опомени, али и неке друге одлуке суда којом се подразумева да је лице учинило кривично дело, иако формално није оглашено кривим, као што је то на пример, случај са решењем о изрицању васпитне мере малолетнику.

6. Дејство одлука и гледишта неких међународних тела на накнаду штете због неосноване осуде и неоснованог лишења слободе

Одређени међународноправни акти такође имају јак правни ефекат на кривичнопроцесно законодавство, али по правилу, не као директни извори кривичног процесног права, већ индиректно, тако што се ратификујућим механизмима или на други начин имплементирају у националне законске прописе, или чак у некој мери утичу на судску праксу. То је посебно карактеристично за Европску конвенцију о људским правима, али и за праксу Европског суда за људска права, чему ће бити посвећена посебна пажња. И други ратификовани билатерални и мултилатерални уговори имају обавезујуће дејство за нашу земљу, али такође не у форми директне примене, већ по правилу посредством одговарајућих упућујућих одредби самог Законика о кривичном поступку, односно других закона. Сагласно Уставу међународно право се додуше, може примењивати и директно, али то по правилу, у највећем броју случајева, уопште није могуће или бар није адекватно, услед одређених језичких разлика, употребе другачијих кривичнопроцесних термина, другачијих правила о надлежности и других сличних инкопатабилности са националним законодавством.

Овом приликом ћемо се првенствено фокусирати на две врсте међународних субјеката: 1) *међународна тела која нису судског карактера*, где спадају неки комитети УН, те 2) *међународне правосудне органе*, односно органе који су по својој правној природи судски и ту ћемо пре свега, анализирати могуће правно дејство одлука Европског суда за људска права на домаћи правни поредак и питање накнаде штете због неосноване осуде и неоснованог лишења слободе.

6.1. Комитети Уједињених Нација

У комитете УН основане ради праћења поштовања одговарајућих конвенција спадају:¹⁷ Комитет за заштиту економских, социјалних и културних права (CESCR), Комитет за људска права (HRC), Комитет за елиминисање расне дискриминације (CERD), Комитет против тортуре и других суровости, нехуманог и понижавајућег третмана или кажњавања (CAT), Комитет за елиминисање дис-

¹⁷ Више о томе на Интернет адреси: http://www.un.or.th/ohchr/hrs/treaty_Bodies.htm.

криминације жена (CEDAV), Комитет за заштиту права деце (CRC), те Комитет за заштиту права радника имиграната (CMW). У овом раду ћемо посебну пажњу поклонити једном од значајнијих комитета ове врсте – Комитету за људска права, а са становишта могућег кривичнопроцесног дејства одређених активности ових комитета, поред наведеног Комитета за људска права, посебан значај има Комитет против тортуре и других суровости, нехуманог и понижавајућег третмана или кажњавања.¹⁸

Комитет за људска права представља независно експертско тело,¹⁹ основано у циљу надзора над поштовањем и применом одредби Пакта о грађанским и политичким правима Уједињених Нација. Првим факултативним протоколом уз Пакт о грађанским и политичким правима из 1966. године, установљена је посебна функција Комитета за људска права у односу на примање и разматрање представки појединаца. Ова надлежност је факултативне природе, што значи да свака држава чланица Пакта слободно одлучује да ли ће ратификовати тај додатни протокол и тиме омогућити да и њени држављани упућују своје представке овом Комитету. Према члану 1 Факултативног протокола, Комитет за људска права надлежан је да прима и разматра представке појединаца који спадају под његову надлежност и у којима се тврди да су они жртве кршења неког права наведеног у Пакту од стране државе уговорнице. Комитет неће примати саопштења која се тичу државе уговорнице Пакта, која није странка Факултативног протокола.

Након завршеног разматрања представке одређеног појединца, када су за то испуњени претходно објашњени услови, Комитет усваја своја *гlediшта* (*views*), која имају облик сличан облику суд-

¹⁸ Овде треба имати у виду да према пракси ових комитета, кршење људског права на слободу, може имати и одређене елементе мучења, или бити комбиновано са тортуром, па самим тим, одлуке ових комитета могу имати и одговарајући значај у односу на питање накнаде штете због неоснованог лишења слободе и неосноване осуде.

¹⁹ Ради се о телу које није стриктно судског карактера, како због начина свог настанка и организације рада, тако и због правила да међународни облици правосуђа настају на другачији правни начин, али сам Комитет у неким својим аспектима асоцира на судско деловање, мада ни он сам, нема претензије да врши судску власт, јер би то било супротно и одредбама на којима темељи своје постојање.

ске пресуде и садрже став о мериторним питањима која су била предмет представке, односно којима се утврђује да ли је и која одредба Пакта повређена, те шта Комитет очекује да држава учини, да би се постигла пуна сагласност са одредбама Пакта. Поред овога, Комитет доноси и своје одлуке (*decisions*), које се објављују у годишњем извештају који Комитет подноси Генералној скупштини УН. Одлуке Комитета *нису правно обавезујуће*, нити постоји орган који би имао овлашћења да такве одлуке спроводи, а Комитет једино може именовати специјалног известиоца са задатком надгледања мера које држава спроводи ради поштовања ставова Комитета. Примери из праксе у односу на поступање држава према гледиштима или одлукама Комитета су различити. Неке државе изналазе или већ поседују одговарајуће правне механизме за поштовање гледишта и одлука Комитета, а у другима је поступак различит од случаја до случаја, или се државни органи чак потпуно оглушују о одлуке Комитета.

Из низа примера произлази да *многе државе не прихватају ставове и одлуке Комитета УН за људска права*, позивајући се на различите правне основе таквог неприхватања, или комбинујући више правних основа за негативан став у односу на ставове и одлуке овог Комитета, односно за давање предности правноснажним одлукама националног правосуђа а што се слично односи и на друге одговарајуће комитете УН.²⁰ Као што се може видети из других примера, када државе настоје да у већој мери испоштују ставове Комитета УН за људска права, оне и када ставовима и одлукама тог Комитета дају одређени значај, њега не одређују као чисто правни, већ више из неких прагматичних политичких разлога настоје да у разумној мери уваже одређене ставове Комитета и при том, строго водећи рачуна о примени релевантних правила сопственог правног система. Такав став држава произлази из саме правне природе овог Комитета и других комитета УН, чији ставови нису конкретно правно обавезујући, односно како се то у литератури за одлуке комитета УН констатује – оне "нису извршни наслови и жртва повреде не може да се на њих непосредно позива".²¹ Такође се истиче: "мишљења међуна-

²⁰ Више о томе: М. Шкулић, „Дејство одлука и гледишта неких међународних тела на кривичнопроцесни систем Републике Србије“, „Правни живот“, број 9, Том I, Београд, 2006., стр. 731 – 756.

²¹ В. Димитријевић и М. Пауновић у сарадњи са В. Ђерићем, *Људска права*, „Београдски центар за људска права“ & „Досије“, Београд, 1997, стр. 144.

родних органа обавезна су за државу начелно и у целини, као субјекта међународног права. Да би одлука међународног органа имала последицу, држава мора на основу ње да предузме мере по свом избору, на које одлука указује само на општи начин."²² Другим речима, држава би морала да у свом правном систему поседује правне стандарде садржане у конвенцијама које је ратификовала, али она не мора аутоматски и нарочито, не мора на начин који би био сличан поштовању одлука касационих судова у националним правним системима, испоштовати конкретан став, па ни одлуку комитета УН који делују у оквиру конкретних конвенција и њихових протокола. Држава у свакој појединој ситуацији конкретно одређује у односу на такве ставове и одлуке, те на начин који сматра целисходним то питање решава одговарајућим правним механизмима свог законодавства и што је посебно важно – држава увек има могућност избора решења, које у конкретном случају сматра адекватним. У општем смислу, овде се ради о једном облику испољавања државне суверености.

Из овога произлази и да Србија, као и већина других савремених држава, накнаду штете због повреде одређеног права у поступку, а што се може односити и на штету насталу неоснованим лишењем слободе или неоснованом осудом, онда када је таква повреда установљена мишљењем одређеног комитета УН, не исплаћује аутоматски, нити је за то предвиђен посебан поступак, већ то може из одређених моралних, али и политичких разлога, учинити на *ex gratia* основи. Поред тога, мишљење одговарајућег комитета УН, може бити од значаја и приликом утврђивања постојања правног основа за накнаду штете, као и у односу на одређивање њене висине.

6.2. Одлуке Европског суда за људска права

За нашу државу је моментом пријема у Савет Европе, изузетно важна за правни систем уопште, а посебно за кривични поступак у конкретној примени, постала Европска конвенција о људским правима (у даљем тексту ЕКЉП), али не само њен нормативни садржај, који је ипак релативно сумаран, већ у одређеној мери и актуелна, односно већ створена, као и будућа пракса Европског суда за људска права у односу на одређене правне стандарде утврђене у ЕКЉП. Иначе,

²² *Ibidem.*

стандарди прописани У ЕКЉП су тзв. минимални стандарди, што значи да свака држава коју ова конвенција обавезује, може имати и знатно више стандарде од оних из конвенције, као што је то на пример, у вези нашег кривичног процесног законодавства, случај са чланом 7 став 2 ЗКП, којим се омогућава да у судовима на чијем подручју живе припадници националних мањина, у службеној употреби у кривичном поступку, буду и њихови језици и писма, у складу са законом. Поред тога, када је реч о заштити људских права уопште, укупни економски ниво одређене државе коју ЕКЉП обавезује, политички и други услови у којима делује њен правни систем, не представљају ваљан разлог да се у њој примењују нижи стандарди него у државама у којима су такви општи услови на вишем нивоу, јер у области поштовања и заштите људских права важи принцип "прилагођавања брзине *конвоја*, не најспоријем – већ најбржем броду".²³

Европска конвенција о људским правима је свакако најважнији међународноправни акт који је донет у оквирима Савета Европе, она важи као прва правно обавезујућа међународна кодификација о људским правима, а у њој, укључујући и 13 допуњујућих протокола, су утврђене важне и такође са кривичнопроцесног становишта, веома значајне гаранције, које су за Европу прописане као минимални кривичнопроцесни стандарди.²⁴ Са становишта кривичног материјалног и процесног права, ЕКЉП садржи следеће важне гаранције: • забрана мучења (члан 3), • право на слободу и безбедност личности (члан 5), • право на правичан кривични поступак (члан 6 I), • претпоставка невиности (члан 6 II), • право на саслушање без одлагања о природи и основама оптужбе (члан 6 III (a)), • право на одбрану (члан 6 III (c)), • право на суочавање са сведоцима који терете окривљеног (члан 6 III (d)), • начело законитости – *nulla poena sine lege* (члан 7), • потпуна забрана смртне казне (6 и 13 протокол).

²³ Тако, на пример, без обзира што у некој земљи можда нема довољно средстава да се школе или чак, болнице на одговарајући начин греју, или што је добар део становништва знатно осиромашен и не може себи да приушти довољно квалитетну храну, надлежни органи су дужни у оквиру правног система испоштују одговарајуће стандарде који се односе на грејање и исхрану у установама у којима се извршавају кривичне санкције.

²⁴ Н. Satzger, *op. cit.*, стр. 142.

Члан 5 став 5 ЕКЉП гарантује право свакоме ко је био ухапшен или лишен слободе на обештећење, а то се право заснива непосредно на дејству Конвенције, независно од (не)постојања одговарајуће регулативе у националном законодавству. Овде се поставља питање односа између одредбе члана 5 став 5 ЕКЉП и члана 41 који даје право подносиоцу представке на правично обештећење (*just satisfaction*), када је дошло до повреде једног од материјалних права из Конвенције.²⁵ Разлика између ових одредби се састоји у томе што право садржано у члану 5 став 5, може да се истиче према држави у оквиру чије јурисдикције је дошло до повреде права о којем се ради, док сама повреда права из члана 5 став 5 ЕКЉП, може да буде предмет посебне представке у поступку пред ЕСЉП, те да има као последицу примену права на правично обештећење из члана 41 Конвенције.²⁶

Одредбе ЕКЉП које се односе на кривичнопроцесне гаранције доживљавају своју примену и у поступцима пред Европским судом за људска права у Стразбуру (ЕСЉП), а пошто су његове одлуке обавезујуће за државе чланице Савета Европе, оне имају своје индиректне или директне реперкусије и за национална правосуђа. Тај суд може утврдити да је повређено одређено право садржано у ЕКЉП, а сам поступак пред њим се може започети на два начина – путем одговарајућег захтева (жалбом) државе, или индивидуалном жалбом, али Европски суд за људска права нуди само супсидијарну основну правну заштиту, јер он није некаква "суперревизиона инстанца", а индивидуална жалба том суду која не мора бити у посебној форми, се може поднети тек након што се исцрпи сва одговарајућа правна средства на националном нивоу.²⁷ Независно од врсте поступка (да ли је покренут од стране државе или појединца), одлуке ЕСЉП имају само "inter partes" дејство, па тако држава чланица (странка) ЕКЉП може одлуком ЕСЉП бити обавезана да санира повреду права, надокнади штету, те спречи истоветне повреде у будућности, а ЕСЉП може такође, према члану 41 ЕКЉП и самостално да досуди правично обештећење, ако се националним правом омогућава само непотпуно санирање повреде.²⁸ Поред тога, одлуке ЕСЉП *немају*

²⁵ А. Јакшић, Европска конвенција о људским правима – коментар. Правни факултет у Београду, 2006., стр. 149.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Н. Satzger, *op. cit.*, стр. 143.

²⁸ *Ibidem*.

аутоматско касационо дејство у односу на неку кривичну пресуду, која је већ постала правноснажна, тако да ради омогућавања дејства одлука овог суда, државе чланице морају да пропишу посебне процесне механизме, као што је утврђивање посебног разлога за понављање кривичног поступка ради отклањања повреде на коју својом одлуком указује ЕСЈП, односно установљивање других врста (ванредних) правних лекова, чијом се применом на националном нивоу омогућава оживотворење одлуке тог суда. Међутим, одлуке ЕСЈП имају директно дејство у односу на накнаду штете лицу чије је одређено основно право гарантовано ЕКЈП повређено, па се то односи и на накнаду штете настале услед неосноване осуде или неоснованог лишења слободe, као и када је у питању кршење претпоставке невиности. Својом одлуком ЕСЈП утврђује конкретну висину накнаде штете коју је дужна да плати држава чији су органи повредили право на слободу или право на поштовање претпоставке невиности лица које је поднело представку Европском суду за људска права.

6.3. Основни процесни и правни механизми у кривичном процесном праву Србије, Републике Српске и Црне Горе у односу на одлуке и ставове одређених међународних органа

Одлука релевантног међународног суда, којом су утврђене повреде одређених права окривљеног у кривичном поступку који је резултирао правноснажном осуђујућом пресудом, *нема аутоматско касационо дејство*. То значи да учињене повреде права осуђеног у кривичном поступку, које су таквим одлукама, тј. одлукама међународног суда утврђене, имају значај који је формално и правно-технички изједначен са значајем *релативно битних повреда* одредаба кривичног поступка. Одредбе које се односе на понављање кривичног поступка сходно се примењују и кад је поднесен захтев за измену правноснажне судске одлуке због повреде права осуђеног у кривичном поступку, која је утврђена одлуком међународног суда, у складу са потврђеним међународним уговором, а повреда је била од утицаја на законито и правилно доношење пресуде (члан 414). Овде је дакле, потребно да се кумулативно испуне следећи услови: 1) *постојање формалне одлуке одређеног међународног судског ауторитета* – да је одлуком одређеног међународног суда насталог ратификованим

међународним уговором, утврђено да су у току кривичног поступка кршена основна људска права и основне слободе, те 2) *постојање каузалитета између учињене повреде и донесене судске одлуке* – да је судска одлука заснована на таквом кршењу. Поред тога, Законик о кривичном поступку је прихватио доста раширено схватање да судска одлука мора да буде укинута кад је у њој употребљен незаконит доказ, па и кад је очигледно да би и без тог доказа остала иста.²⁹

Слично и у Црној Гори. Један од разлога за понављање кривичног поступка у користи осуђеног (члан 426 став 2 тачка 6 ЗКП ЦГ), јесте заснивање пресуде на кршењу људских права и основних слобода – ако је одлуком Европског суда за људска права или другог суда настало ратификованим међународним уговором, утврђено да су у току кривичног поступка кршена људска права и основне слободе и да је пресуда заснована на таквом кршењу, а да је понављањем поступка могуће исправити учињену повреду. Поред тога, у складу са чланом 437 став 2 ЗКП ЦГ, Врховни државни тужилац Црне Горе ће уложити захтев за заштиту законитости кад је одлуком Европског суда за људска права или другог суда основаног потврђеним међународним уговором утврђено да су у току кривичног поступка повријеђена људска права и основне слободе, а уз то је још испуњен и један од следећих алтернативно прописаних услова: а) надлежни суд није дозволио понављање кривичног поступка, или б) повреда начињена у судској одлуци се може отклонити укидањем одлуке или њеним преиначењем, а без поновног вођења поступка.³⁰

Један од разлога за понављање кривичног поступка у Републици Српској у корист осуђеног је и заснованост пресуде на кршењу људских права и основних *слобода* – ако су одлуком Уставног суда Босне и Херцеговине, Дома за људска права, Европског суда за људска права, или Уставног суда Републике Српске, кумулативно утврђене *две чињенице*: а) да су у току поступка кршена

²⁹ М. Грубач, *Кривично процесно право*, четврто измењено и допуњено издање, Службени гласник, Београд, 2006, стр. 251.

³⁰ Више о томе: М. Шкулић, Коментар Законика о кривичном поступку Црне Горе, Мисија ОЕБС-а у Црној Гори и Министарство правде Црне Горе, Подгорица, 2009., стр. 1169 – 1170.

људска права и основне слободе и **б)** да је пресуда заснована на том кршењу (чл. 333. ст. 1.(ђ));

Сличан разлог за понављање кривичног поступка, онеме који постоји у Законику о кривичном поступку Србије, као и у ЗКП-у Црне Горе, односно Републике Српске и БиХ, егзистира у немачком кривичном поступку, у којем је иначе, за разлику од Србије,³¹ понављање кривичног поступка, могуће како у корист, тако и на штету окривљеног, као што је то иначе, могуће и у Црној Гори и у Републици Српској, те у БиХ уопште. Без обзира што је Немачка рано приступила Европској конвенцији о људским правима и основним слободама, те омогућила да њене одредбе буду сматране унутрашњим правом, које се може директно примењивати у кривичном поступку, то ипак није производило одговарајуће практичне консеквенце, све док није дошло до одређених промена у националном правном систему. С једне стране, повреда одређеног права из Конвенције није могла да у Немачкој буде непосредни разлог за уставну жалбу,³² док с друге стране, све док у немачко кривично процесно право није унесен посебан разлог за понављање кривичног поступка, који се односи на одлуку Европског суда за људска права, била је искључена и таква могућност.³³ Према тачки 6 § 359 Законика о кривичном поступку Немачке (StPO), један од разлога за понављање кривичног поступка постоји и када Европски суд за људска права утврди повреду Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода или њених протокола и да је пресуда заснована на тој повреди. Овај разлог може да доведе до понављања кривичног поступка само у корист окривљеног.³⁴ Поред тога, слично као што би то требало да важи и за наш нови кривични поступак, у немачкој пракси,³⁵ али и у кривичнопроцесној теорији, истиче се да овако формулисан разлог за понављање кривичног поступка, никако не

³¹ Упореди: Ђ. Лазин, Начело *ne bis in idem* у кривичном процесном законодавству Србије, рад у зборнику са међународног научног скупа – „Кривично процесно законодавство у југоисточној Европи и стандарди Европске Уније и Савета Европе“, стр. 158–159.

³² BverfGE, 64, 135, 157.

³³ G. Pfeiffer, (Hrsg), део који је писао W. Schmidt, *Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung*, 5., neu bearbeitete Auflage, „Verlag C. H. Beck“, München, 2003, стр. 1864–1865.

³⁴ G. Pfeiffer, (Hrsg), део који је писао W. Schmidt, *op. cit.*, стр. 1865.

³⁵ OLG Stuttgart NSTZ-RR 2000, 244.

значи да постоји *законска претпоставка каузалитета* између одређене повреде неког процесног основног права у смислу Европске конвенције и правноснажне пресуде.³⁶ Наиме, како се то наводи у немачкој доктрини, за понављање кривичног поступка је потребно, не само да Европски суд за људска права утврди да је учињена повреда одређеног основног права, већ је потребан и следећи услов – да је пресуда донета у кривичном поступку, заснована на тој повреди.³⁷

Ставови и одлуке Комитета Уједињених нација у односу на које је наша земља прихватила могућност подношења индивидуалних представки, а исто важи и за одлуке Европског суда за људска права у Стразбуру, *не могу директно и формално утицати на правноснажно окончане кривичне поступке у Србији*. То формално није могуће, како због дејства принципа *ne bis in idem* и начелног ауторитета правноснажне судске одлуке у правној држави, тако и услед чињенице да у самим изворима права по којима поступају та међународна тела, није прописано да су њихове одлуке и ставови формално обавезујући, нити постоји механизам њихове директне примене. С друге стране, одређени став или одлука таквог Комитета, може бити основ за подношење одређених ванредних правних лекова, а пре свега, захтева за понављање кривичног поступка, односно захтева за заштиту законитости, који се могу поднети у корист осуђеног лица. Међутим, то апсолутно није могуће по аутоматизму, већ би било потребно да надлежни суд процени да је одлука, односно став, таквог међународног тела, одређена нова чињеница која би могла довести до понављања поступка, односно да се тиме указује на повреду одређеног закона, када се ради о захтеву за заштиту законитости и при том, не постоји никаква гаранција да ће се такви захтев априорно позитивно решити. С обзиром, да иако правно необавезујући, одлуке и ставови комитета УН, насталих конвенцијама које је наша држава ратификовала и у односу на које у одређеним случајевима такође постоје и ратификовани протоколи имају велики политички значај, надлежни државни органи, могу у одређеним ситуацијама, када с обзиром на све околности оцене да је то правично, односно целисходно, лицима чија су права у одређеном кривичном поступ-

³⁶ G. Pfeiffer, (Hrsg), део који је писао W. Schmidt, стр. 1865.

³⁷ Kleinknecht/Meyer-Goßner, Strafprozeßordnung mit GVG und Nebengesetzen, 44., neubearbeitete Auflage, „Verlag C. H. Beck“, München, 1999, стр. 1157.

ку повређена, исплаћивати одговарајућу новчану компензацију, али само на чисто *ex gratia* основи. То наравно, не могу чинити судски органи, јер се за њих у оваквим случајевима ради не само о *res iudicata*, а и не постоји било какав судски, односно процесни механизам за такво поступање, већ ту могућност имају органи који припадају извршној власти, а пре свега – Министарство правде. Ту би се радило о некој врсти *акта милости*, што и произлази из *ex gratia* концепта накнаде. У неким ситуацијама би, што зависи од одговарајуће процене надлежног субјекта, могао доћи у обзир и класичан акт милости у кривичноправном смислу – помиловање, које би могао дати Председник Републике. Помиловање би се у оваквим случајевима, по логици ствари, с обзиром да се ради о правноснажној одлуци у односу на коју су исцрпљена сва правна средства домаћег правног система, могло односити на: а) потпуно или делимично ослобођење од извршења казне; б) замену изречене казне блажом казном или условном осудом, односно њиме би се могло постићи – в) брисање осуде или г) укидање, односно краће трајање одређених мера безбедности.

Поред тога, према члану 145 став 4 Устава Републике Србије, судску одлуку може преиспитивати само *надлежни суд*, у законом прописаном поступку. То значи да према уставноправним правилима наше државе, нема могућности да било који несудски орган преиспитује судску одлуку, донету у оквирима нашег правног система, што се у ствари, једино може односити на одређене комитете УН, а не и на Европски суд за људска права, који је по дефиницији судски орган, односно врста суда. Питање је, какав је однос овог правила са претходно објашњеним нормама међународних уговора према којима је наша држава прихватила надлежност одређених комитета УН. У одговору на ово питање треба имати у виду и члан 16 став 2 Устава Републике Србије, према којем потврђени међународни уговори морају бити у складу с Уставом. Из овога би произишло да се наша држава уговорима који гарантују заштиту одређених права и слобода, обавезује да поштује тако прихваћене обавезе у домену обезбеђења гарантованог правног положаја грађанима (минимални стандард), али да не прихвата и да одређена међународна тела настала на темељу таквих уговора, а која нису судског карактера, преиспитују одлуке судова у Републици Србији и посебно не прихвата да таква тела, својим одлукама покушавају директно да мењају правноснажне судске одлуке. Другачије тумача

чење не би било логично, а поред тога, као што је то већ и објашњено, одлуке и ставови комитета УН, иако имају велики политички значај, *нису правно обавезујући*, у смислу да би могли директно да утичу на начин (пре)решавања правноснажно већ решених кривичних предмета. Њихов такав правно необавезујући карактер је у новом Уставу Србије још и додатно потенциран правилом да судску одлуку може преиспитивати само *надлежни суд, у законом прописаном поступку* (члан 145 став 4). Као што је то већ објашњено, само евентуално и не по аутоматизму, одлука односно гледиште одређеног комитета УН, као несудског органа, би се могла сматрати разлогом за улагање одређеног ванредног правног лека, али би и тада питање да ли ће се такав правни лек улагати, односно да ли он може имати одређеног ефекта, било препуштено надлежним домаћим органима у оквиру правног система Републике Србије. Сходно томе, Републички јавни тужилац би слободно процењивао да ли је потребно на темељу таквог разлога улагати захтев за заштиту законитости, а о таквом захтеву би, ако би он био поднет, према свом слободном уверењу решавао Врховни касациони суд, исто као што би првостепени суд, слободно процењивао да ли је потребно на темељу таквог разлога поновити кривични поступак и ако би тако одлучио, он би такође потпуно слободно и невезан било каквим формалним правилима, одлучивао да ли је услед постојања таквог разлога, потребно донети другачију одлуку у новом поступку. Такође би одлука, односно гледиште неког комитета УН, могли само *de facto*, али никако не и формално, односно – *de iure*, да буду чињеница, која би могла имати одређеног значаја за давање помиловања, као акта државне милости у односу на конкретно лице. Наиме, одлуке и ставови тих тела немају судски ауторитет, нити њима претходи вођење одговарајућег судског поступка, као што је то случај са одлукама Европског суда за људска права, па самим тим није ни прихватљиво да се таквим одлукама и ставовима даје значај посебног формалног основа за преиспитивање законитости и правилности правноснажних судских одлука, с тим да увек остаје могућност да су у њима садржане одређене нове чињенице и докази, који према општим правилима могу, али не морају, бити основ за понављање кривичног поступка, а онда зависно од исхода таквог поступка и за накнаду штете.

7. Закључак

Право на слободу је једно од виталних права човека и оно се у демократским правним системима штити на енергичан начин. То право се у тим истим правним системима може и озбиљно ограничавати, али само на законом прописан начин и само из законом прописаних разлога. У основи се права на слободу лишавају лица која су својим чињењем или нечињењем на нивоу основане сумње одређеним кривичним делима повредила или угрозила одређена права других (на пример, убиством повредила право на живот, крађом право на имовину итд.), због чега се против њих води кривични поступак у оквиру којег се могу и лишавати слободе (као када им се на пример, одређује притвор). Права на слободу се лишавају и лица која су правноснажно осуђена на казне које подразумевају лишење права на слободу, што је најтипичније за најкласичнију кривичну санкцију – затвор. Међутим, у односу на обе ове варијанте законитог лишавања права на слободу, могуће је и да су оне резултат одређених грешака или судских заблуда, у погледу којих законодавац с једне стране, прописује одговарајуће механизме за њихово процесно санирање (попут на пример, система редовних и ванредних правних лекова у кривичном поступку), а с друге стране, установљава и одговарајући механизам за накнаду штете лицима која су неосновано лишена слободе, као и лицима која су неосновано осуђена, исто као што одговарајуће могућности за накнаду штете имају и лица којима је повређена претпоставка невиности у кривичном поступку, односно у вези с тим поступком.

Песници су се питали "да ли ће слобода умети да пева као што су сужњи певали о њој". Није и не може бити спорно да живот без слободе постаје бљутав и мање вредан. Такав живот често губи суштински смисао или му је основни смисао да се човек лишен слободе за слободу избори или макар, слободу дочека. Када је лишавање слободе исход грешке надлежних државних органа, онда то представља својеврсну иронију да они који превасходно постоје да би штитили права и слободе грађана, у неким ситуацијама повређују једну од основних људских слобода, али су грешке најалост, ипак увек могуће, а човек ни у ком случају није безгрешно биће. Свакако нису безгрешни ни службени актери преткривичног и кривичног поступка.

Неке су грешке непоправљиве. Слобода у основи нема цену и

нема тих финансијских средстава која човеку који је неосновано био лишен слободе, могу надокнадити изгубљену слободу, односно време које је провео лишен слободе. Исто се односи и на неосновану правноснажну осуду. Међутим, право иако несавршено и без обзира што не поседује некакав "времеплов" који би човеку могао вратити "изгубљено" или "украдено" време, ипак поседује одговарајуће нормативне механизме којима се утврђује чак и "цена слободе". Механизам накнаде штете лицима неосновано лишеним слободе или неосновано осуђеним није савршен, али ни право није савршено, јер ни човек који право креира није савршен, али боље је имати и такав механизам, него немати никакав начин накнаде штете лицима која су била неосновано осуђена или неосновано лишена слободе.

У одређивању вредности "изгубљене" слободе, судови морају бити не само крајње реални, већ и максимално правични. "Цена" слободе се не може свести на некакву механичку "тарифу", према временским јединицама које је човек провео неосновано лишен слободе, већ слично као што у савременим кривичноправним системима висина новчане казне има у основи релативан карактер (систем "дани – новчана казна"), те на њу утиче економска снага лица коме се таква казна изриче, тако и у овом случају, висина накнаде штете лицу које је било неосновано лишено слободе, мора зависити од конкретне савесне и правичне оцене, колику је он штету с обзиром на све релевантне околности претрпео. У такве околности осим оних које су потпуно објективне, попут времена лишења слободе, услова у којима се лишење слободе реализовало и тсл., спадају и субјективне околности које се односе на личност човека који је неосновано био лишен слободе и његове уобичајене животне прилике. Потребно је оценити како реални губитак који је човек претрпео јер услед неоснованог лишења слободе није могао привређивати, тако и штету која је настала услед патње којој је био изложен због неоснованог лишења слободе или неосноване осуде, а што представља вид нематеријалне штете.

Штета, било материјална, било нематеријална, што би овде било типичније, може наступити и кршењем претпоставке невиности. "Ухваћен силоватељ", "Убица мора бити кажњен", "Монструм на оптуженичкој клупи"... Овакви наслови су праве "бомбе" и сигурно изазивају снажан ефекат у јавности. У читаоце штампе и гледаоце телевизије спадају

и судије који једини и могу коначно да утврде да ли је заиста доказано кривично дело и да ли га је учинила особа која је због њега оптужена. Да ли јавно коментарисање случаја који се решава у кривичном поступку и чији је коначни исход начелно неизвестан, представља притисак на суд? У принципу суд би морао бити имун на све утицаје, па и медијске. Судије би морале бити стручни и часни професионалци који одлучују на темељу изведених доказа. Али и судије су људи и не живе под "стакленим звоном". Човек је често, некад и подсвесно, под снажним утицајем сугестије и аутосугестије. Мало шта има такву моћ сугестије као што су то средства јавног информисања. Законик о кривичном поступку прописује да се свако сматра невиним док се његова кривица не утврди правноснажном одлуком суда (члан 3). Окривљени има *право* да се сматра невиним. То је утврђено и нашим Уставом, као и релевантним међународним актима, попут Европске конвенције о људским правима и основним слободама. Законик о кривичном поступку прописује и да се јавним изјавама о кривичном поступку који је у току не сме вређати претпоставка невиности. У пракси ово није увек поштовано, а било је нажалост и случајева "оркестрираних" кампања усмерених на прејудуирање исхода кривичног поступка.

Тежећи да окривљене заштити од медијског линча, али и да суд заштити од сугестивних утицаја, законодавац је недавно прописао кривично дело недозвољеног јавног коментарисања судских поступака. Ово кривично дело неће постојати онда када се уобичајено коментарише кривични поступак, тако што се све до правноснажног окончања поступка о особи која се за кривично дело терети пише са одређеном нужном "резервом". То је најједноставније постићи коришћењем израза "осумњичени", "окривљени" или "оптужени", а избегавањем термина "учинилац", или конкретнијих појмова, као што су: "убица", "разбојник", "лопов" итд. Чак и ако неко ко није правно образован или га просто понесе атмосфера изнесе коментар који се формално не би могао сматрати коректним тиме не би извршио ово кривично дело, ако није коментарисао баш у намери да на такав начин повреди претпоставку невиности или независност суда. Ово кривично дело се не може учинити из нехата већ је неопходно постојање умишљаја, што значи да учинилац мора бити свестан да својим јавним изјавама повређује претпоставку невиности, те да то хоће или на то макар пристаје. Ни ово није довољно, већ је овде нужно и постојање намере, као посебно израженог субјективног односа

учиниоца према свом делу, тако да он наглашено циљано и тенденциозно даје одређене изјаве, баш зато да би њима повредио претпоставку невиности и судску независност, што, свакако, није увек лако доказати. Ако би на пример, неки блиски рођак убијеног, јавно завапио да "убица" мора добити заслужену казну, или уколико би новинар у емисији посвећеној серијским силовањима, изнео став о неопходности да "силоватељ" буде строго кажњен, ту се по правилу не би радило о кршењу претпоставке невиности, јер би се у обе ситуације подразумевало да се захтева "правда" у односу на конкретан случај. Овде би требало имати у виду и емотивно стање оштећеног кривичним делом, као и право новинара да се залаже за одређену криминалну политику. Обрнуто, ако би се конкретан случај данима или недељама приказивао на одређени инкриминишући начин, а особа која је тек осумњичена или оптужена, константно третирана као учинилац, тада би се могло радити о кривичном делу које се састоји у кршењу претпоставке невиности.

Стандарди правне државе подразумевају поштовање претпоставке невиности. То важи и за она кривична дела која су ужасавајућа за грађане. У масовним медијима демократских земаља увек се користе изрази који случај објашњавају на нивоу одређеног степена сумње. То представља важан елемент правне културе. Није тешко поштовати претпоставку невиности. Као што адвокат брани човека а не кривично дело, тако и новинар треба морално да осуђује кривично дело, али не и човека који је тек оптужен. Због значаја претпоставке невиности и самим тим, тежине повреде права човека да буде сматран невиним све док се супротно не утврди правноснажном судском одлуком, веома је важно да се људи у односу на које је претпоставка невиности јавно кршена, обештете на одговарајући начин.

Предраг Васић,
судија Вишег суда у Београду

ПРУЖАЊЕ МЕЂУНАРОДНЕ ПРАВНЕ ПОМОЋИ КАО ГАРАНТИЈА СРБИЈЕ НА ПУТУ КА ЕВРОПСКИМ ИНТЕГРАЦИЈАМА

Међународна правна помоћ је помоћ коју указују органи једне државе органима друге државе у међународном правном саобраћају у грађанским и кривичним стварима. Услед слободног кретања људи, робе, капитала и идеја настаје низ правних односа и правних ситуација са елементом иностраности које домаћи судови морају да решавају на основу домаћих прописа, билатералних и мултилатералних уговора који су ратификацијом постали део домаћег права. Међународна правна помоћ представља средство за превазилажење ограничења дејства закона у простору и проблема због постојања великог броја држава од којих свака има искључиву власт над лицима и стварима на својој територији.

Општи услов за указивање правне помоћи страном држави је да и судови те државе указују српским судовима правну помоћ односно да постоји реципроцитет у указивању правне помоћи. Уколико је са неком државом уговорена правна помоћ то значи да постоји узајамност односно реципроцитет. Уколико због поремећаја међу-државних односа страна држава поред закљученог билатералног уговора не указује правну помоћ српским судовима примениће се реторзија¹ те ће српски судови ускратити правну помоћ иностраном суду. Фактички реципроцитет постоји уколико инострани судови и без закљученог уговора указују правну помоћ нашим судовима. Објашњење о постојању реципроцитета даје Министарство правде у Влади Републике Србије, Одељење за међународну правну помоћ.

¹ Лат. *retorsio* - узвраћање истом мером, од лат. *retorquere* - окренути, узвратити. Смисао реторзије је да се друга страна приволи на промену понашања.

Међународна правна помоћ подразумева достављање судских и вансудских аката (тужби, оптужних аката, предлога, пресуда, решења, позива) предузимање процесних радњи (прибављање исправа, испитивање окривљеног, саслушање сведока, вештака, попис ствари, увиђај, претрес просторија и лица, заплена ствари, транзит преко домаће територије) обавештавање о прописима, достављање извода из матичних књига, екстрадиција, трансфер кривичног поступка, међународни трансфер осуђених лица.

Од посебног значаја је чињеница да је Република Србија закључила уговор о пружању правне помоћи са свим државама које су настале на подручју бивше СФР Југославије што ће допринети превазилажењу многобројних проблема грађана насталих дезинтеграцијом социјалистичке Југославије, борби против организованог криминала, гоњењу, учинилаца ратних злочина почињених на простору бивше Југославије, бржој хармонизацији са прописима Европске уније и европским интеграцијама. Приликом пружања правне помоћи међу државама посебно у кривичним стварима од значаја је и полицијска сарадња у оквиру Међународне организације кривичне полиције - Интерпол основане 1923. године у Бечу, са седиштем у Паризу као и путем Службе Европске полиције - Еуропол основане 1995. године са циљем ангажовања на превенцији и борби против међународног тероризма и међународног организованог криминала на плану илегалне трговине дрогом и нуклеарним материјалом, у сузбијању међународне трговине људима и њиховим органима, на спречавању илегалне емиграције, експлоатације људских бића и против трговине украденим путничким возилима.

Кључне речи: *међународна правна помоћ, међународни правни саобраћај, билатерални уговори, мултилатерални уговори, реци-процитет, закони, судска одлука, арбитражна одлука, замолница, екстрадиција.*

Правни основ за пружање међународне правне помоћи у грађанским стварима

Основ за пружање правне помоћи у грађанским стварима што подразумева достављање писмена, извршење замолница, слободан

приступ судовима, акторску кауцију, сиромашко право, легализацију исправа јесу билатерални², мултилатерални уговори и закони - Закон о парничном поступку³, Закон о решавању сукоба закона са прописима других држава⁴. Нека питања правне помоћи третирају се и конзуларним конвенцијама као што је овера исправа, састављање судских писмена сопственим држављанима.

У оквиру Хашке конференције за међународно приватно право усвојено је неколико конвенција које представљају мултилатералне међународне уговоре којима се регулише питање међународног правног саобраћаја. Најзначајнија је Хашка Конвенција о грађанском судском поступку из 1905. године⁵ која је ступила на снагу 27. априла 1909. године, и која олакшава приступ судовима тако што између држава уговорница укида кауцију за обезбеђење парничних трошкова, регулише указивање бесплатне судске помоћи, прописује начин достављања судских и вансудских аката као и начин достављања и извршења замолница за извођење појединих процесних радњи.

1954. године донета је на Седмом заседању Хашке Конференције за међународно приватно право Конвенција о грађанском поступку⁶ која је заменила Конвенцију из 1905. године и која је ступила на снагу 12. априла 1957. године и којом је прописан конзуларни пут општења у погледу достављања судских, вансудских аката у грађанским и трговачким стварима, извршење замолница, а свака држава уговорница може посебном изјавом саопштити да ће признати само дипломатски пут општења.

² Двострани уговори о правној помоћи у грађанским стварима закључени су са Алжиром, Аустријом, Белгијом, Босном и Херцеговином, Бугарском, Црном Гором, Чешком, Француском, Грчком, Холандијом, Хрватском, Индијом, Ираком, Ираном, Италијом, Јапаном, Кипром, Либијом, Мађарском, Македонијом, Монголијом, Норвешком, Пољском, Румунијом, Руском федерацијом, Сједињеним Америчким Државама, Словачком, Шпанијом, Швајцарском, Шведском, Турском, Великом Британијом.

³ (Сл. гласник РС, бр. 125/04, Сл. гласник РС, бр. 111/09)

⁴ (Сл. лист СФРЈ, бр. 43/82, 72/82 и Сл. лист СРЈ, бр. 46/96)

⁵ "Службене новине Краљевине Југославије, бр. 100/1930, ступила на правну снагу у међународно правном смислу за Краљевину Југославију 7. јануара 1930. године.

⁶ (Сл. лист СФРЈ - Додатак, бр. 6/1962)

Конвенција о олакшању међународног приступа судовима из 1980. године⁷ ступила је на снагу 1988. године и иста је предвидела национални третман странаца пред домаћим судовима у погледу коришћења судске помоћи у грађанским и трговачким стварима. Конвенција је установила реципроцитет између држава уговорница у погледу ослобађања од полагања обезбеђења за трошкове парничног поступка као и у погледу извршивости одлука о обавези плаћања судских трошкова.

Од значаја за пружање међународне правне помоћи су и Конвенција о достављању у иностранству судских и вансудских аката у грађанским или трговачким стварима из 1965. године која је ступила на снагу 10. фебруара 1969. године којом је прописано да свака држава уговорница треба да одреди централни орган за пријем замолница и поступање по њима као и за доставу истих надлежним органима те државе као и достављање лицима у иностранству преко дипломатских и конзуларних представника, под условим да се држава пријема томе не противи.

1970. године је усвојена Конвенција о прибављању у иностранству доказа у грађанским и трговачким стварима која је ступила на снагу 7. октобра 1972. године која је имала за циљ да олакша достављање и извршење замолница и која је прописала извођење доказа, вршење других судских радњи за потребе судских поступака али не обухвата достављање судских аката и мера обезбеђења или извршења. Сходно одредбама Конвенције замолницу саставља суд и доставља је централном органу, поред судског прибављања доказа путем замолнице докази могу бити прибављени и од стране дипломатских или конзуларних представника једне државе који могу на територији друге државе у оквиру свог јурисдикционог подручја и без примене принуде, изводити доказе у грађанским и трговачким стварима који се воде пред судом државе коју они представљају и то само ако су у питању држављани те државе.

Поред поменутих пет конвенција које су донете у оквиру Хашке Конференције за међународно приватно право од значаја за пружање правне помоћи су и Конвенције које је донео Савет Европе

⁷ (Сл. лист СФРЈ - Међународни уговори, бр. 4/1988)

као и Европска унија. Савет Европе је 1977. године усвојио Европски споразум о прослеђивању молби за судску помоћ који је ступио на снагу 28. фебруара 1977. године и који је ратификовало 27 држава. Споразум садржи и допунски Протокол из 2001. године а самим Споразумом је предвиђено образовање у свакој држави уговорници, пријемног и отпремног органа надлежног за пријем и отпрему замолница у поступку судске помоћи у грађанским, трговачким и управним стварима. На територији Европске уније примењује се Конвенција о достављању судских и вансудских аката у грађанским или трговачким стварима која је усвојена 1997. године и иста се односи на судске и вансудске документе које треба пренети из једне државе чланице у другу ради доставе одређеном примаоцу.

Поступак указивања правне помоћи

Приликом указивања међународне правне помоћи у грађанским стварима разликује се непосредан и посредан начин општења. Приликом непосредног општења реч је о директном контакту без посредника на релацији домаћи суд - страни суд док код посредног начина судови опште индиректно преко других надлежних органа на пример, Министарства правде, дипломатског или конзуларног представништва државе молиље. Закон о парничном поступку Републике Србије није прописао посебну форму замолнице али свакако да њена форма треба да одговара форми сваке друге јавне исправе те мора да буде састављена у виду писане исправе, потписана и оверена печатом суда који тражи правну помоћ. У замолници мора да буде наведен назив замољене државе, назив органа у тој држави од којег се тражи извршење захтева из замолнице. Већина билатералних уговора (са Македонијом, Кипром, Француском) које је наша држава закључила предвиђа да се замолница саставља на језику државе молиље с тим што се прилаже оверен превод на језику замољене државе. Хашке Конвенције из 1954. и 1980. године предвиђају да замолница мора бити састављена на језику замољене државе, на језику државе молиље уз оверени превод. У суштини замолница мора да садржи основне податке а то су подаци о органима, подаци о странкама, подаци о поступку поводом кога се тражи правна помоћ, као и захтев са инструкцијом замољеном органу. Поступак по за-

молници за достављање писмена спроводи се по законима замољене државе (*lex fori*). Поступак по замолници за извођење процесних радњи као што је испитивање окривљеног, саслушање сведока или вештака врши се по прописима замољене државе са могућношћу да се процесна радња изврши и на начин како то захтева суд државе молиље у ситуацији када поступак није противан јавном поретку замољене државе.

Може се десити да замољена држава одбије пружање правне помоћи по замолници странаго суда из формалноправних или материјалноправних разлога. Судови по замолницама поступају без претходног захтева да се предујме трошкови и трошкови се подмирују из средстава суда с тим што се по указаној правној помоћи уз списе о предузетој радњи иностраном суду доставља захтев за накнаду трошкова пружања помоћи. Хашка Конвенција из 1954. године је предвидела принцип бесплатне правне помоћи с тим што су предвиђени и изузеци када замољена држава има право да тражи накнаду трошкова и то за сведоке, вештаке, интервенцију суда у ситуацији када се сведок добровољно не јави суду, у случају извршења замолнице, достављања на посебан начин.

Слободан приступ судовима

Страни држављани могу пред домаћим судовима покретати и водити све оне поступке које могу водити и домаћи држављани. Слободан приступ судовима подразумева не само да физичка лица могу покретати све врсте поступака као и домаћи држављани већ ово право припада и страним правним лицима.

Акторска кауција

Обезбеђење трошкова парничног поступка (*cautio iudicatum solvi*) обавезује странца који подноси иницијални акт - тужбу домаћем суду да положи одређену своту новца на име трошкова поступка које тужени може имати за случај да тужилац изгуби поступак. Обезбеђење трошкова парничног поступка одређује суд на предлог туженог који има право да се не упусти у спор док суд правноснажно не одлучи о његовом предлогу, а ако предлог буде усвојен док странац не положи утврђену кауцију. Предлог за обезбеђење тро-

шкова парничног поступка може се поставити најкасније на припремном рочишту а ако се припремно рочиште не одржава на првом рочишту за главну расправу пре него што се суд упусти у расправљање о главној ствари. Висину акторске кауције и рок за полагање кауције одређује суд по слободној оцени а у ситуацији када лице поред домаћег држављанства има и држављанство неке стране државе суд ће сматрати да има само домаће држављанство те неће бити у обавези да положи акторску кауцију. Постоје лица која су ослобођена полагања акторске кауције а то су лица која имају статус избеглица, лица без држављанства - апатриди, као и лица која покрену поступак сходно одредбама Конвенције о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце из 1980. године. Сходно одредби члана 83. Закона о решавању сукоба закона странац који се појави као тужилац пред домаћим судом неће бити дужан да положи акторску кауцију ако је у питању лице без држављанства а које има пребивалиште у Републици Србији, ако у држави чији је држављанин тужилац, домаћи држављани нису дужни да дају обезбеђење парничних трошкова било из разлога што страна држава не познаје институт акторске кауције, било из разлога што са том државом постоји уговорени или фактички реципроцитет, ако тужилац ужива право азила у Србији као и ако је реч о радним споровима, брачним и патернитетским споровима који се односе на законско издржавање и слично.

Бесплатна судска помоћ

Закон о решавању сукоба закона прописује да страни држављани имају право на истицање такозваног сиромашког права односно предлога за ослобађање од трошкова поступка у ситуацији када постоји уговорена или фактичка узајамност.

Надлежност за спорове са међународним елементом

Билатерални уговори које је Србија закључила са појединим европским државама садрже одредбе о одређивању меродавног права и надлежности код решавања статусних ствари док се услови за закључење брака процењују по националном закону брачних другова (*lex nationalis*) тако да сваки од брачних другова мора ис-

пуњавати те услове по праву државе чији је држављанин. Форма закључења брака одређује се, по правилу *locus regit actum* што значи да се брак закључује у облику који познаје држава у којој се брак закључује. За утврђивање непостојања и ништавости брака меродавно је право по ком је брак закључен, док су за развод брака меродавна права брачних другова. У ситуацији када права брачних другова не омогућавају развод брака могућ је развод по домаћем праву ако је у време подношења тужбе један од брачних другова имао пребивалиште на територији Републике Србије. Поступци у којима се утврђују лични и имовински односи брачних другова решавају се према њиховом националном закону у ситуацији када су брачни другови држављани исте државе а у ситуацији када то нису меродавно је право последњег заједничког пребивалишта. На овом месту треба указати да сходно Бечкој конвенцији о конзуларним односима из 1963. године је предвиђено и закључење конзуларног брака. Домаћи конзулат у некој страниој држави може да закључи бракове уколико је на то овлашћен и уколико се то не противи прописима државе пријема, односно да то предвиђа међународни уговор. Закључење конзуларног брака се може обавити само између домаћих држављана.

Билатералним уговорима је уређено питање меродавног права и надлежности у материји правних односа родитеља и деце - продукења, лишења, враћања родитељског права, поверавање деце на чување и васпитање, приликом утврђивања и оспоравања очинства и материнства. Ова материја је регулисана и мултилатералним међународним уговорима као што је Конвенција о надлежности органа и о Закону који се примењује у погледу заштите малолетника из 1961. године, Европске конвенције о правном статусу ванбрачне деце из 1975., Европске конвенције о признању и извршењу одлука о старању о деци и о поновном успостављању старатељства из 1980. Закон о решавању сукоба закона прописује искључиву надлежност домаћег суда у овим стварима што је прописано чланом 64. став 2. и чланом 66. став 2. Закон о решавању сукоба закона посебно регулише питање услова за заснивање и престанак усвојења, дејство усвојења и меродавно право. Усвојење се заснива у облику који предвиђа закон места где се оно закључује а искључиво је надлежан домаћи ор-

ган да одлучи о усвојењу и престанку усвојења свог држављанина који има пребивалиште на територији Србије.

Чланом 103. Закона о решавању сукоба закона је прописано да се даје овлашћење конзулима Србије да врше послове старатељства за домаће држављане који се налазе у иностранству у складу са међународним уговорима и ако се томе не противи држава пријема. Реч је о постављању татора или куратора за малолетног или пословно неспособног држављанина државе именовања.

Питање издржавања са страним елементом у ситуацији када се потражилац и обвезник издржавања налазе у различитим државама решава се на основу Конвенције о остваривању алиментационих захтева у иностранству која је усвојена 1956. године у Њујорку и која је предвидела формирање отпремних и посредничких органа за спровођење ове Конвенције. У материји наслеђивања од посебног значаја је Конвенција о сукобу закона у погледу облика тестаментарних одредби из 1961. године и Конвенција о једнообразном закону о облику међународног тестаamenta из 1973. године. Реципроцитет у наслеђивању је предвиђен двостраним уговорима (са Сједињеним Америчким државама, Грчком, Италијом, Француском, Израелом, Албанијом) који су прописали да је за решавања наследноправних односа меродавно право оне стране уговорнице чије држављанство је имао оставилац у време смрти. Приликом расправљања заоставштине коју чини непокретна имовина надлежан је домаћи суд који се налази на територији Републике Србије без обзира на држављанство оставиоца што је предвиђено чланом 71-73. Закона о решавању сукоба закона. Двострани међународни уговори прописују облик тестаamenta тако што се његова пуноважност процењује по праву уговорнице чије држављанство има оставилац. Међутим, и Хашка конвенција о сукобима закона у погледу облика тестаментарних одредби из 1961. године уређује облик тестаamenta. Према овој Конвенцији тестамент ће на међународном плану бити пуноважан ако је сачињен по закону места где је тестамент састављен или по закону држављанства тестатора или по закону пребивалишта оставиоца или по закону сталног боравишта оставиоца, или за непокретности према месту налажења. Проглашење последње оставиоцеве воље врши суд или други надлежни орган оне стране уговорнице где се тестамент пронађе с тим да се тестамент са запи-

сником о проглашењу доставља органу друге државе уговорнице. Органи државе на чијој се територији налазе предмети заоставштине предузимају мере за обезбеђење и очување заоставштине. Од значаја је и сачињавање конзуларног тестаментa који је предвиђен чланом 91. Закона о наслеђивању Србије. Наиме, српски држављанин може у иностранству сачинити тестамент у конзуларном или дипломатском представништву Србије, а конзул може од наследних учесника у иностранству узети наследничке изјаве за потребе оставинског поступка који се води у Србији. Конзул може да саставља и оверава уговоре, друге послове, као и да изводи доказе, као што је саслушање странака, сведока, уколико је то дозвољено од стране државе пријема.

Закон о решавању сукоба закона прописује да је за уговор меродавно право које су изабрале уговорне стране уз ограничења предвиђена тим законом и међународним уговором, док је за вануговорну одговорност за штету меродавно право места где је штетна радња извршена или где је последица наступила.

Сходно одредбама Закона о решавању сукоба закона домаћи суд је искључиво надлежан за све спорове о праву својине и о другим стварним правима као и за спорове поводом сметања државине из закупних или најамних односа који се односе на непокретности које се налазе на територији Републике Србије. Странци могу наслеђивати покретне и непокретне ствари на основу законског или тестаменталног наслеђивања, с тим што је наслеђивање условљено реципроцитетом.

Стицање непокретности купопродајом, поклоном, трампом, уговором о доживотном издржавању када је стичалац страно лице спада у релативно резервисана права доступна странцу уз одређена законска ограничења. Реципроцитет у стицању и поседовању непокретности није непосредно уговорен у међународним уговорима које је закључила Југославија али би се могао извести применом клаузуле највећег повлашћења која је уговорена билатералним уговорима са Француском, Холандијом и Великом Британијом. Поједине државе, као што су: Либија, Судан, Куба прописују забрану стицања непокретности странаца. Закон о основама својинскоправних од-

носа⁸ је предвидео да страна физичка и правна лица могу своје право власништва преносити на домаћа лица као и на страна лица која испуњавају услове да стичу право својине на непокретној имовини у Републици Србији.

Признање страних судских и арбитражних одлука и стране исправе

Домаћа судска одлука може имати правно дејство у иностраној држави уколико је та страна држава призна и дозволи њено извршење на својој територији. Признање и извршење страних судских одлука у грађанским стварима је регулисано Конвенцијом о признању и извршењу страних судских одлука у грађанским и трговачким стварима из 1971. године. Предмет признања и извршења су судске одлуке редовних судова у грађанским стварима, одлуке трговачких судова изузев одлука које донесу о стечају и судских поравнања ван стечаја. Предмет могу бити и судска поравнања у парничним поступцима и одлуке кривичних судова о имовинско-правним захтевима као и одлуке јавних бележника - нотара ово из разлога јер у неким европским државама као што је случај са Македонијом, јавни бележници су овлашћени од стране судова да спроводе поступке расправљања заоставштине и да након утврђења предмета заоставштине доносе оставинско решење. У наведеном примеру јавни бележник поступа као повереник суда са посебним овлашћењима да спроведе поступак расправљања заоставштине и да изради писани отправак оставинског решења а затим спис враћа суду с тим што претходно сачињава копију списка и свих доказа који се у списима налазе. Члан 87. Закона о решавању сукоба закона је прописао да ће се страна судска одлука признати уколико је подносилац захтева за признање уз наведену судску одлуку поднео и потврду надлежног иностраног суда о правноснажности одлуке по праву државе у којој је донесена. У ситуацији када се тражи извршење стране судске одлуке, члан 96. став 2. Закона је прописао да подносилац захтева мора поднети и потврду о извршности одлуке чије се извршење тражи по праву државе у којој је она донесена. Уколико суд који одлучује о признању и извршењу стране судске одлуке утврди да лице против

⁸ (Сл. лист СФРЈ, бр. 6/80, 36/90 и Сл. лист СРЈ, бр. 29/96)

кога је одлука донесена није могло учествовати у поступку пред страним судом због процесних неправилности одбиће захтев за признање и извршење и то у ситуацији када је истакнут приговор лица против кога је та одлука и донесена. Дакле, од посебног је значаја поштовање права одбране странке и личног достављања свих судских аката јер ће то представљати услов за признање стране судске одлуке што је прописано и чланом 88. Закона о решавању сукоба закона. Суд може признати страну судску одлуку само уз поштовање правила да о истој правној ствари између истих странака, дакле, у истој процесној заједници није донета домаћа или инострана правноснажна судска одлука и да између истих странака у истој правној ствари не тече парница. Уколико суд по службеној дужности или на основу приговора странака утврди да је реч о *res iudicati* или литиспенденцији одбиће признање извршења стране судске одлуке као и уколико се страном судском одлуком повређује јавни поредак државе која треба да изврши признање. Следствено томе, члан 91. Закона о решавању сукоба закона наводи да се неће признати страна судска одлука уколико је у супротности са Уставом Републике Србије. Постоје две врсте поступка признања страних судских одлука, један је ванпарнични у коме се спроводи признање страних судских или арбитражних одлука, а други је извршни у коме се спроводи извршење страних одлука. Подносилац предлога за признање и извршење стране судске одлуке уз предлог мора да достави у оригиналу или у овереном препису страну одлуку као и друга документа на основу кога се може утврдити да је одлука била достављена као и доказ да се страна судска одлука више не може побијати редовним правним средствима и да је постала извршна на територији државе порекла.

Признање и извршење страних арбитражних одлука је уређено билатералним уговорима које је Србија закључила са Босном и Херцеговином, Мађарском, Бугарском и другим државама. Најважнији мултилатерални уговор који регулише признање и извршење страних арбитражних одлука је Њујоршка конвенција о признању и извршењу иностраних арбитражних одлука из 1958. године, Женевска конвенција о извршењу иностраних арбитражних одлука из 1927. године и Женевски протокол о арбитражним клаузулама из 1923. године. Суд приликом одлучивања о признању и извршењу страних арбитражних одлука ће применити билатералне уговоре у

којима је уређено то питање а уколико истог нема примениће се Њујоршка и Женевска конвенција, а тек у ситуацији када нема мултилатералног уговора примениће се Закон о решавању сукоба закона. Сходно одредбама Закона о решавању сукоба закона постоје сметње за признање и извршење страних арбитражних одлука а то је да је реч о одлуци која се односи на предмет спора који се по нашем праву није могао подврћи арбитражи или уколико је реч о искључивој надлежности суда за правну ствар у којој је одлуку донела арбитража. Такође, непоштовање јавног поретка наше државе може бити сметња за признање и извршење арбитражних одлука.

Код међународне правне помоћи је од посебног значаја и легализација јавних исправа. Сходно билатералним уговорима које је Србија закључила са Алжиром, Аустријом, Белгијом, Босном и Херцеговином, Грчком и другим државама није потребно извршити легализацију јавне исправе издате од надлежног органа у Србији када исте треба да буду употребљене у наведеним земљама, док је на основу уговора закључених са Кипром, Македонијом, Мађарском, Румунијом и Русијом предвиђена делимична легализација административних исправа. Код делимичне легализације потврда "apostille" сходно Хашкој конвенцији из 1961. године треба да гласи на француском језику, да се стави на саму исправу или њен додатак а потпис, печат или жиг на потврди ослобођени су даље овере.

Александар Степановић,
судија Вишег суда у Београду

НАСИЉЕ НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА СА ОСВРТОМ НА УПОРЕДНО-ПРАВНА РЕШЕЊА

Насиље и недолично понашање је све присутније на спортским догађајима и приредбама у Републици Србији, а разлоге за то треба првенствено тражити у амбијенту који је присутан у српском друштву од 90-тих година XX века. Санкције, ратови и економска криза су на простору наше земље присутни готово 20 година. Тежак процес транзиције, такође доприноси стварању узрока који доводе до насиља и недоличног понашања, као и промена система друштвених вредности и друштвене аномије. Друштвене заједнице у Републици Србији које окупљају фудбалске хулигане, карактерише сиромаштво њихових припадника који су по правилу незапослена лица која се баве повременим пословима, егзистенцијална несигурност, низак степен образовања, (углавном припадници тих заједница су према истраживањима у највећем броју са основним или ретко када завршеним средњим образовањем), породичне прилике (непотпуне породице, присутан алкохолизам у породици). Заједнице фудбалских хулигана су погодне за манипулације разних врста, у првом реду на малолетнике као основну социјалну базу хулиганизма. Ове заједнице се одликују хијерархијском структуром и на њиховом челу увек постоји извесни ауторитет – вођа. Заједница фудбалских хулигана већином окупља мушкарце млађе животне доби, ретко када су чланови тих заједница жене.

Најбројније и најорганизованије заједнице фудбалских хулигана у Републици Србији су навијачи фудбалских клубова и то: "Црвена звезда" - "Делије север" која има своје подгрупе "Ultras", "Ultra boys", "Belgrade boys", "Без страха", навијачи "Партизана" - Гробари који имају своје подгрупе "Алкатраз", "Стока Панчево", "Лудаци Падинска Скела", "Лопови", "Антироми", "Чувари части",

навијачи "Рада" - "United force", који имају своје подгрупе "Гвоздени одред Душан силни", "Нуклеа", "Скинси", навијачи "Земуна" - "Tauginum boys" навијачи "Војводине" - "Фирма" која има своје подгрупе "Стара гарда", "ГЗ" и "Интервентна", навијачи "Новог Пазара"- "Торцида Саниак" навијачи "Борца" из Чачка - "Чете" и "Гребихи", навијачи "Младост" из Лучана - "Uranium boys". Огранци наведених навијачких група постоје готово у сваком граду у Републици, а на спортске приредбе по правилу долазе и огранци навијачких група из Републике Црне Горе и Републике Српске.

Опште је познато како се испољава насиље и недолично понашање на спортским приредбама и догађајима. Углавном се појавни облици свode на вербалне и физичке сукобе са навијачким присталицама противничког тима, на појединачне туче са противничким навијачима и случајним пролазницима, групне туче са другим навијачким групама, бацање чврстих предмета и пиротехничких средстава на припаднике МУП-а, редарске службе, навијача, фудбалске судије, фудбалере, упад у терен у циљу ометања и прекидања спортског догађаја, ломљење и бацање столица у терен, уништавање инвентара стадиона и имовине - рекламних паноа, заштитних ограда, паљење контејнера, паљење застава спортског тима и других симбола који су присутни на трибинама стадиона.

Овакво понашање присутно је и у средствима јавног превоза, у аутобусима и возовима којима навијачи најчешће путују и то у виду уништења и оштећења превозних средстава. Такође, слично је понашање присутно на правцима кретања навијачких група уз вршење ситних крађа на киосцима и препознатљивим исписивањем графита на јавним површинама, фасадама зграда, споменицима културе, превозним средствима. У последњих 20-так година, сукоби екстремних навијачких група неретко су обележени истицањем националне припадности и за повод имају сукоб на међунационалној основи који нема никакве везе са спортским догађајима.

Градови у Републици Србији са највећом стопом насиља и недоличног понашања на спортским приредбама су Београд, Нови Сад, Чачак и Нови Пазар. У прилог томе говоре и подаци Управе за аналитику МУП-а Републике Србије из којих произилази да је од 1022 кривичне пријаве поднете због основане сумње да је извршено

кривично дело насилничко понашање на спортској приредби у периоду од 01.07.2003. године до 31. 12. 2009. године, 511 кривичних пријава поднето од стране полицијских службеника ПУ за град Београд. Према подацима судске праксе Вишег суда у Београду и то за период од 01. 01. 2010. до 31. 12. 2010. године, због кривичног дела насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу које је прописано одредбом чл. 344. а Кривичног законика Републике Србије процесуирано је укупно 199 лица, од ког броја је 18 малолетних извршиоца кривичног дела.

У циљу делотворније примене превентивних и репресивних мера према учиниоцима насиља и недоличног понашања на спортским приредбама донет је Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама 2003. године ("Сл. гласник РС", бр. 67/03 од 01.07.2003. године) који је новелиран у четири наврата и то 22.11.2005. године ("Сл. гласник РС", бр. 101/05), 01.10.2007. године ("Сл. гласник РС", бр. 90/07), 03.09.2009. године ("Сл. гласник РС", бр. 72/09) и 29.12.2009 године ("Сл. гласник РС ", бр. 111/09).

Република Србија се са насиљем на спортским догађајима најозбиљније суочила у последњих 10 година. Међутим, многе европске земље са овим проблемом се боре готово пуних 30 година. Наиме, након догађаја који се одиграо на белгијском стадиону "Хејсел" 29. маја 1985. године, пре одржавања фудбалске утакмице између фудбалских клубова "Ливерпул " из Енглеске и "Јувентус" из Италије у нередима је погинуло 39 особа. Реакција законодавца је била брза и ефикасна тако да је већ 19-ог августа 1985. године, Савет Европе као најстарија политичка организација у Европи усвојила Европску конвенцију о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама посебно на фудбалским утакмицама. Наведену Конвенцију је ратификовала и Република Србија, дана 28.02.2001 године, а која је ступила на снагу 01.04.2001 године, али и још 40 земаља Европе.

Европска конвенција представља извор како кривичног тако и прекршајног права у области спорта, јер намеће обавезу државама чланицама да пропишу одговарајућа кривична дела и прекршаје из области спорта и да активирају механизам казнено-правне заштите спортских вредности и спортских приредби.

Ратификацијом Конвенције, Република Србија је преузела обавезу из чл. 3. ст. 1 тачка ц за доношење посебног националног закона, који ће створити механизам казнено-правне заштите спорта и спортских приредби.

После догађаја на белгијском стадиону "Хејсел" од 29. маја 1985. године, европске земље су поред извршене ратификације Европске конвенције као своју обавезу преузеле доношење националних закона. Тако је Велика Британија, као прва држава чланица Савета Европе и држава која је предала ратификационе инструменте, донела 1989. године Закон о фудбалским навијачима. Република Италија је исте године донела Закон бр. 401 који је прописао мере за заштиту система спортских такмичења, сузбијања насиља на спортским приредбама, спречавања намештања спортских резултата и сузбијања илегалног клађења на спортске резултате. Врло је интересно да је као посебно кривично дело овај закон установио кривично дело прескакања ограда и других баријера које раздвајају спортски терен од гледалаца, као и сваки облик неовлашћеног уласка на спортски терен за време одржавања спортске манифестације. За ово новоустановљено кривично дело посебним законом (*LEX specialis*) забрањена је новчана казна или казна затвора у трајању до 6 (шест) месеци.

Након погибије полицајца на фудбалској утакмици која је одржана на Сицилији 2007. године, Парламент Републике Италије донео је још један посебан закон за примену што делотворнијих превентивних и репресивних мера, како би се насиље на спортским приредбама искоренило или свело на подношљиву меру. То је био Закон о борби против насиља на фудбалским утакмицама. Овим Законом посебно су прописане строге казне за ситуације када се учесници насиља и недоличног понашања на спортској утакмици опирају хапшењу или се на било који други начин супротстављају полицији и редарима.

Посебно кривично дело прописано *LEX specialis* је поседовање пиротехничких средстава као што су бакље, сигналне ракете, ватромет. Новчаном казном од 20.000 до 100.000 еура се може казнити фудбалски клуб који изврши прекршај тиме што као правно лице одржава институционалне везе или подржава рад екстремних навијачких група које су познате као изгредничке навијачке групе.

После пада Берлинског зида 1989. године и након што су се многе земље некадашњег Источног блока вратиле у заједницу европских демократија и готово већина њих постале чланице Европске Уније суочиле су се са насиљем на спортским догађајима. Једна од земаља која се накнадно суочила са овим проблемом је и Република Чешка која је донела 2006. године, Закон о борби против хулиганизма на спортским стадионима, који је прописао могућност изрицања затворске казне у трајању до 3 (три) године изгредницима који учине неки акт насиља на спортској приредби. Овим Законом прописана је и могућност изрицања мера безбедности доживотне забране посећивања спортских догађаја.

Фудбалски хулигани управо у земљама источне Европе су били много безобзирнији и много агресивнији него у другим државама западних демократијама. Пример Чешке је следила и Република Пољска, као и Република Бугарска која је прописала посебна кривична дела која се тичу насилничког понашања на спортским приредбама.

На простору Балкана најагресивнији фудбалски навијачи су управо у нашој земљи и у Републици Хрватској. Први сукоби навијачких група који су забележени у Социјалистичкој Југославији су били управо на фудбалским утакмицама клубова из Србије и Хрватске. Они су у периоду с краја 80-тих и почетка 90-тих година XX века били обојени национализмом. Окончањем ратних сукоба овај разлог полако бледи, али је и даље присутан на сусрету фудбалских клубова, или спортских клубова Републике Србије и Републике Хрватске. У актуелном тренутку навијачке групе су биле злоупотребљене од разних екстремних политичких опција.

Најтежи појавни облици кривичних дела и прекршаја из области насилничког понашања на спортској приредби у Републици Србији, а како их је аутор описао у уводном делу овог рада, извршени су изван спортског терена и то пре или након одржане спортске манифестације и најприсутнији су управо на фудбалским или кошаркашким утакмицама.

Ефекат Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама се свакако у овом тренутку може најбоље сагледати, јер је од тренутка његовог доношења и пуне примене

протекло 8 (осам) година. Мањкавост је у примени Закона тј. благој казненој политици судова у Републици.

Поред оштрије казнене политике судова, у Републици Србији треба да постоји широка друштвена акција на сузбијању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Дакле, све структуре друштва укључујући судове, полицијске управе, спортске клубове, центре за социјални рад морају да буду укључене у борбу против ове врсте насиља, како би се свело у границе подношљивог.

Примера ради Велика Британија је свој проблем са спортским хулиганима решила изрицањем дуготрајних затворских казни као и високих новчаних казни које нису изрицане само хулиганима, већ и фудбалским клубовима који су били повезани са навијачима.

Превентивне мере које спортски клубови, посебно фудбалски треба да предузму, односе се на инфраструктуру стадиона у безбедоносном смислу. Дакле, мора да постоји оперативна просторија за одржавање безбедности и очување јавног реда и мира, уз правилан распоред безбедоносних камера по читавом стадиону. Затим је потребно обезбедити присуство здравствених радника и лекара, редара који неће само омогућити ред и мир на стадиону већ и спречити бацање разних опасних предмета у терен, а уколико до тога и дође организовати ефикасно одношење бачених предмета са терена. Омогућавање брзог уласка или напуштања спортског стадиона и контрола дистрибуције карата чиме се обезбеђује раздвајање супротстављених навијачких група као и омогућавање употребе сигнала за означавање опасности, такође су неопходне превентивне мере. Фудбалски стадиони у Србији углавном су опремљени мобилијаром који је прописала Међународна фудбалска федерација - Фифа, дакле седишта и други мобилијар су израђени од пластике и латексних материјала како се истима не би нанеле повреде у случају евентуалних сукоба навијачких група на простору стадиона.

Решење целокупног проблема се може наћи и у адекватном медијском информирању и подизању нивоа свести спортских радника укључених у све структуре организовања (спортских савеза, управе клубова па и самих спортиста). По оцени аутора актуелни тренутак налаже неопходну израду анализе ризика са јасном категоризацијом навијача, која ће се користи за сопствене потребе приликом организо-

вања спортских приредби и догађаја у Републици Србији. Таква анализа би се прослеђивала и другој држави у којој се одржава спортска утакмица и у којој се као учесник појављује домаћи спортски клуб или селекција репрезентације Републике Србије, што је свакако требао да буде случај и када је играна фудбалска утакмица између репрезентација Републике Италије и Републике Србије, недавно у Ђенови, а што се очигледно није догодило, по званичним саопштењима надлежних државних органа Републике Италије.

Озбиљније суочавање државе у борби против насиља и недоличног понашања на спортским приредбама је уследило након одржане фудбалске утакмице између француског фудбалског клуба "Тулуз" и фудбалског клуба "Партизан" дана 17. септембра 2009. године, када је непосредно пре одржавања утакмице у центру Београда убијен француски држављанин Брис Татон. Управо овај случај доказује да се највећи број аката насиља не дешава на спортском терену, већ изван њега, тако да одговор државе мора бити брз, ефикасан и са адекватно изреченим санкцијама. Сви акти насиља се у будућем периоду морају свести на подношљиву меру контролисањем навијачких група како од стране самих фудбалских клубова, тако и делотворнијом улогом полиције и правосудних органа.

Бојана Станковић,
приправник Вишег суда у Београду

ПОЈЕДИНИ АСПЕКТИ РАТНИХ ЗЛОЧИНА

Појам и правно регулисање ратних злочина у међународном кривичном праву

Вођење бројних ратова, од самог настанка државе па до данас, имало је тешке последице за читаво друштво. Како су у питању масовна убијања људи, разарања и уништавање имовине и културних добара, у највећем броју случаја ове последице су ненадокнадиве. Суочене са ратовима, оружаним сукобима и масовним ратним злочинима, државе су настојале да свирепост и грозоте рата сведу на најмању могућу меру. У овом циљу дошло се до правила међународног ратног права која су санкционисана међународним уговорима.

У међународном кривичном праву, ратни злочин представља једно од дела којима се нападају највише вредности човечанства и за чије сузбијање је заинтересована читава међународна заједница.

Претпоставка постојања ратних злочина је повреда правила ратног права. Међутим, не представља свака повреда ратног права и ратни злочин. Због тога, није оправдано овај термин користити сувише екстензивно, а пре свега за друга међународна кривична дела као што су геноцид, злочин против мира или злочин против човечности.

Традиционално, под правилима међународног ратног права подразумева се регулисање односа између држава за време рата или оружаног сукоба. Ова правила су бројна, а као два најважнија извора издвајају се обичајна правила и међународне конвенције.

Обичајна правила - Ова правила су настала сукцесивним понављањем одређеног понашања међу зараћеним странама у сукобу, која представљају одраз опште праксе, а коју су државе прихватиле као право. Та правила могу се налазити у разним документима као што су војни приручници, судске одлуке, дипломатска преписка,

мишљења правника и слично. Највећа сагласност у погледу обичајног дејства неког документа односи се на Женевске конвенције и њене Протоколе, за које се сматра да су *ius cogens* у међународном ратном праву.

Међународне конвенције - Када су у питању ратни злочини, њихово регулисање и санкционисање предвиђено је многобројним конвенцијама. Најзначајнији допринос у дефинисању ратних злочина, свакако има Женевска конвенција донета 1949. године уз три допунска протокола 1977. и 2005. године. Ова конвенција представља основни извор међународног ратног права и као таква има универзално важење. Данас су 190 земаља потписнице ових конвенције, укључујући и нашу земљу. Женевска конвенција из 1949. године се састоји од четири конвенције које предвиђају побољшавање положаја болесника, ратних заробљеника у оружаном сукобу у рату и на мору, поступање са рањеницима и заштиту грађанских лица у време рата. У овим конвенцијама одређена је листа тешких повреда ратног права које се сматрају ратним злочинима. Допунским протоколима се проширује листа ових тешких повреда, појачава заштита цивилних објеката, признавањем међународног карактера конфликтима у циљу самоопредељења, додају правила у односу на методе и начине ратовања и слично.

Од осталих конвенција значајне су и Хашка конвенција о законима и обичајима рата на копну 1907. године, Конвенција о заштити културних добара из 1954, Конвенција о незастаревању ратних злочина и злочина против човечности из 1968, Конвенција о забрани војне или какве друге непријатељске употребе техника која мењају животну средину из 1976, Конвенција Ун о наоружању 1980, Конвенција о хемијском наоружању 1993. и др.

Такође треба поменути и међународни документ из 1928 - "Брајан-келогов пакт", према коме се стране потписнице обавезују да своје међународне сукобе не решавају прибегавањем рату, те да се оваквог оруђа одричу.

Суђење за ратне злочине пред међународним судовима

Идеја о санкционисању ратних злочина од стране неутралног наднационалног суда јавља се још половином 19 века. Како ова идеја тада није фактички заживела, суђења за ратне злочине су у остала у домену националног правосуђа. Један од неуспелих покушаја међународног суђења везује се за немачког монарха Вилхема другог, одговорног "за тешке повреде међународног морала и светости Версајског уговора" после првог светског рата. Упркос оснивању међународног кривичног суда, за ову прилику, Холандија је одбила да изручи Вилхема другог и пружила му азил. У неким литературама наводи се да би овај процес уствари био суђење пораженем од стране победника.

Додатни подстрек за регулисање и санкционисање ратних злочина од стране међународне заједнице даје и оснивање Међународног комитета Црвеног крста. Његово оснивање је последица стравичног сведочанства Анрија Динана о масовном страдању војника у бици код Солферина у којој је, у крајње нехуманим условима страдало преко 40.000 људи. Као последица те међународне иницијативе усваја се и прва Женевска конвенција за побољшање положаја рањених војника у војскама у рату.

Нешто су успешнији одјек имала суђења немачким ратним злочинцима тзв. "Лајпцишки процеси" и суђења у Белгији и Француској. Девет поступака против бивших немачких официра у Лајпцигу завршило се углавном ослобађајућим пресудама, док су паралелни процеси у Француској и Белгији резултирали изреченим смртним казнама, које никада нису извршене. Као што се може запазити, ова суђења су очигледан пример пристрасног и непрофесионалног поступања у међународно кривичним стварима, али у сваком случају представљала су куриозитет за будуће покушаје.

У току другог светског рата и после њега, стварају се извесна правила у међународном ратном праву која се односе на ратне злочине. Лондонски споразум између савезних влада закључен августа 1945. о гоњењу и кажњавању ратних злочинаца је један од најважнијих међународних аката. Овим споразумом се оснива Међународни војни суд у Нинбергу, који по доношењу Статута, започиње прво право међународно суђење ратним злочинцима. Пред судом у

Нинбергу нашло се 24 оптужених - припадника Трећег Рајха, од којих је дванаесторици изречена смртна казна, седморици вишегодишње затворске казне, а тројица су били ослобођени. Прокаламацијом америчког генерала Дагласа Мак Артура, основан је Међународни војни трибунал за Далеки Исток у Токију. Пред овим судом, судило се 28-ци оптужених због ратних злочина које су починили према ратним заробљеницима, од којих је седморици изречена и смртна казна. Иако се мање помиње у теорији међународног кривичног права, што је могућа последица географске удаљености, овај процес у Токију има као и Нинбершки процес огроман значај за даље санкционисање ратних злочина пред међународним судовима. На основу Статута трибунала и Нинбершких пресуда, постављени су Нинбершки принципи који су и данас актуелни.

На иницијативу енглеског филозофа Бертрана Расела 1966. године, основан је и тзв. "међународни суд за ратне злочине почињене у Вијетнаму" или "Раселов комитет". Иако је његово оснивање било вођено правичном идејом санкционисања америчких злочина у Вијетнаму, овај "трибунал" није поседовао ни међународну легитимност нити својство судског органа, те се свака интервенција овог тела ограничавала на савете, опомене и предлоге органима међународне заједнице.

Одлуком Савета Безбедности 1993. и 1994. године, формирана су *ad hoc* трибунали за бившу Југославију и за Руанду и донети Статути ових трибунала. Ови судови су основани за гоњење лица одговорних за озбиљне повреде међународног хуманитарног права, које су извршене на територијама бивше Југославије и Руанде, међу којима су најбројнији ратни злочини.

Упркос критикама упућеним на рад ових *ad hoc* судова, пре свега у смислу селективне правде, неспоран је допринос њихове праксе као међународног тела, као и утицај на оснивање међународног сталног кривичног суда.

Идеја о оснивању Међународног сталног кривичног суда потиче још после другог светског рата, а спроводи се тек 1998. на конференцији у Риму, под покровитељством УН. Статут овог суда, познат као Римски статут ступио је на снагу 1. јула 2002 године. Овај суд, са-

да поступа у четири случаја, у којима се суди за ратне злочине почињене у Конгу, Уругвају, Судану и Централноафричке републике.

Од других међународних и мешовитих судова, треба поменути међународни суд за Либан, мешовити суд за Сијера Леоне и мешовити суд у Камбоџи, који актуелно суде за ратне злочине.

Оснивање и поступање међународних кривичних судова и њихова пракса битно доприносе развоју међународног кривичног права, али и ширењу свести о неопходности сузбијања ратних злочина и других међународних кривичних дела на наднационалном - међународном нивоу од стране неутралног и независног сталног тела.

Ратни злочини и његови облици у кривичном законодавству Републике Србије

Република Србија је, у циљу санкционисања међународних кривичних дела, ратификовала знатан број конвенција из ове области и као производ имплементације истих у наше кривично законодавство налазимо главу XXXIV Кривичног законика Републике Србије. Објекти заштите кривичних дела из ове главе Кривичног Законика јесу вредности које су заштићене и међународним правом. Одређивање да повреда ових вредности представља истовремено и извршење кривичних дела није само испуњавање међународних обавеза Републике Србије, него је и основни показатељ да су управо оне општељудске вредности, које и међународна заједница препознаје као основне постулате цивилизованог друштва, и код нас заштићене нормама кривичног права - па као такве изазивају најоштрију осуду нашег друштва.

Кривични законик предвиђа кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом, па тако у чл. 372, 373, 374. инкриминише три врсте ратних злочина у ужег смислу. Дистинкција ових облика врши се према пасивном субјекту који може бити - цивилно становништво, рањеници и болесници и ратни заробљеници. У духу Римског статута, прави се разлика између ратних злочина учињених у међународним оружаним сукобима и оних учињених у унутрашњим оружаним конфликтима. Ово кривично дело је бланкетног карактера. Бланкетну диспозицију налази-

мо у правилима уговорног и обичајног права која су инкорпорисана у Женевске конвенције и остале поменуте конвенције. Као и сва међународна кривична дела, ратни злочини не застаревају ни у погледу гоњења ни у погледу извршења казни.

1. Ратни злочини против цивилног становништва

Полазиште, које уједно чини и главну одлику овог вида ратних злочина, јесте разликовање цивилног од борачког становништва. Ту дистинкцију није лако направити у условима модерног ратовања и посебно релативизовања појмова као што су бојиште, ратно поприште и сл.

Главни задатак Женевских конвенција и хуманитарног права, уопште, био је детерминисање појма борца и појма цивила. Због ширине појма цивила, исти је дефинисан на негативан начин, у смислу, да се цивилима сматрају сва лица која нису борци. Тиме се ствара могућност да се путем међународних инструмената тачно утврди појам борца и на тај начин, недвосмислено, ка њима усмери вршење војних активности.

Наш КЗ веома темељно дефинише радњу извршења ово кривичног дела. Према истом, ратни злочини против цивилног становништва се могу извршити само за време рата, оружаног сукоба или окупације. Радње кривичног дела су постављене алтернативно, тако да је довољно извршење макар једне радње. Објективни услов инкриминације, тј. услов да би се ова радња квалификовала као кривично дело је да се њом крше правила међународног права. Овде се пре свега има у виду обичајно међународно ратно право, Женевске конвенције из 1949. са допунским протоколима и Римски статут.

Радња може бити наређена или непосредно извршена. Ако је наређена, није потребно да је наредба и извршена. Ове радње управљене су на кршење основних права човека, пре свега право на живот, телесни интегритет, на имовину, слободу итд, а могу се поделити у две групе, које су предвиђене ставом 1. и ставом 2. члана 372. КЗ.

У прву групу радњи спадају оне које се везују за неку војну операцију:

- напад на цивилно становништво, насеље, поједина цивилна лица, лица онеспособљена за борбу или на припаднике или објекте хуманитарних организација или мировних мисија; напад без избора циља којима се погађа цивилно становништво или цивилни објекти који су под посебном заштитом међународног права; напад на војне циљеве за који се знало да ће проузроковати страдање цивилног становништва или наношење штете цивилним објектима које је у очигледној несразмери са очекиваним војним учинком...

У другу групу спадају радње које представљају радњу неког другог кривичног дела, а које су извршене за време рата. То су:

- вршење према цивилном становништву телесних повреда, мучења, нечовечних поступања, биолошки, медицински или други научни експерименти, присилна стерилизација, узимање ткива или органа ради трансплантације или друге радње којима се нарушава здравље или наношење велике патње.

По правилу се ово кривично дело врши са директним умишљајем, мада се сматра да је довољан и евентуални умишљај јер није нужно да учинилац зна да својим поступцима крши правила међународног права. Допунским протоколом се јасно истиче да се одговорни морају суздржати од одлука о спровођењу било каквих активности које би могле да проузрокују губитке живота цивила, оштећење цивилних објеката и сл, што потврђује објективни критеријум у смислу одговорности.

У ставу 3. члана 372. КЗ предвиђен је тежи облик - наређивање убиства или вршење убиства према цивилном становништву за време рата, оружаног сукоба или окупације.

У ставу 4. стоји посебан облик - пресељавање дела цивилног становништва од стране окупатора на окупирану територију

У ставу 5. стоји привилегован облик - претња да ће се извршити дела из става 1. и става 2.

За извршење дела из става 1, става 2. и става 4. предвиђена је казна затвора најмање 5 година; за дело предвиђено ставом 3. може се изрећи казна затвора најмање 10 година или затвором од 30 до 40 година; а за дело из става 4. казна затвора од 6 месеци до 5 година.

2. Ратни злочини против рањеника и болесника

Ратни злочин против рањеника и болесника је нечовечно, су-рово поступање према рањеницима, болесницима, бродоломницима, санитетским особљем и верским особљем и то путем мучења, медицинских експеримената, убистава и сл. Прва заштита за рањенике била је предвиђена Женевском конвенцијом из 1864. године, а касније сва ова лица уживају заштиту по Женевским конвенцијама о заштити жртава рата из 1949. године.

Разлика у односу на претходни облик је углавном у пасивном објекту. Рањеници и болесници су припадници оружаних снага и остала лица која су рањена или оболела. Под санитетским особљем се сматрају лекари и друга стручна лица која пружају медицинску помоћ и брину се о рањеницима и болесницима. Бродоломцима се сматрају лица која су у циљу спашавања напустила оштећени брод.

Радња извршења се у највећој мери подудара са претходним обликом, али се може састојати и у противзаконитом и самовољном уништавању или присвајању санитетског материјала под условом да то није оправдано војним потребама.

3. Ратни злочини против ратних заробљеника

Пасивни субјект код овог облика су ратни заробљеници, а ту пре свега спадају припадници оружаних снага. Ратни заробљеници уживају статус заштићених лица до момента репатријације.

Статус ратних заробљеника први пут је на међународном праву регулисан Четвртом хашком конвенцијом о законима и обичајима рата на копну 1907. Међутим, у Првом светском рату извршени су масовни ратни злочини према ратним заробљеницима, којих је било до тада незапамћених 7 милиона. Као одговор на иницијативу за изналажење боље заштите и гаранције је донета Женевска конвенција о поступању са ратним заробљеницима 1929. године. Ова конвенција о појму ратних заробљеника говори у члану 2.-"ратни заробљеници су у власти непријатељске силе, а не у власти појединих лица или трупних одреда који су их заробили. С њима се мора, у свако доба поступати човечно и они се имају заштитити нарочито против аката насиља, против увреда и против јавне радозналости..".

У Другом светском рату, од 35 милиона ратних заробљеника, само 4 милиона је уживало права која су загарантована конвенцијом из 192 године. Остали ратни заробљеници су били изложени бруталним и суровим поступањима у заробљеничким логорима, од којих је претежни број био убијен или је умро од последица изгладњивања, епидемије и болести, недостатка лекарске помоћи и слично. Под утицајем ових тешких последица другог светског рата и Нинбершког суђења, а на иницијативу Међународног комитета Црвеног крста донета је трећа Женевска конвенција о поступању са ратним заробљеницима 1949. године. Овом конвенцијом се набрајају категорије лица које се сматрају ратним заробљеницима између осталог то су "припадници оружаних страна једне стране у сукобу, као и припадници милиције и добровољачких јединица који улазе у састав тих оружаних снага.." Такође, значајно је поменути и Допунски протокол уз Женевске конвенције о заштити жртава међународних оружаних сукоба из 1977. године, која детаљно предвиђа статус бораца, ратних заробљеника, шпијуна и плаћеника.

За разлику од претходна два облика, ово кривично дело може се извршити и после рата, оружаних сукоба.

Што се тиче радње ратних злочина против ратних заробљеника, већина наших аутора сматра да постоје три групе радњи и то:

1. тежак напад на живот, тело, телесни интегритет или личност ратних злочина (телесне повреде, мучења, убиства, нечовечног поступања, биолошких медицинских и других научних експеримената, узима ткива или органа ради трансплантације..)

2. присиљавање на вршење службе у оружаним снагама непријатеља

3. лишавање права на правилно и непристрасно суђење.

4. Ратни злочини у ширем смислу

Кривични законик, у вези са ова три облика ратних злочина, предвиђа још нека кривична дела која се могу сврстати у ратне злочине. То су између осталих: *Употреба недозвољених средстава борбе* (чл. 376), *Недозвољена производња, промет и држање оружја чија је употреба забрањена* (чл. 377), *Противправно убијање и*

рањавање непријатеља (чл. 378), Противправно одузимање ствари од убијеног (чл. 379), Сурово поступања са рањеницима, болесницима и ратним заробљеницима(чл. 381), Неоправдано одлагање репатријације ратних заробљеника (чл. 382) и др.

Ратни злочини у римском статуту

Међународни кривични суд, основан Римским статутом, надлежан је за вођење кривичних поступка у вези са међународним кривичним делима:

1. геноцид
2. злочин против човечности
3. ратни злочини
4. агресија

За ова дела међународни кривични суд је надлежан када је такво дело учињено на територији неке од земаља које су прихватиле Статут или од стране њиховог држављанина. При том, треба имати у виду да је овај суд надлежан само за значајније случајеве ратних злочина који су део плана или политике једне државе, а пре свега онда када она сама није у стању да примени своје кривично право.

Према Касезу "када је реч о материјалном кривичном праву, Римски статут је у много чему хвале вредан документ. Што се тиче ратних злочина, без сумње је добро што су тако добро регулисани. Појам ратних злочина, са правом је проширен на забрањена дела извршена за време унутрашњег сукоба".

Облици ратних злочина који су предвиђени у члану 8. Римског статута, класификују се према томе да ли се ради о међународном оружаном сукобу или сукобу који није међународни (унутрашњем оружаном сукобу). Дистинкција у односу на пасивни субјект се не врши, јер се полази од тога да се из саме врсте радње ратног злочина то може закључити, а само изузетно је у опис неке радње унет и пасивни субјект. То има своје оправдање када се узме у обзир да су све радње ратних злочина управљене на неутрална лица тј. лица супротне стране од извршиоца у оружаном сукобу.

Конкретне инкриминације ратних злочина дефинисане су према томе да ли представљају тешку повреду Женевских конвенција од 1949. године или другу тешку повреду закона и обичаја који се примењују у међународном односно не међународном оружаном сукобу, утврђеним у оквирима међународног права.

У члану 8. Римске конвенције, примењени каузитички приступ је довео до дугачке листе могућих радњи извршења која знатно отежава систематизацију облика ратних злочина.

Међутим полазећи од обележја и елемената радњи, оне се могу издвојити у одређене групе. Тако, ратни злочини који се огледају у тешким повредама Женевских конвенција од 1949. године, управљени на лица заштићена одредбама ове конвенције (болесници и рањеници на копну и на мору, ратни заробљеници, цивилно лице) обухватају:

- облик којим се повређује право на живот (убиство)
- облике којима се повређује право на физички и психички интегритет (мучење, нечовечно поступање, намерно наношење великих патњи.)
- облик којим се повређује право на имовину (обимно уништавање имовине или одузимање које није оправдано војним потребама)
- облик којим се повређује право да не доприноси ратним напорима непријатеља (присиљавање ратног заробљеника или другог заштићеног лица да служи у јединицама непријатељске силе)
- облицима којима се повређује право на личну слободу (незаконито протеривање или пресељавање)

У ратне злочине који представљају друге тешке повреде закона обичаја који се примењују у међународном оружаном сукобу, спадају:

- облици који представљају форме противправних оружаних напада (намерно усмеравање напада на цивилно становништво, на цивилне објекте, на особље и возила која припадају хуманитарним организацијама..)
- облици који представљају друге злоупотребе цивила или друге облике њиховог угрожавања, а не ради се о директном нападу

на цивилно становништво (непосредно или посредно пресељење становништва на територију која је окупирана)

- облици који представљају различите облике убиства или покушаја убиства (подмукло убијање непријатељског војника)

- облици којима се повређује људско достојанство и част, облици којима чине имовински деликти, облици којима се повређује телесни интегритет и остали

У ратне злочине у случајевима оружаног сукоба који није међународног карактера, а који су извршени према лицима која нису узимала активно учешће у непријатељствима, припадницима оружаних снага који су положили оружје или који су изван борбе услед рањавања, болести, лишавања слободе, спадају:

- облик којима се напада право на живот и телесни интегритет (насиље над животом и телом, сакаћење, убиство..)

- облик који представља повреду људског достојанства (понижавање, деградирајуће поступање..)

- облик којим се повређује право човека на личну слободу (узимање талаца)

- облик који се огледа у нарушавању људског права на правични судски поступак и др.

Ратни злочини у статуту Међународног кривичног суда за бившу Југославију

Хашки трибунал је стварно надлежан за међународна кривична дела која су предвиђена статутом овог трибунала, а која се свode на тешке повредe међународног хуманитарног права и то:

1. тешке повредe Женевских конвенција из 1949. године
2. повредe ратног права и ратних обичаја
3. злочина против човечности
4. геноцида

Овај суд је надлежан за гоњење лица одговорних за ова дела, почињена на територији бивше Југославије у периоду од 1991. године.

1. Тешке повреде Женевских конвенција из 1949. године (члан 2)

Суд је овлашћен да кривично гони особе које су починиле или наредиле следећа кривична дела:

- а) намерно лишавање живота
- б) мучење или нечовечно поступање, укључујући и биолошке експерименте
- в) намерно наношење великих патњи или тешких повреда тела или здравља
- г) уништавање и одузимање имовине широких размера које није оправдано војном нуждом, а изведено је противправно и безобзирно
- д) присиљавање ратног заробљеника или цивила на служење у снагама непријатељске силе
- ђ) намерно ускраћивање права ратном заробљенику или цивилу на правичан и редован судски поступак
- е) противправна депортација или премештање или противправно заточење цивила
- ж) узимање цивила за таоце

За примену овог члана у којем су наведене тешке повреде Женевске конвенције из 1949. године потребно да се испуне следећи услови:

1. Постојање оружаног сукоба - дефинисање овог услова проистиче из одлуке овог суда у случају "Тадић" из 1995, у коме "оружани сукоб постоји свуда где се прибегло оружаном сили између држава или продужено оружаном насиљу између власти и организованих наоружаних група, или пак између таквих група унутар једне државе". Овом дефиницијом је обухваћен и међународни и унутрашњи сукоб.

2. Утврђена веза између кривичног дела и оружаног сукоба - за испуњење овог услова довољно је доказати да су злочини би-

ли у вези са непријатељствима која су постојала на другим деловима територије под контролом страна у сукобу.

3. Сукоб мора бити међународни - Четири Женевске конвенције су примењиве само на међународне сукобе. Овај суд је у више наврата био у прилици да одлучује о аргументу оптуженог да се ради о унутрашњем, а не међународном сукобу па да није реч о овим повредама. Жалбена већа су по правилу одбијала такав аргумент и закључивала да се радило о међународном сукобу. Наиме, Женевске конвенције се примењују у случају објављеног рата или сваког другог оружаног сукоба који избије између две или више страна уговорница, чак и када једна од њих није признала ратно стање, у случају окупирање једне територије или њеног дела, чак и ако се не наилази на војни отпор.

Међународни сукоб је и онај који изгледа као унутрашњи, али када друга држава интервенише својим трупима или ако нека од страна у унутрашњем сукобу делује за рачун друге државе. У првом случају, потребно је да постоји веза између присуства страних трупа у једном делу земље (нпр. да су лоциране на стратешком подручју) и догађаја где су злочини почињени. У другом случају, битна је веза унутрашњих група са страном државом у чије име делује.

Прво веће које решавало питање међународног сукоба, у случају "Тадић", је применило тест Међународног суда правде (у случају "Никарагва"), а то је тест "ефективне контроле" стране трупе, који подразумева давање упутстава и обезбеђивање њиховог извршења. Жалбено веће је направило дистинкцију између нивоа контроле државе над појединцима и неорганизованим групама, када је потребна њена "ефективна контрола" и контроле државе над организованим хијерархијским групама, где је потребна једна "општа контрола" у смислу финансирања, обучавања и опремања те групе.

Овим правилом, рат у Босни и Херцеговини је свакако окарактерисан као међународни сукоб, кроз улогу СРЈ и Хрватске, а тамо где није било доказа о присуству страних трупа, примењивао се тест "опште контроле", јер су оптужени свакако били део организоване војне јединице.

Што се тиче правног карактера рата на Косову, у периоду 1998. и прва три месеца 1999. сматра се унутрашњем сукобом, а периодом од марта до јуна 1999. године, Трибунал се није бавио.

Деловање НАТО авијације на подручју Косова и српско југословенску војску неспорно је, по нашем мишљењу, међународни сукоб. У прилог овом ставу сведочи чињеница да су снаге НАТО пакта, као међународни фактор, са нападом на српску оружану снагу, у сукобу који је постојао, у циљу слабљења њене борбене моћи у циљу да се иста потпуно онеспособи и разбије, очигледно ставиле на страну ОВК, као друге стране у сукобу.

У прилог овом ставу сведочи чињеница да је 23. марта 1999. године СРЈ уредбом прогласила непосредну ратну опасност, да би 24. марта 1999. године прогласила и ратно стање. Осим тога, оружани сукоб на Косову престаје потписивањем Војнотехничког споразума - Кумановски споразум између Северно атланске алијансе - НАТО и представника СРЈ, дана 10.06.1999. године, када долази до суспензије бомбардовања и потпуног повлачења српских оружаних снага са Косова.

Иако Хашки Трибунал не улази у карактер оружаног сукоба на Косову, ипак, у својим одлукама утврђује да је оружани сукоб на Косову престао потписивањем Кумановског споразума, па свој мандат ограничава на истраживање злочина који су се догодили до 10. јуна 1999. године.

Постоји и друго схватање по којем је споран сукоб између српске копнене војске и ОВК (Ослободилачке војске Косова), утолико што се поставља и услов да НАТО снаге имају "општу контролу" над ОВК у том периоду, да би конкретан оружани сукоб добио квалитете међународног сукоба. У супротном ако није постојала општа контрола над снагама ОВК, тај сукоб би имао квалитет унутрашњег.

4. Жртве злочина морају бити "заштићена лица" у складу са одредбама Женевских конвенција из 1949. године - Особе заштићене Женевском конвенцијом о заштити цивилних лица за време рата су цивили који су "у било ком тренутку и на било који начин, нађу, у случају сукоба или окупације, у рукама једне стране у сукобу или окупационе Силе чији држављани нису". У пракси Трибунала

најспорнији је последњи елеменат да су лица различитог држављанства у односу на снагу у чијим се рукама налазе. С обзиром да се жртве ратних злочина у БиХ не могу сматрати онда заштићеним лицима према конвенцији, Трибунал је увео другачије тумачење овог елемента. Држављанство у овом смислу сматра фактичком лојалности страни у сукобу, тј. контрола те стране над лицима на тој територији. Потребно је, дакле, да цивили буду у рукама снага припадника исте државе, али да су лојални другој држави.

Кршења закона и обичаја ратовања (члан 3)

Суд је овлашћен да гони лица која су прекршила закона и обичаје ратовања и то:

а) коришћење отровних и других оружја смишљени за наношење непотребних патњи

б) безобзирно разарање градова, села или насеља, или пустошење које није оправдано војном нуждом

в) напад, или бомбардовање, било којим средствима, небрањених градова, села, стамбених објеката или зграда

г) заузимање, уништавање или намерно наношење штете установама намењеним религији, добротворним сврхама и образовању, уметности и науци, историјским споменицима и уметничким и научним делима

д) плачкање јавне или приватне имовине.

Листа наведених ратних злочина представља кршење Хашке конвенције о законима и обичајима рата на копну из 1907. године и Правилника уз конвенцију. Поред ових дела, члан 3 обухвата и следеће групе дела:

а) кршење Женевских конвенција које нису класификоване као " тешке повреде"

б) кршење члана 3. заједничког за све Женевске конвенције и других обичајних правила унутрашњих сукоба

в) кршења споразума којима се обавезују стране у сукобу (споразуми који нису обичајно право)

За примену овог члана потребно је да се остваре два општа услова:

1. Постојање оружаног сукоба - Да би постојао оружани сукоб потребно је да постоји материјални интензитет сукоба као и организованост војних формација. Када је у питању интензитет, у одлукама трибунала као фактори узимају се озбиљност напада или ширење сукоба на друге територије. Што се тиче организованости сукобљених страна, овде се има у виду ефективна контрола и команда над одређеном територијом како би се изводиле војне операције, и то најчешће путем војних штабова.

На непостојање оружаног сукоба позивала се Хрватска у случају "Олује", тврдећи да је у питању полицијска акција. У односу на ово питање Трибунал се није изјашњавао, али евидентно је да с обзиром на активности снага Хрватске и Српске Крајине, као и на број жртава, то нису били "унутрашњи немири", већ оружани сукоб.

Такође, власти Србије су сматрале да на Косову није било оружаног сукоба, али претресна већа овог суда у случајевима "Лимај и други" и случају "Милошевић", су утврдила да је ОВК представљала организовану војну формацију и да су сукоби између ОВК и српских снага били оружани и то континуирани и интензивни.

2. Блиска повезаност дела оптуженог са сукобом - Овај услов је испуњен када је доказано да је постојање оружаног сукоба у значајној мери утицало на способност учиниоца да врши злочине, његову одлуку да га изврши и начин.

Додатни услови - "Тадић услови" - Жалбено веће МКСЈ-а, у предмету "Тадић", елаборирало је четири услова, која треба да су задовољена:

1. да кршење представља повреду међународног хуманитарног права
2. да је правило обичајне природе или је право које се базира на споразуму који је важио у време извршења кривичног дела
3. да је кршење озбиљно (повреда важних вредности и тешке последице по жртву)

4. повреда правила мора да предвиђа, према обичајном праву или уговорном праву индивидуалну кривичну одговорност лица које је прекршило.

Закључак

Поступање и досадашња пракса међународних кривичних судова, неспорно утиче на даљи развој међународног кривичног права и представља значајну перспективу за будући рад међународног кривичног правосуђа. Међутим, треба имати у виду, да безобзира на уложене напоре и подршку међународне заједнице да се почињени злочини казне, ипак тешко да се и кажњавањем њихових учиниоца могу надоместити тешке последице рата које је претрпело читаво наше друштво. Евентуално, превенција, која би се постигла овим санкционисањем злочина, управљена на потенцијалне учиниоце, би могла на неки начин да ове грозоте и свирепости рата умањи.

Литература

- Стојановић З., **Коментар Кривичног законика**, Службени гласник, Београд, 2006. године
- Стојановић З., **Међународно кривично право**, Правна књига, Београд, 2006. године
- Иванишевић Б., Илић Г., Вишњић Т., Јањић В., **Водич кроз Хашки трибунал**, Мисија ОЕБС у Београду, 2008. године
- Шкулић М., **Међународни кривични суд**, Досије, Београд, 2005. Године
- Лопичић Јањић Ј., **Кривично правна заштита ратних заробљеника у Југословенском кривичном праву**, ИП"Ваша књига", Београд, 2005. године
- Мајић М., **Ратни злочин у међународном кривичном праву**, НИАД "Техничка књига", Београд, 2005. године
- Статут Међународног кривичног суда за бившу Југославију**, Хашки трибунал

Богдан Јанковић,
приправник Вишег суда у Београду

ИЗРИЦАЊЕ КРИВИЧНИХ САНКЦИЈА МАЛОЛЕТНИЦИМА

I - Увод

Малолетници представљају посебну групу учинилаца кривичних дела, те сходно томе постоји и потреба да се њихов кривично-правни статус посебно регулише. Наиме, реч је о лицима којима је због младости и недовољног животног искуства неопходно помоћи како би се васпитали и постали корисни чланови друштва. У првом плану су превенција и рехабилитација, а тек потом ретрибуција. Мере, које се примењују према овој врсти учинилаца кривичних дела, карактерише поступност. Њихов циљ је да их кроз васпитање и појачан надзор, од стране одређених лица или установа, одврате од даљег криминалног понашања.

Кривични поступак, који се води против малолетних лица, у великој мери се разликује од поступка који се води против пунолетних лица, а што се, пре свега, види кроз начела која се примењују: начело процесне заштите, начело спајања припремног поступка и фазе суђења, начело хитности, начело искључења јавности. Лица која учествују у овом поступку потребно је да имају посебна знања из области права детета и преступништва младих, која се потврђују посебним сертификатима. У свакодневној судској пракси, а имајући у виду специфичност кривичног поступка према малолетницима, поставља се питање којим критеријумима је потребно да се суд руководи, као и које је околности потребно да има у виду, да би изрекао одговарајућу меру. Да би кривична санкција била адекватно примењена и тиме могло позитивно да се утиче на само малолетно лице, пре свега, потребно је схватити разлоге због којих настаје делинквентно понашање. Није довољно само, декларативно, у националним законодавствима, прописати кривичне санкције, већ је по-

требно и обезбедити адекватне механизме за њихову примену чиме би постигле своју пуну сврху. На овом становишту је и Европски суд за људска права.

II - Међународни инструменти у МКП-у

Међународни акти нису у довољној мери прецизни, нити пак садрже прописану санкцију да би се могли непосредно примењивати.¹ Циљ правила садржаних у међународним документима није да пропишу узорни модел кривичноправног статуса малолетника него да поставе основне принципе и правила поступања према малолетнику у кривичним стварима.² Мултилатералне конвенције, у којима су прописани стандарди у овој правној области су: Конвенција Уједињених нација о правима детета,³ Стандардна минимална правила Уједињених нација за малолетничко правосуђе (Пекиншка правила),⁴ Смернице Уједињених нација за превенцију малолетничке деликвенције (Ријадске смернице),⁵ Правила Уједињених нација за заштиту малолетника лишених слободе (Хаванска правила),⁶ Стандардна минимална правила Уједињених нација за мере алтернативе институционалном третману (Токијска правила)⁷ и Европска конвенција о људским правима.

Конвенција Уједињених нација о правима детета, била је први обавезујући међународни инструмент који је садржао низ одредаба релевантних за права деце у сукобу са законом, како оптужене, тако и осуђене.⁸ Република Србија, у обавези је да подржава и

¹ Стојановић, З., *Кривично право-општи део*, Београд 2006, стр. 54.

² Соковић, С., Бејатовић, С., *Малолетничко кривично право*, Крагујевац 2009, стр. 54.

³ А/Резол/44/25, 20. новембар

⁴ Резолуција 40/33, 29. новембар 1985. године

⁵ А/Резол/45/112, 14. децембар 1990. године

⁶ А/Резол/45/113, 14. децембар 1990. године

⁷ А/Резол/45/110, 14. децембар 1990. године

⁸ Међународни пакт о грађанским и политичким правима, А/Резол/2200А (XXI) од децембра 1966. године, био је први обавезујући инструмент који садржао неке одредбе релевантне за права деце у сукобу са законом. Члан 6 (5) забрањује примену смртне казне над малолетним лицима. Члан 10 (2) (б) налаже да малолетници буду одвојени од одраслих особа током трајања притвора пре суђења и даје им право на брзо суђење. Члан 10 (3) налаже да малолетна лица која издржавају затворску буду одвојена од одраслих и да свако поступање са малол-

укључи одредбе Конвенције у све законске поступке и процедуре који се тичу малолетника.

Пекиншка правила се састоје од опширних смерница којима малолетничко правосуђе треба да се руководи од тренутка када је малолетни учинилац ухапшен до тренутка када напушта притвор. Правила наглашавају добробит малолетника и принцип пропорционалности – да при разматрању сваког конкретног случаја треба узимати у обзир специфичне околности везане за малолетног учиниоца и природу кривичног дела, које му се ставља на терет.

Пекиншка правила су подељена у шест делова који одражавају фазе процедуре кроз које малолетник мора да прође током кривичног поступка. Први део садржи општа начела, која се примењују у малолетничком правосуђу. Други део се односи на преткривични поступак. Трећи део се односи на кривични поступак, а посебно на одлучивање о казним мерама. У четвртном делу се нагласак ставља на ванинституционалне мере за малолетне учиниоце кривичних дела. Петим делом су одређени минимални стандарди у случају институционалног смештаја малолетника. Шести део се бави механизмима за спровођење успешне политике у циљу сузбијања малолетничке делинквенције.

Ријадске смернице, усвојене су ради третирања питања превенције криминалитета у области малолетничког правосуђа. Њима су прописани основни принципи за подстицање превентивног деловања у области малолетничке делинквенције. Циљ је да се малолетници укључе у друштвено корисне активности, а у циљу њиховог позитивног развоја. Затим да се ради на развијању служби и програма у оквиру друштвене заједнице. Нарочито се наглашава потреба за изработом студија, процедура и мера које избегавају кажњавање детета, односно развијање превентивне политике за спречавање делинквенције, као и да се донесу законски акти и формирају институције, које ће имати за циљ смањење делинквентног понашања.

етницима треба спроводити у складу са узрастом и правним статусом детета. Члан 14 (1) даје малолетницима право на приватност, а члан 14 (4) налаже да се кривични поступак над малолетним лицима спроводи имајући у виду узраст детета и као крајњу циљ његову рехабилитацију.

Хаванска правила, усвојена су посебно ради третирања права малолетника, који се налазе унутар институција. Ова правила сачињена су као допуна Пекиншких правила. У њима се налази већина одредаба садржаних у стандардним минималним правилима УН за поступање са затвореницима и унапређују их тако да оне одговарају специфичним правима и потребама малолетника. Приликом примене затворске казне за малолетнике у Републици Србији, ова правила би требало сматрати примарним важећим међународним инструментом.

Токијска правила, усвојена су да би промовисала казнене мере које представљају алтернативу институционалним мерама (алтернативне казнене мере) и предкривичне диверзионе програме за малолетнике у сукобу са законом. Њихово усвајање надовезује се на Ријадске смернице и Хаванска правила. Њима је прописано све оно што би требало узети у обзир приликом рада на унапређењу, развоју и примени мера алтернативних институционалном третману, укључујући и предкривичне диверзионе програме. Она би требало да се примењују у свим фазама кривичног поступка и да подстичу државе потписнице да развију широк спектар мера алтернативних институционалном третману, почев од оних пре покретања кривичног поступка до оних после изрицања пресуде.

Европска конвенција о људским правима (у даљем тексту ЕКЉП) представља најважнију мултилатералну конвенцију, донету од стране Савета Европе. Њоме је успостављен стални, нови Европски суд за људска права чија је надлежност обавезна за све државе потписнице.⁹ Овај суд је донео до сада велики број одлука које се односе на тумачења или примену одредаба ЕКЉП-а, а у вези са малолетницима као извршиоцима или жртвама кривичних дела.

Тако, на пример, у случају *Буамар против Белгије*, Европски суд за људска права, је утврдио да је Белгија изабрала систем образовног надзора да би спроводила политику која се односи на малолетничку делинквенцију. С тога је имала обавезу да створи одговарајуће институционалне капацитете који испуњавају безбедносне и образовне циљеве Закона из 1965. године, како би могла да задовољи захтеве предвиђене чланом 5 став 1 Конвенције. Међутим, није-

⁹ Драшкић, М., *Породично право и право детета*, Београд 2006, стр. 39-41

дан од доказа не указује на то да је урађено оно што се захтевало. У време предметних догађаја Белгија није имала – бар у области у којој се говори француски језик, а у којој је живео подносилац представке – ни једну установу затвореног типа која би могла да прими малолетнике са великим поремећајима у понашању. Притварање младе особе у истражни затвор, у условима фактичке изолације и без помоћи особља које је прошло обуку за образовање – не може се сматрати као постизање било каквог циља. Из свега наведеног Суд за људска права је закључио да је дошло до повреде чл. 5 става 1. Конвенције, јер девет налога за притварање у истражни затвор, узето заједно, нису били компатиблини са тачком д члана 5, став 1 Конвенције. Њихово безуспешно понављање их је чинило све мање "законитим" према тачки д, посебно због тога што Заступник Круне никада није покренуо кривични поступак против подносиоца представке за кривична дела за које је подносилац представке оптуживан.

У другом случају *Д.Г. против Ирске*¹⁰ подносилац представке се жалио да његов притвор у Заводу Св. Патрик није био "у складу са законом прописаним поступком". Није био ни у циљу "васпитног надзора" нити ради његовог привођења "надлежном органу", у оквиру значења члана 5. став 1. (д). Поред тога био је малолетник коме је требала посебна брига, а затворен је у казнени завод у које је његов јединствени статус (неоптужен и неосуђиван) изазивао да други затвореници верују да је тежак сексуални преступник, услед чега је био вређан, понижаван, прећено му је и био је злостављан. Пропуст да му се обезбеди одговарајући смештај и брига представља, по његовом мишљењу, кршење члана 5 ст. 1 (д) Конвенције. У свом мишљењу суд је истакао да уколико држава Ирска изабере уставни систем васпитног надзора који се примењује кроз судске налоге у случају малолетничке делинквенције, онда је она обавезна да обезбеди одговарајуће институционалне објекте који ће задовољити безбедносне и образовне захтеве тог система, како би се испунили захтеви члана 5 став 1 (д) Конвенције. Завод Св. Патрик је казнени завод, те из тих разлога он не може вршити "васпитни надзор". Из свега наведеног суд је закључио да се притвор Д.Г. у Заво-

¹⁰ *D.G. против Ирске*, бр. 39474798

ду СВ. Патрик не може сматрати као мера привременог притвора која претходи режиму васпитног надзора, те да је дошло до кршења члана 5. став 1 (д) Конвенције. Полазећи од одредаба ЕКЉП-а, суд је кроз своју праксу заузео став да није довољно да државе потписнице само донесу одговарајућу регулативу већ је потребно и да раде на развијању институција, путем којих бе се она и спроводила. Наиме, имајући у виду посебан положај малолетника, а самим тим и циљеве малолетничког права, који се састоје, у поновном образовању, васпитању и ресоцијализацији ове групе, од пресудног је значаја и формирање посебних установа. Ове институције би се кроз посебан образовно-васпитни систем, бавиле смештајем и едукацијом малолетника и не би представљале мртво слово на папиру, као што је била пракса неких земаља чланица.

III - Страно законодавство

Доношење међународних конвенција довело је до свеобухватних реформи у области малолетничког кривичног права у многим земљама. У упоредном законодавству, тенденција је да се питање малолетничке делинквенције регулише посебним правним прописима који би чинили засебне целине. Нагласак би био на санкцијама, поступности у њиховој примени, као и извршењу.

Према немачком Закону о малолетничком правосуђу,¹¹ за примену кривичних санкција релевантна је личност малолетника. Малолетник је кривично одговоран "ако је у време извршења дела, с обзиром на свој морални и душевни развој, био довољно зрео да схвати незаконитост дела и поступа у складу са својим схватањима"...¹². У немачком законодавству постоји поступност у примени мера према овим учиниоцима. Постоје две врсте васпитних мера, и то су давање упутстава и обавеза прихватања помоћи у васпитању.¹³ У случају да се не може постићи сврха васпитним мерама могу се применити и дисциплинске мере или казна предвиђена за малолет-

¹¹ Jugendgerichtsgesetz, 1.10.1953. године (измене и допуне 1974. године и 1990. године), у даљем тексту Закон о малолетничком правосуђу

¹² Закон о малолетничком правосуђу, чл. 3

¹³ Закон о малолетничком правосуђу, чл. 9

нике.¹⁴ У дисциплинске мере спада опомена, давање налога и малолетнички затвор. Постоје три врсте малолетничког затвора (затвор викендом, затвор у кратком и дугом трајању). Ова мера се своди на краткотрајно лишење слободе. Казна за малолетнике представља последњу и најстрожију меру. Може се изрећи у трајању од шест месеци до пет година, у одређеним случајевима и до десет година.

У француском праву зачетке регулисања кривичног положаја малолетника представљају Кривични законик из 1791. године и Наполеонов КЗ из 1810. године. У њима се први пут појављује институт разбора, од којег је и зависила кривична одговорност. У садашњем француском праву, кривичноправни положај малолетника, регулисан је посебним прописом, Ордонансом о деци делинквентима.¹⁵ Ове одредбе односе се на лица која нису навршила 18 година, док доња старосна граница није одређена. У овој Уредби не постоји категорија млађих пунолетних лица, односно лица између 18 и 21 навршене године. Поменутом Уредбом прописано је да ће суд при изрицању мера заштите, помоћи, надзора и васпитања, водити рачуна о сваком конкретном случају.¹⁶ Суд може ако околности случаја и личност малолетника то захтевају да изрекне васпитну санкцију малолетницима узраста од десет до осамнаест година или казну малолетницима узраста од тринаест до осамнаест година. Из ових одредаба се може закључити да су за примену кривичне санкције важне околности под којима је дело учињено, као и узраст малолетника.

IV - Домаће законодавство

Општа сврха кривичних санкција према малолетницима, је да се надзором, пружањем заштите и помоћи, као и обезбеђивањем општег и стручног оспособљавања утиче на развој и јачање личне одговорности малолетника, на васпитавање и правилан развој његове личности, а све ово како би се обезбедило његово поновно укључи-

¹⁴ Закон о малолетничком правосуђу, чл. 5. став 2.

¹⁵ Ordonnance no.45-174, 02.02.1945., <http://www.legifrance.gouv.fr>, у даљем тексту Уредба

¹⁶ Уредба, чл. 2

вање у друштвену заједницу.¹⁷ Суд је обавезан да утврди све правно релевантне чињенице везане за кривично дело и малолетника, како би изрекао одговарајућу кривичну санкцију према учиниоцу и тиме постигао општу сврху кривичних санкција.¹⁸ Принцип је да се најпре примењују блаже васпитне мере, а као последње средство реаговања, примењује се казна малолетничког затвора.¹⁹ Суд је, приликом избора кривичне санкције, дужан да, првенствено, води рачуна о околностима субјективног карактера, које се односе на личност малолетника. Осим узраста и зрелости малолетника, суд је дужан да води рачуна и о другим својствима његове личности, као и о степеном поремећају у друштвеном понашању, побудама из којих је дело учинио. У ЗМУКД-у се нарочито наглашавају: средина и прилике у којима је малолетник живео, понашање после учињеног кривичног дела, а посебно да ли је спречио или покушао да спречи, наступање штетне последице, да ли је надокнадио или покушао да надокнади, причињену штету. Суд мора узети у обзир и околност да ли су према малолетнику раније биле изречене кривичне или прекршајне санкције, као и све друге околности, које могу бити од утицаја за изрицање кривичне санкције. Од критеријума објективне природе, за избор адекватне кривичне санкције, законодавац предвиђа тежину дела.²⁰ Нарочито је апострофирана зрелост малолетника, уместо критеријума предвиђеног ранијим правним прописима "душевна развијеност". Наиме, сматра се да је зрелост шири појам од душевне развијености, и да укључује све аспекте личности, правно релевантне за избор одговарајуће мере: физички, социјални, емоционални и интелектуални аспект. Прецизирајући критеријуме за избор кривичне санкције, законодавац није одредио елементе кривичне одговорности малолетног делинквента.²¹

¹⁷ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица („Службени гласник РС“, бр. 26/77), чл. 10, у даљем тексту ЗМУКД

¹⁸ Кривични законик („Службени гласник РС“, бр. 85/2005,...), чл. 4

¹⁹ Соковић, С., *Извршење кривичних санкција*, Крагујевац 2008, стр. 152

²⁰ Игњатовић Ђорђе, *Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања* – 3. део, Београд 2009, стр. 399.

²¹ Кнежевић, С., *Малолетничко кривично право*, Ниш 2010, стр. 71.

Мере упозорења и усмеравања изричу се, када је довољно и таквим мерама утицати на личност малолетника и његово понашање. Стање малолетникове личности и његово понашање је такво да не захтева чак ни трајније мере васпитања, а тим пре ни примену неких других правних поступака. Мере појачаног надзора изричу се кад за васпитање и развој малолетника треба предузети трајније мере, уз одговарајући стручни надзор и помоћ, а није потребно малолетничково потпуно одвајање из дотадашње средине. Заводским васпитним мерама предвиђене су како мере у погледу васпитања и лечења, тако и потпуно одвајање малолетника из дотадашње средине, како би се на њега вршио појачан утицај. Најчешће су то појединци са озбиљним психичким проблемима, поремећајем у понашању, зависношћу или пак социјалном неприлагођеношћу. Ове васпитне мере суд изриче када не постоји могућност изрицања других васпитних мера у оквиру те групе кривичних санкција и оне могу трајати само колико је потребно да би се остварила сврха васпитних мера. У оваквим случајевима, још је наглашенија потреба да поступајући судија, ипак, треба да располаже и одређеним ванправним знањима, која су му неопходна да би правилно применио кривичну санкцију.²²

Дакле, за одређивање кривичних санкција постоје оквирни²³ и општи критеријуми²⁴. Општи критеријуми се односе на: годиште, степен душевне развијености, остала својства личности, социјално окружење, затим тежину и врсту извршеног кривичног дела, побуде под којима је дело извршено, настале последице, држање после извршења, тј. да ли је одустао од извршења, да ли је пробао да отклони последицу, сарађивање са надлежним органима, да ли је раније кривично гоњен, степен урачунљивости итд.²⁵

Суд, по правилу, када су у питању васпитне мере, доноси решење којим се оне изричу.²⁶ Малолетник се у овом случају не оглашава кривим за кривично дело које му се ставља на терет, већ се са-

²² Делић, Н., *Психологија исказа појединих учесника у кривичном поступку*, Београд 2003, стр. 126.

²³ ЗМУКД, чл. 11

²⁴ ЗМУКД, чл. 12

²⁵ Соковић, С., Бејатовић, С., *Малолетничко кривично право*, Крагујевац 2009, стр. 71.-72.

²⁶ ЗМУКД, чл. 78.

мо наводи мера која се изриче, а у образложењу опис дела, као и околности којима се оправдава њена примена.²⁷

Када је изречена казна малолетнички затвор потребно је да су испуњени сви законом предвиђени услови: да је реч о старијем малолетнику, да је за извршено кривично дело прописана казна тежа од пет година затвора и да постоји високи степен кривице, те да због природе и тежине кривичног дела није оправдано изрицање васпитне мере. При опредељењу да изрекне казну малолетничког затвора уместо васпитне мере упућивања у васпитно-поправни дом суд треба да цени објективне услове за изрицање, тешке последице дела, висок степен кривичне одговорности, личност малолетника, његов ранији живот и побуде из којих је извршио кривична дела.²⁸

V - Закључак

Историјски посматрано, положај малолетника као и санкције које су им биле изрицане за извршена кривична дела, одувек је био различит од оних које су изрицане пунолетним лицима, још од античког права. Временом, о кривичноправном положају малолетника који су вршили кривична дела, све више се водило рачуна. Томе су допринела и нова схватања, нарочито након буржоаске револуције, која су настајала у одређеним правним школама, а под утицајем неких ванправних научних дисциплина. Уважавајући чињеницу да се малолетници налазе у посебном био-психо-социјалном стању, као и константним променама, приступ овој проблематици је квалитативно другачији. Доносе се бројне међународне конвенције, чији је циљ да се регулише положај малолетника, као и врсте кривичних санкција, које се примењују према њима. Наглашава се диверзиони поступак, чији је примарни задатак да се избегне стигматизација малолетника, и да се они укључе у регуларне друштвене токове. У те сврхе уводе се и алтернативне мере, чији је задатак да се у што већој мери избегне класична ретрибуција, карактеристична за кривично право. Под утицајем ових међународних аката, многе државе доносе или посебне законе, или посебне целине, којима се регулише

²⁷ Јекић, З., *Кривично процесно право – посебни део*, 2006, стр. 182.

²⁸ Пресуда Врховног суда Србије, Кжм. 421/00 од 5. 5. 2000., необјављено

ово питање. Већина њих прописује систем којим би се путем образовања и посебног васпитања, најчешће, уз адекватан појачан стручни надзор утицало на ове учиниоце кривичних дела. Крајњи циљ овакве законодавне политике је, као што је већ речено, да се малолетни преступници учине корисним члановима друштва. Међутим, крај 20. и почетак 21. века обележио је драстичан пораст малолетничке делинквенције. Наведено, говори и у прилог томе да малолетничко кривично право мора стално да се мења и прилагођава, како би било што ефикасније. Није довољно да државе само донесу прописе којима се регулише ова област. Потребна је и њихова ефикасна и квалитетна примена. На оваквом становишту је и Европски суд за људска права, који својом праксом указује на потребе квалитетнијег приступа овој проблематици. У конкретном случају, суд мора да има у виду све околности које се односе на малолетног учиниоца, као би могао да донесе одговарајућу одлуку. Ту пре свега мислимо на личност малолетника, односно његов степен душевне развијености, личну и породичну анамнезу, околности под којима је дело учињено, његово држање после учињеног кривичног дела... Ово не представља нимало лако питање и поред мулти-дисциплинарног приступа, било би пожељно да и сам судија, који води поступак, располаже са специфичним ванправним знањима како би био у могућности да избегне концептуалне недоумице и донесе што квалитетнију одлуку, а на основу које ће затим изабрати адекватну меру. При изрицању мера треба се водити начелом постепености, као и општом сврхом малолетничког кривичног права.

Приредила судија **Снежана Николић Гаротић**

у сарадњи са правним сарадницима: Вања Поповић, Јелена Живковић,
Срђан Влатковић, Ружица Ђ. Јовановић и Никола Чукановић

ПРЕГЛЕД ПРАВНОСНАЖНО ОКОНЧАНИХ ПРЕДМЕТА

OKRIVLJENI	KRIVIČNO DELO	RADNJE KRIVIČNOG DELA	MESTO I VREME IZVRŠENJA	OBLIK UČESTVOVANJA OKRIVLJENOG U IZVRŠENJU KRIVIČNOG DELA	VRSTA ORUŽANOG SUKOB	SVOJSTVO UČINIОCА KRIVIČNOG DELA	SVOJSTVO I UKUPAN BROJ ŽRTAVA
1 okrivljeni: Milan Bulić	ratni zločin protiv ratnih zarobljenika, čl. 144 u vezi čl. 22 KZ SRJ	povreda telesnog integriteta i nečovečno postupanje	20.11.1991. godine Vukovar (PD Ovcara), Republika Hrvatska	saizvršilaštvo	unutrašnji oružani sukob	pripadnik TO Vukovar	4 ratna zarobljenika (sveukupan broj žrtava u ovom događaju je najmanje 200 ratnih zarobljenika, od kojih je 193 identifikovano)
1 okrivljeni: Anton Lekaj	ratni zločin protiv civilnog stanovništva, čl. 142 st. 1 u vezi čl. 22 KZ SRJ	protivzakonita zatvaranja, nečovečna postupanja, mučenja, povrede telesnog integriteta, silovanja i ubistva	12-16.06.1999. godine Đakovica, AP KiM	saizvršilaštvo	unutrašnji i međunarodni oružani sukob	pripadnik OVК	11 civila različitih nacionalnosti (Romi, Egipćani, Srbi i Albanci)
4 okrivljeni: Dragan Slavković, Ivan Korać, Siniša Filipović i Dragutin Dragičević	ratni zločin protiv civilnog stanovništva, čl. 142 u vezi čl. 22 KZ SFRJ	nečovečno postupanje, nanošenja velikih patnji, ubistva, povrede telesnog integriteta i mučenje	maj, jun i jul 1992. godine Zvornik (D.K. Čelopek, P.D. Ekonomija i "Ciglane"), BiH	saizvršilaštvo	unutrašnji oružani sukob	D. Slavković i I. Korać - pripadnici jedinice "Pivarski", S. Filipović i D. Dragičević - pripadnici jedinice "Žute ose" (obe u sastavu TO Zvornika)	u D.K. Čelopek - 162 civila muslimanske nacionalnosti, a na P.D. Ekonomiji i "Ciglane" - najmanje 20 civila muslimanske nacionalnosti
5 okrivljenih: Slobodan Medić, Pero Petrašević, Aleksandar Medić, Branislav Medić i Aleksandar Vukov	ratni zločin protiv civilnog stanovništva, čl. 142 st. 1 u vezi čl. 22 i 24 KZ SRJ	ubistva	tokom jula 1995. godine Tmovo, BiH	saizvršilaštvo i pomaganje	unutrašnji oružani sukob	S. Medić - komandant, a ostali okr. - pripadnici jedinice "Škorpioni"	6 civila muslimanske nacionalnosti

ОДЕЉЕЊА ЗА РАТНЕ ЗЛОЧИНЕ - ВИШЕГ СУДА У БЕОГРАДУ

PRIMENA ŽENEVSKIH KONVENCIJA I DOPUNSKIH PROTOKOLA	DATUM DONOŠENJA I VRSTA PRVOSTEPENE PRESUDE	IZREČENA KAZNA U PRVOSTEPENOM POSTUPKU	PODNOŠIO CI ŽALBE PROTIV PRVOSTEP ENE PRESUDE	DATUM DONOŠENJA I VRSTA DRUGOSTEPENE ODLUKE	ZAŠTIĆENI SVEDOCI (MERE ZAŠTITE) I SVEDOCI SARADNICI	OBLICI MEĐUNARODNE PRAVNE POMOĆI
III Ženevska konvencija o postupanju sa ratnim zarobljenicima i II Dopunski protokol	30.01.2006. godine, presuda kojom se okr. oglašava krivim	8 godina zatvora	branilac okr.	09.02.2007. godine, presuda K21 r.z. 2/2006, kojom je prvostepena presuda preinačena u pogledu odluke o kazni (2 godine zatvora)	2 svedoka saradnika	dostavljanje pismena od strane MKTJ-a i nadležnih državnih organa Republike Hrvatske
IV Ženevska konvencija o zaštiti građanskih lica za vreme rata, I i II Dopunski protokol	18.09.2006. godine, presuda kojom se okr. oglašava krivim	13 godina zatvora	TRZ, okrivljeni, majka okrivljenog i branilac okrivljenog	26.02.2007. godine, presuda K21 r.z. 3/2006, kojom je potvrđena prvostepena presuda	1 zaštićeni svedok (isključenje javnosti sa glavnog pretresa)	međunarodna pravna pomoć UNMIK-a, u vidu ispitivanja svedoka i njihovog pozivanja, (ispitivanje svedoka zamolnim putem u sudnici Međunarodnog suda u Prištini u zgradi Vrhovnog suda), dostavljanje pismena od strane MKTJ-a i nadležnih državnih organa Republike Hrvatske
IV Ženevska konvencija o zaštiti građanskih lica za vreme rata i II Dopunski protokol	12.06.2008. godine, presuda kojom se 3 okr. oglašavaju krivim, a 1 okr. (D. Dragičević) oslobađa od optužbe	D. Slavković (15 godina zatvora), I. Korać (13 godina zatvora), S. Filipović (3 godine zatvora)	TRZ, okr. D. Slavković, I. Korać i njihovi branioци i branilac okr. S. Filipovića	08.04.2009. godine, presuda K21 r.z. 3/2008, kojom je prvostepena presuda potvrđena u delu koji se odnosi na okr. S. Filipovića i D. Dragičevića, a preinačena u delu koji se odnosi na kazne izrečene okr. D. Slavkoviću (12 godina zatvora) i I. Koraću (9 godina zatvora)	26 zaštićenih svedoka (pseudonim, isključenje javnosti sa glavnog pretresa, korišćenje tehničkih sredstava za prenos zvuka i slike, brisanje podataka o identitetu iz spisa predmeta)	dostavljanje pismena od strane MKTJ-a i nadležnih državnih organa BiH, ispitivanje svedoka zamolnim putem pred nadležnim sudom BiH
IV Ženevska konvencija o zaštiti građanskih lica za vreme rata i II Dopunski protokol	10.04.2007. godine, presuda kojom se 4 okr. oglašavaju krivim, a 1 okr. (A. Vukov) oslobađa od optužbe	S. Medić (20 godina zatvora), P. Petrašević (13 godina zatvora), A. Medić (5 godina zatvora) i B. Medić (20 godina zatvora)	TRZ i branioци okrivljenih, osim branioца A. Vukova	13.06.2008. godine, presuda K21 r.z. 2/2007, kojom je prvostepena presuda potvrđena u delu koji se odnosi na okr. S. Medića, P. Petraševića i A. Vukova, preinačena u delu koji se odnosi na kaznu izrečenu okr. B. Mediću (15 godina zatvora), a ukinuta u odnosu na okr. A. Medića (predmet vraćen na ponovno suđenje)	1 zaštićeni svedok (isključenje javnosti sa glavnog pretresa i pseudonim)	ispitivanje svedoka putem video konferencijske veze iz MKTJ-a, dostavljanje pismena iz MKTJ-a i nadležnih državnih organa Republike Hrvatske i BiH

OKRIVLJENI	KRIVIČNO DELO	RADNJE KRIVIČNOG DELA	MESTO I VREME IZVRŠENJA	OBLIK UČESTVOVANJA OKRIVLJENOG U IZVRŠENJU KRIVIČNOG DELA	VRSTA ORUŽANOG SUKOB	SVOJSTVO UČINOCA KRIVIČNOG DELA	SVOJSTVO I UKUPAN BROJ ŽRTAVA
8 okrivljenih: Radojko Repanović, Sladan Ćukarić, Milorad Nišavić, Miroslav Petković, Radoslav Mitrović, Nenad Jovanović, Zoran Petković i Ramiz Papić	ratni zločin protiv civilnog stanovništva, čl. 142 st. 1 u vezi čl. 22 KZ SRJ	ubistva	26. mart 1999. godine Suva Reka, AP KiM	saizvršilaštvo	unutrašnji i međunarodni oružani sukob	R. Repanović - komandir OUP- a Suva Reka, S. Ćukarić - aktivni policajac OUP- a Suva Reka, M. Petković - rezervni policajac OUP- a Suva Reka, M. Nišavić - pripadnik detašmana Suva Reka u okviru DB-a MUP-a RS, R. Mitrović - komandant 37. združenog odreda PJP-a, N. Jovanović - pomoćnik komandira policije OUP-a Suva Reka, Z. Petković - pripadnik TO Suva Reka	50 civila albanske nacionalnosti
18 okrivljenih: Miroslav Vujović, Stanko Vujanović, Milan Lančuzanin, Jovica Perić, Ivan Atanasijević, Milan Vojnović, Predrag Milojević, Goran Mugoša, Dorde Šošić, Miroslav Danković, Predrag Dragović, Nada Kalaba, Saša Radak, Marko Ljuboja, Slobodan Katić, Predrag Madžarac, Vujo Zlatar i Milorad Pejić	ratni zločin protiv ratnih zarobljenika, čl. 144 u vezi čl. 22 KZ SRJ	ubistva	20. - 21.11. 1991. godine Vukovar (P.D. Ovčara), Republika Hrvatska	saizvršilaštvo	unutrašnji oružani sukob	M. Vujović - komandant TO Vukovar, S. Vujanović - zamenik komandanta TO Vukovar, M. Lančuzanin - komandant dobrovoljačke jedinice "Leva supoderica", J. Perić, M. Vojnović, G. Mugoša, M. Danković, V. Zlatar, P. Madžarac i M. Pejić - pripadnici TO Vukovar, I. Atanasijević, P. Milojević, D. Šošić, P. Dragović, M. Ljuboja, S. Katić - pripadnici dobrovoljačke jedinice "Leva supoderica" i S. Radak - dobrovoljac	najmanje 200 ratnih zarobljenika, od kojih je 193 identifikovano
1 okrivljeni: Zdravko Pašić	ratni zločin protiv civilnog stanovništva, čl. 142 st. 1 u vezi čl. 22 KZ SRJ	ubistvo	22. - 23.12. 1991. godine Slunj, Republika Hrvatska	saizvršilaštvo	unutrašnji oružani sukob	pripadnik organizovane oružane formacije u sastavu organa vlasti SAO Krajine (RSK)	1 civil hrvatske nacionalnosti

PRIMENA ŽENEVSKIH KONVENCIJA I DOPUNSKIH PROTOKOLA	DATUM DONOŠENJA I VRSTA PRVOSTEPENE PRESUDE	IZREČENA KAZNA U PRVOSTEPENOM POSTUPKU	PODNOŠIOCI ŽALBE PROTIV PRVOSTEPENE PRESUDE	DATUM DONOŠENJA I VRSTA DRUGOSTEPE NE ODLUKE	ZAŠTIĆENI SVEDOCI (MERE ZAŠTITE) I SVEDOCI SARADNICI	OBLICI MEĐUNAROD NE PRAVNE POMOĆI
IV Ženevska konvencija o zaštiti građanskih lica za vreme rata i I i II Dopunski protokol	23.04.2009. godine, presuda kojom se 4 okr. oglašavaju krivim (R. Mitrović, N. Jovanović i Z. Petković) oslobađaju od optužbe i u odnosu na 1 okr. (R. Papića) se optužba odbija	R. Repanović (20 godina zatvora), S. Čukarić (20 godina zatvora), M. Nišavić (13 godina zatvora), M. Petković (15 godina zatvora)	TRZ, okr. R. Repanović i njegovi branioci i supruga, branilac okr. S. Čukarića, okr. M. Nišavić i njegov branilac, branilac okr. M. Petkovića i njegova majka	30.06.2010. godine, presuda KZ1 PoZ 4/10 kojom je prvostepena presuda potvrđena u delu koji se odnosi na sve okr. osim okr. R. Repanovića, u pogledu koga je ukinuta (predmet vraćen na ponovno suđenje)	3 zaštićena svedoka (pseudonim, isključenje javnosti sa glavnog pretresa, svodočenje iz posebne prostorije uz prikrivanje izgleda svedoka za javnost)	dostavljanje predmeta i pisma od strane MKTJ-a
III Ženevska konvencija o postupanju sa ratnim zarobljenicima i II Dopunski protokol	12.03.2009. godine, presuda kojom se 13 okr. oglašava krivim, a 5 okr. (M. Ljuboja, S. Katić, P. Madžarac, V. Zlatar i M. Pejić) oslobađaju od optužbe	M. Vujović (20 godina zatvora), S. Vujanović (20 godina zatvora), M. Lančuzanin (6 godina zatvora), J. Perić (13 godina zatvora), I. Atanasijević (20 godina zatvora), M. Vojnović (15 godina zatvora), P. Milojević (20 godina zatvora), G. Mugoša (5 godina zatvora), Đ. Šošić (20 godina zatvora), M. Đanković (20 godina zatvora), P. Dragović (5 godina zatvora), N. Kalaba (9 godina zatvora), S. Radak (20 godina zatvora)	TRZ, okr. M. Vujović, N. Kalaba, branilac okr. M. Vujovića, N. Kalabe i S. Vujanovića, branioci okr. M. Lančuzanina, okr. P. Dragović i njegovi branioci, okr. J. Perić i njegov branilac, okr. I. Atanasijević i njegov branilac, okr. M. Vojnović i njegov branilac, okr. P. Milojević i njegov branilac, branilac okr. G. Mugoše, okr. Đ. Šošić i njegov branilac, okr. M. Đanković i njegov branilac, okr. S. Radak i njegov branilac	23.06.2010. godine, presuda KZ1 PoZ 1/2010, kojom je prvostepena presuda potvrđena u odnosu na sve okr, a preinačena u delu koji se odnosi na kazne izrečene okr. N. Kalabi (11 godina zatvora) i okr. I. Atanasijeviću (15 godina zatvora)	2 svedoka saradnika, 5 zaštićenih svedoka (pseudonim, isključenje javnosti sa glavnog pretresa)	dostavljanje pisma i predmeta iz MKTJ-a i pisma nadležnih državnih organa Republike Hrvatske i BiH
IV Ženevska konvencija o zaštiti građanskih lica za vreme rata i II Dopunski protokol	08.07.2008. godine, presuda kojom se okr. oglašava krivim	8 godina zatvora	TRZ i branioci okrivljenog	11.02.2009. godine, presuda KZ1 r.z. 2/2008, kojom je prvostepena presuda preinačena u delu koji se odnosi na izrečenu kaznu (10 godina zatvora)	tri zaštićena svedoka (pseudonim i isključenje javnosti sa glavnog pretresa), odbijen 1 zahtev za dodelu statusa zaštićenog svedoka	dostavljanje pisma od strane nadležnih organa Republike Hrvatske

OKRIVLJENI	KRIVIČNO DELO	RADNJE KRIVIČNOG DELA	MESTO I VREME IZVRŠENJA	OBLIK UČESTVOVANJA OKRIVLJENOG U IZVRŠENJU KRIVIČNOG DELA	VRSTA ORUŽANOG SUKOBA	SVOJSTVO UČINIoca KRIVIČNOG DELA	SVOJSTVO I UKUPAN BROJ ŽRTAVA
4 okrivljeni: Željko Đukić, Dragan Medić, Dragan Borojević i Miodrag Šolaja	ratni zločin protiv civilnog stanovništva, čl. 142 st. 1 u vezi čl. 22 KZ SRJ	ubistvo	28. mart 1999. godine Podujevo, AP KiM	saizvršilaštvo	unutrašnji i međunarodni oružani sukob	pripadnici jedinice "Škorpioni" u sastavu MUP-a Republike Srbije	14 civila albanske nacionalnosti
1 okrivljeni: Bora Trbojević	ratni zločin protiv civilnog stanovništva, čl. 142 st. 1 KZ SRJ	uzimanje talaca, protivzakonita zatvaranja, ubistva	13. i 20.08.1991. godine i 31.11.1991. godine Velika Peratovica, (Opština Grubišno Polje), Republika Hrvatska	saizvršilaštvo	unutrašnji oružani sukob	pripadnik samoorganizovane naoružane formacije građana srpske nacionalnosti "Bilogorski odred"	14 civila hrvatske nacionalnosti
1 okrivljeni: Aleksandar Medić	ratni zločin protiv civilnog stanovništva, čl. 142 st. 1 u vezi čl. 24 KZ SRJ	ubistva	tokom jula 1995. godine Trnovo, BiH	pomaganje	unutrašnji oružani sukob	pripadnik jedinice "Škorpioni"	6 civila muslimanske nacionalnosti
1 okrivljeni: Damir Sireta	ratni zločin protiv ratnih zarobljenika, čl. 144 u vezi čl. 22 KZ SRJ	ubistva	20. - 21.11.1991. godine Vukovar (P.D. Ovčara) Republika Hrvatska	saizvršilaštvo	unutrašnji oružani sukob	pripadnik TO Vukovar	3 civila hrvatske nacionalnosti

PRIMENA ŽENEVSKIH KONVENCIJA I DOPUNSKIH PROTOKOLA	DATUM DONOŠENJA I VRSTA PRVOSTEPENE PRESUDE	IZREČENA KAZNA U PRVOSTEPENOM POSTUPKU	PODNOŠIOCI ŽALBE PROTIV PRVOSTEPENE PRESUDE	DATUM DONOŠENJA I VRSTA DRUGOSTEPENE ODLUKE	ZAŠTIĆENI SVEDOCI (MERE ZAŠTITE) I SVEDOCI SARADNICI	OBLICI MEĐUNAROD NE PRAVNE POMOĆI
IV Ženevska konvencija o zaštiti građanskih lica za vreme rata, I i II Dopunski protokol	18.06.2009. godine, presuda kojom se okr. oglašavaju krivim	Ž. Đukić (20 godina zatvora), D. Medić (20 godina zatvora), D. Borojević (20 godina zatvora) i M. Šolaja (15 godina zatvora)	okr. Ž. Đukić i njegovi branioci, branilac okr. D. Medića, okr. D. Borojević i njegov branilac, okr. M. Šolaja i njegov branilac	25.05.2010. godine, presuda K21 Po2 3/2010, kojom je prvostepena presuda potvrđena u delu koji se odnosi na okr. D. Medića, D. Borojevića i M. Šolaju, a ukinuta je u delu koji se odnosi na okr. Ž. Đukića (predmet vraćen na ponovno suđenje)	jedan zaštićeni svedok (ispitivan u istrazi pod pseudonimom, iz posebne prostorije, uz promenu glasa i prikrivanje izgleda - te mere su modifikovane na glavnom pretresu tako što mu izgled nije bio prikriven za sud i stranke, već samo za javnost, glas mu nije bio izmenjen, a javnost nije bila potpuno isključena)	dostavljanje pismena od strane MKTJ-a i nadležnih organa Republike Hrvatske
IV Ženevska konvencija o zaštiti građanskih lica za vreme rata, II Dopunski protokol	27.05.2009. godine, presuda kojom se okr. oglašava krivim	10 godina zatvora	TRZ, okr. i njegov branilac	24.11.2009. godine, presuda K21 r.z. 2/2009, kojom je potvrđena prvostepena presuda	/	preuzimanje krivičnog gonjenja, dostavljanje celokupnih spisa predmeta od strane Županijskog suda u Bjelovaru (Republika Hrvatska), ispitivanje svedoka zamljnim putem pred Županijskim sudom u Bjelovaru i dostavljanje pismena od strane nadležnih organa Republike Hrvatske
IV Ženevska konvencija o zaštiti građanskih lica za vreme rata i II Dopunski protokol	28.01.2009. godine, presuda kojom se okr. oglašava krivim	5 godina zatvora	TRZ i branilac okr.	09.10.2009. godine, presuda K21 r.z. 1/2009, kojom je potvrđena prvostepena presuda	1 zaštićeni svedok (pseudonim i isključenje javnosti sa glavnog pretresa)	ispitivanje svedoka putem video konferencijske veze iz MKTJ-a, dostavljanje pismena iz MKTJ-a i nadležnih državnih organa Republike Hrvatske i BiH
IV Ženevska konvencija o zaštiti građanskih lica za vreme rata i II Dopunski protokol	25.06.2010. godine, presuda kojom se okr. oglašava krivim	20 godina zatvora	branilac okr.	24.06.2010. godine, presuda K21 Po2 2/2010, kojom je prvostepena presuda preinačena u delu koji se odnosi na izrečenu kaznu (15 godina zatvora)	2 svedoka saradnika	dostavljanje pismena i predmeta od strane MKTJ-a i pismena od strane nadležnih državnih organa Republike Hrvatske

OKRIVLJENI	KRIVIČNO DELO	RADNJE KRIVIČNOG DELA	MESTO I VREME IZVRŠENJA	OBLIK UČESTVOVANJA OKRIVLJENOG U IZVRŠENJU KRIVIČNOG DELA	VRSTA ORUŽANOG SUKOB	SVOJSTVO UČINIoca KRIVIČNOG DELA	SVOJSTVO I UKUPAN BROJ ŽRTAVA
1 okrivljeni: Milan Španović	ratni zločin protiv civilnog stanovništva, čl. 142 st.1 KZ SRJ	nanošenje velikih patnji, povrede telesnog integriteta i zdravlja	oktobar 1991. godine - januar 1992. godine Stara Gradiška, Republika Hrvatska	izvršilaštvo	unutrašnji oružani sukob	pripadnik TO Srpske Autonomne Oblasti RSK	3 civila hrvatske nacionalnosti
1 okrivljeni: Nenad Malić	ratni zločin protiv civilnog stanovništva, čl. 142 st.1 KZ SRJ	ubistva	21. decembar 1992. godine Stari Majdan, (Opština Sanski Most), BiH	izvršilaštvo	unutrašnji oružani sukob	pripadnik Šeste krajiške brigade Vojske Srpske Republike BiH	3 civila muslimanske nacionalnosti
4 okrivljena: Milorad Lazić, Mirko Marunić, Nikola Konjević i Perica Daković	ratni zločin protiv ratnih zarobljenika, čl. 144 KZ SRJ	nečovečno postupanje, mučenje, nanošenje velikih patnji i povreda telesnog integriteta	03. - 08.09.1991. godine Medak, (Opština Gospić), Republika Hrvatska	izvršilaštvo	unutrašnji oružani sukob	M. Lazić, M. Marunić i N. Konjević - pripadnici TO, P. Daković - pripadnik rezervne milicije	1 ratni zarobljenik, pripadnik MUP-a Republike Hrvatske
1 okrivljeni: Željko Đukić	ratni zločin protiv civilnog stanovništva, čl. 142 st. 1 u vezi čl. 22 KZ SRJ	ubistvo	28. mart 1999. godine Podujevo, AP KiM	saizvršilaštvo	unutrašnji i međunarodni oružani sukob	pripadnik jedinice "Škorpioni" u sastavu MUP-a Republike Srbije	14 civila albanske nacionalnosti

PRIMENA ŽENEVSkih KONVENCIJA I DOPUNSKIH PROTOKOLA	DATUM DONOŠENJA I VRSTA PRVOSTEPENE PRESUDE	IZREČENA KAZNA U PRVOSTEPENOM POSTUPKU	PODNOŠIOCI ŽALBE PROTIV PRVOSTEPENE PRESUDE	DATUM DONOŠENJA I VRSTA DRUGOSTEPENE ODLUKE	ZAŠTIĆENI SVEDOCI (MERE ZAŠTITE) I SVEDOCI SARADNICI	OBLICI MEĐUNAROD NE PRAVNE POMOĆI
IV Ženevska konvencija o zaštiti građanskih lica za vreme rata i II Dopunski protokol	25.06.2010. godine, presuda kojom se okr. oglašava krivim	5 godina zatvora	branilac okr.	24.01.2011. godine, presuda K21 Po2 10/2010, kojom je potvrđena prvostepena presuda	/	ispitivanje svedoka putem video konferencijske veze iz Županijskog suda u Zagrebu i zamolnim putem, izvršenje procesnih radnji - pozivanje i dostavljanje pismena
IV Ženevska konvencija o zaštiti građanskih lica za vreme rata i II Dopunski protokol	07.12.2009. godine, presuda kojom se okr. oglašava krivim	13 godina zatvora	TRZ i branilac okr.	26.mart 2010. godine, presuda K21 Po2 6/2010, kojom je potvrđena prvostepena presuda	/	preuzimanje krivičnog gonjenja, dostavljanje celokupnih spisa predmeta od strane Kantonalnog suda u Bihaću (BIH), ispitivanje svedoka - oštećenog putem video konferencijske veze iz Kraljevine Švedske uz njegovo prethodno pozivanje, dostavljanje pismena od nadležnih državnih organa BiH
III Ženevska konvencija o postupanju sa ratnim zarobljenicima i II Dopunski protokol	23.06.2010. godine, presuda kojom se 3 okr. oglašavaju krivim, a 1 okr. (P. Đaković) oslobođa od optužbe	M. Lazić (3 godine zatvora), M. Marunić (2 godine zatvora), N. Konjević (3 godine zatvora)	TRZ, branilac okr. M. Marunića, i branilac okr. M. Lazića i N. Konjevića	19.01.2011. godine, presuda K21 Po2 9/2010, kojom je potvrđena prvostepena presuda u delu koji se odnosi na okr. M. Marunića, M. Lazića i N. Konjevića, a ukinuta u delu koji se odnosi na okr. P. Đakovića (predmet vraćen na ponovno suđenje)	/	dostavljanje pismena od strane nadležnih državnih organa Republike Hrvatske i ispitivanje svedoka putem video konferencijske veze iz Županijskog suda u Rijeci
IV Ženevska konvencija o zaštiti građanskih lica za vreme rata, I i II Dopunski protokol	22.09.2010. godine, presuda okr. oglašava krivim	20 godina zatvora	okr. i njegovi branioci	11.02.2011. godine, presuda K21 Po2 2/2011, kojom je potvrđena prvostepena presuda	jedan zaštićeni svedok (u pogledu određenih mera zaštite, vidi pod rednim brojem 5)	dostavljanje pismena od strane MKTJ-a i nadležnih organa Republike Hrvatske

ГОДИШЊИ РАСПОРЕД ВИШЕГ СУДА У БЕОГРАДУ за 2011. годину

СУДСКА УПРАВА

Пословима судске управе руководи вршилац функције председника суда – судија **Драгољуб Албијанић**.

За заменике председника суда одређују се судије:

- 1. судија Драган Милошевић**
- 2. судија Зорица Булајић**
- 3. судија Владимир Вучинић**

Остале послове судске управе обављају:

Драгана Стојановић – послове административно техничког секретара;

Сања Дамјановић – послове помоћника административно техничког секретара (за грађанско одељење);

Љубинка Марковић – саветник за послове малолетничке делинквенције;

Вера Остојић – кадровске послове и административно техничке послове;

Богиша Миљковић – административно техничке послове са поротом.

Послови у вези са стручним усавршавањем и обуком судијских приправника, поверавају се судији Александру Трешњеву, за кривично одељење, и судији Александру Ивановићу, за грађанско одељење.

СУДСКА ОДЕЉЕЊА

Истражно одељење

1. **судија Бранислав Пантелић, председник одељења**
2. судија Владимир Дуруз, заменик председника одељења
3. судија Даринка Шћепановић
4. судија Раша Јанковић
5. судија Душан Миленковић
6. судија Зоран Тејић
7. судија Драгољуб Здравковић

Кривично одељење

1. **судија Зоран Ганић, председник одељења**
2. судија Владан Иванковић
3. судија Маја Илић
4. судија Мирјана Илић
5. судија Данко Лаушевић
6. судија Милан Лондровић, заменик председника одељења
7. судија Александар Степановић
8. судија Александар Трешњев
9. судија Драгомир Герасимовић
10. судија Владимир Месаровић
11. судија Татјана Сретеновић
12. судија Зорана Трајковић
13. судија Душанка Ђорђевић
14. судија Јасмина Васовић
15. судија Снежана Петричић
16. судија Слађана Марковић
17. судија Драган Милошевић
18. судија Вера Вуотић

Председници кривичног ванпретресног већа су:

- судија Наташа Албијанић
- судија Драган Милошевић,

а стални чланови кривичног ванпретресног већа су:

- судија Маја Илић
- судија Александар Трешњев
- судија Јасмина Васовић

Одељење за малолетнике

1. судија Весна Божовић Милошевић, председник одељења
2. судија Вера Софреновић, заменик председника одељења
3. судија Верица Ђукић Михалчић
4. судија Вишеслава Цветковић
5. судија Славица Николић

Посебно одељење

I ВЕЋЕ

1. судија Владимир Вучинић - председник одељења и председник већа
2. судија Нада Зеџ – председник већа
3. судија Синиша Петровић – председник већа

II ВЕЋЕ

1. судија Снежана Јовановић – заменик председника одељења и председник већа
2. судија Биљана Синановић, судија Врховног касационог суда – председник већа
3. судија Милена Рашић, судија Апелационог суда у Београду – председник већа

III ВЕЋЕ

1. судија Маја Ковачевић Томић, судија Врховног касационог суда – председник већа
2. судија Гордана Павловић, судија Апелационог суда у Нишу – председник већа
3. судија Велимир Лазовић – председник већа
4. судија Драгољуб Албијанић – председник већа

IV ВЕЋЕ

1. судија Душан Војновић, судија Апелационог суда у Новом Саду – председник већа
2. судија Гордана Којић, судија Вишег суда у Суботици – председник већа
3. судија Зоран Дрецун, судија Вишег суда у Новом Саду – председник већа

Судија Драган Лазаревић и судија Александар Вујичић, судија Апелационог суда у Београду, поступаће у истражним предметима Посебног одељења.

За председника кривичног ванпретресног већа Посебног одељења одређује се судија Драгољуб Албијанић, а за заменике председника кривичног ванпретресног већа одређују се судија Владимир Вучинић и судија Милена Рашић.

За надзор над радом КДП-а Посебног одељења Вишег суда у Београду, одређује се судија Драган Лазаревић.

Одељење за ратне злочине

I ВЕЋЕ

1. судија Татјана Вуковић, судија Апелационог суда у Београду – председник одељења и председник већа

2. судија Оливера Анђелковић, судија Апелационог суда у Београду – председник већа
3. судија Драган Мирковић – председник већа.

II ВЕЋЕ

1. судија Винка Бераха Никићевић – заменик председника одељења и председник већа
2. судија Снежана Николић Гаротић – председник већа
3. судија Растко Поповић – председник већа

Судија Милан Дилпарић поступаће у истражним предметима Одељења за ратне злочине, док ће судија Драган Мирковић поступати у истражним предметима овог одељења које је преузео у рад током 2010. године.

За председника кривичног ванпретресног већа Одељења за ратне злочине одређује се судија Татјана Вуковић, а за заменика кривичног ванпретресног већа Одељења за ратне злочине судија Винка Бераха Никићевић.

Судије Посебног одељења и Одељења за ратне злочине, по потреби ће учествовати у раду оба кривична ванпретресна већа.

ГРАЂАНСКО ОДЕЉЕЊЕ

Првостепено грађанско одељење

1. судија Марина Кларић Живковић – за поступање у предметима ауторских спорова (П4), као и за поступање у предметима редовних парничних спорова (П,П3)
2. судија Предраг Васић – за поступање у предметима редовних парничних спорова (П,П3), као и за поступање у предметима ауторских спорова (П4)

3. судија Анђелка Опачић – за поступање у предметима породичних спорова (П2), као и за поступање у предметима редовних парничних спорова (П,П3)
4. судија Јелена Килибарда – за поступање у предметима редовних парничних спорова (П,П3), као и за поступање у предметима породичних спорова (П2)
5. судија Божидар Васић – за поступање у предметима радних и статусних спорова (П1), као и за поступање у предметима редовних парничних спорова (П,П3)
6. судија Весна Целетовић Цуцић – за поступање у предметима редовних парничних спорова (П,П3), као и за поступање у предметима радних и статусних спорова (П1)

Другостепено грађанско одељење

I ВЕЋЕ

- судија Зорица Булајић – председник одељења и председник већа
- судија Ђурђа Нешковић - заменик председника одељења и први члан већа
- судија Јасна Беловић - други члан већа

II ВЕЋЕ

1. судија Гордана Гајић Салзбергер - председник већа
2. судија Милан Милошевски - први члан већа
3. судија Светлана Павић - други члан већа

III ВЕЋЕ

1. судија Зорица Смирчић - председник већа
2. судија Мирјана Риђички - први члан већа
3. судија Драгица Љумовић - други члан већа

IV ВЕЋЕ

1. судија Александар Ивановић - председник већа
2. судија Весна Карађић Ристић - први члан већа
3. судија Вукица Исаков - други члан већа
4. судија Зорица Ђаковић - трећи члан већа и председник већа у предметима у којима поступа као судија известилац

Председника већа замењује први члан истог већа.

Одељење за поступање по захтевима за рехабилитацију

I ВЕЋЕ

1. судија **Владан Иванковић**, председник одељења и председник већа
2. судија Марина Кларић Живковић, председник већа
3. судија Божидар Васић, председник већа

II ВЕЋЕ

1. судија Владимир Месаровић, председник већа
2. судија Јелена Килибарда, председник већа
3. судија Предраг Васић, председник већа
4. судија Александар Ивановић – до окончања предмета у којима је председник већа, а у којима је отворена главна расправа

III ВЕЋЕ

1. судија Драгомир Герасимовић, председник већа
2. судија Анђелка Опачић, председник већа
3. судија Весна Џелетовић Џуцић, председник већа

Судија Александар Трешњев одређује се за поступање у овом одељењу као члан II већа, у предметима у којима је судија Александар Ивановић председник већа, до њиховог правноснажног окончања.

Одељење судске праксе

1. **судија Ђурђа Нешковић** – **руководилац судске праксе** (главни и одговорни уредник Билтена судске праксе)
2. **судија Александар Трешњев** – **заменик руководиоца судске праксе** (заменик главног и одговорног уредника Билтена судске праксе)
3. **судија Наташа Албијанић** – (члан редакције)
4. **судија Снежана Јовановић** – (члан редакције)
5. **судија Драган Мирковић** – (члан редакције)
6. **судија Весна Божовић Милошевић** – (члан редакције)
7. **судија Зорица Смирчић** – (члан редакције)
8. **судија Гордана Гајић Салзбергер** – (члан редакције)

ПРИПРЕМНА ОДЕЉЕЊА

Рад судијских помоћника у припремном одељењу, и то за кривично одељење надзираће судија Зоран Ганић, кога ће замењивати судија Милан Лондровић, а за грађанско одељење судија Зорица Смирчић, коју ће замењивати судија Гордана Гајић Салзбергер.

СУДИЈЕ ЗА НАДЗОР ПРИТВОРЕНИКА

I

1. **судија Милан Лондровић**
2. **судија Данко Лаушевић**
3. **судија Вера Софреновић**

II

1. **судија Растко Поповић**
2. **судија Снежана Петричић**
3. **судија Зорана Трајковић**

РАСПОРЕД ПОСЛОВА У ОРГАНИЗАЦИОНИМ ЈЕДИНИЦАМА

У Вишем суду у Београду, поред судске управе, формиране су и следеће организационе јединице:

☞ **судска писарница**

управитељ Светлана Мићовић,
шеф одељења кривичне писарнице Мирослав Настасовић,
шеф одељења грађанске писарнице Неда Радовић,
шеф одељења писарнице Посебних одељења Весна Обрадовић;

☞ **дактилобиро**

руководилац Оливера Костић;
руководилац у Посебним одељењима Милена Гаврановић

☞ **служба за информатику и аналитику**

руководилац Бранко Лукић;
руководилац у Посебним одељењима Данијела Алексић

☞ **рачуноводство**

руководилац Светлана Трмчић;

☞ **служба за јавне набавке**

руководилац Мирослав Сламарски;

☞ **техничка служба**

руководилац Владимир Митровић.

IN MEMORIAM

Судија Јане Парђовски (1962 – 2011)

Почетком јуна месеца 2011. године трагично је изгубио живот судија Вишег суда у Београду, Јане Парђовски. Поводом тога у Вишем суду у Београду је 8. јуна 2011. године одржана комеморација, на којој су присуствовале бројне судије, јавни тужиоци и њихови заменици, судијски помоћници и остали запослени у суду, затим адвокати, пријатељи, као и родбина настрадалог судије Јанета Парђовског, којима се обратио вршилац функције председника Вишег суда у Београду, судија Драгољуб Албијанић:

"Трећег јуна 2011. године, дан пред свој 49. рођендан, у саобраћајној несрећи изгубио је живот судија Вишег суда у Београду, Јане Парђовски.

Јане Парђовски рођен је 4. јуна 1962. године у Краљеву.

Све до своје 29. године професионално се бавио музиком, након чега је уписао Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, на ком је дипломирао 1994. године.

Марта месеца 1996. године почео је да ради као судијски приправник у Првом општинском суду у Београду, до новембра месеца 1997. године. Након положеног правосудног испита у истом суду је обављао послове стручног сарадника, до децембра месеца 1998. године, када је прешао у Окружни суд у Београду, у ком је радио као стручни сарадник у кривичном ванпретресном већу, све до избора за судију Другог општинског суда у Београду у јулу месецу 2000. године.

У Другом општинском суду у Београду, десет година је обављао судијску дужност у кривичном одељењу, а у једном периоду био је председник кривичног одељења и заменик председника суда. У децембру месецу 2009. године изабран је за судију Вишег суда у Београду, у коме је судијску дужност од првог јануара 2010. године обављао такође у кривичном одељењу и као стални члан кривичног ванпретресног већа.

Својим искуством и стручношћу дао је велики допринос добром функционисању и још бољим резултатима рада кривичног одељења Вишег суда у Београду, а својом смирености успевао је да превазиђе све потешкоће које иначе прате рад судија, не дозвољавајући да оне на било који начин утичу на његов савестан рад. Био је човек благе нарави, увек спреман да помогне својим колегама, а нарочито млађим колегама сарадницима и приправницима, па и студентима.

Изненадна и прерана смрт судије Јанета Парђовског дубоко је потресла све чланове колектива Вишег суда у Београду, који је изгубио изузетног судију и доброг колегу.

Људи као што је Јане, остављају за собом неизбрисив траг, такав да их никада не заборавите и да их се увек радо сећате.

Нека му је вечна слава и хвала".